

**BAĞIMSIZ SEÇİM İZLEME PLATFORMU<sup>1</sup>**  
**30 MART 2014 MAHALLİ İDARELER İLE MAHALLE MUHTARLIKLARI VE**  
**İHTİYAR HEYETLERİ SEÇİMİ**  
**GÖZLEM RAPORU**

**Yayına Hazırlayanlar**

**DR. D. ÇİĞDEM SEVER**

**E. EZRA ELBİSTAN**

**G. ZEKİYE ŞENOL**

**NEJAT TAŞTAN**

---

<sup>1</sup> Seçim İzleme Platformu Eşit Haklar İçin İzleme Derneği koordinatörlüğünde 48 sivil toplum örgütü tarafından oluşturulmuştur. Platforma ilişkin ayrıntılı bilgi için raporun EK 2 bölümüne bakınız.



Eşit Haklar İçin İzleme Derneği  
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Sokak  
No:22/9 Beyoğlu İstanbul  
[www.esithaklar.org](http://www.esithaklar.org)  
email: [esithaklar@gmail.com](mailto:esithaklar@gmail.com)

## İçindekiler

Kısaltmalar .....	5
Giriş .....	6
Çalışmanın Dayanağı.....	6
Türkiye Mevzuatında Seçme Ve Seçilme Hakkı Açısından .....	12
Eşitsizlik Yaratıcı Hükümler .....	12
Çalışmanın Metodolojisi .....	14
30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimlerine İlişkin Genel Bilgiler .....	16
Seçim Sürecinde Türkiye'nin Siyasal Ortamı.....	17
Seçim Otoritesi .....	18
Seçmen Kütükleri .....	18
Seçmen Eğitimi .....	21
Adaylık Süreçleri.....	22
Seçim Materyalleri.....	23
Sandık Kurulları Ve Müşahitlik .....	24
Seçim Günü Gözlemler Ve Tespitlerimiz .....	26
Oy Sayım İşlemlerine İlişkin Gözlem ve Veriler.....	56
Dezavantajlı Seçmenlerin Yaşadıkları İhlaller .....	72
Kapalı Kurumlarda Seçim .....	75
İtirazlar Hakkında .....	77
Ek 1 Göstergeler .....	81
Ek 2: Bağımsız Seçim İzleme Platformu .....	86
Ek 3 Ysk'na Yapılan Türkçe Kararı İptal Başvurusu .....	88
Ek 4 Ysk Türkçe Kararı İptal Başvurusu Kararı .....	92
Ek 5 Ysk'na Yapılan Bağımsız Gözlemciliği Başvurusu .....	95
Ek 6 Ysk Bağımsız Gözlemcilik Başvurusu Kararı.....	99

## **KISALTMALAR**

AGİT	AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI
AİHM	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
BM	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ESHİD	EŞİT HAKLAR İÇİN İZLEME DERNEĞİ
AGİT ODIHR	AGİT DEMOKRATİK KURUMLAR VE İNSAN HAKLARI BÜROSU
STHVSCHK	SEÇİMLERİN TEMEL HÜKÜMLERİ VE SEÇMEN KÜTÜKLERİ HAKKINDA KANUN
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TÜİK	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
YSK	YÜKSEK SEÇİM KURULU
TÜSİAD	TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
MİMMİHSHK	MAHALLİ İDARELER İLE MAHALLE MUHTARLIKLARI VE İHTİYAR HEYETLERİ SEÇİMİ HAKKINDA KANUN
MVSK	MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU

## **GİRİŞ**

Seçim gözlemi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının geliştirilmesine destek vermek amacıyla seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi, tüm yurttaşların seçme ve seçilme hakkından eşit olarak yararlanabilmesi için yürütülen bağımsız gözleme ve raporlama sürecini kapsamaktadır.

Türkiye’de 2002, 2007, 2011 seçimleri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (ODIHR) tarafından izlenmiş ve raporlanmıştır. AGİT ODIHR her üç raporunda da Türkiye’de seçim sürecinin bağımsız gözleme açılmasını tavsiye etmiştir.

Kadınlar, engelliler, etnik kökeni, dini inancı, anadili ve cinsel kimliği farklı olanlar, zorla yerinden edilenler ve okuma yazma bilmeyenlerin seçme ve seçilme haklarını kullanma konusunda fırsat ve koşulların belirlenmesi, seçimlerde gerçekleşen ihlallerin tespit edilmesine odaklanan bağımsız seçim gözlemi ilk olarak 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde, 46 sivil toplum örgütünün katılımı ile 10 ilde yapılmış ve ayrımcılık riski altında bulunan grupların seçme ve seçilme hakkına erişimine ilişkin durum tespit edilmiştir.<sup>2</sup> Platform 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimleri ise 48 örgütün katılımı ilde 15 ilde izlemiştir. Ağrı ve Yalova illerinde seçimlerin iptal edilmesi ve 1 Haziran 2014 tarihinde yenilenme kararı üzerine bu iki ilde yenilenen seçimlerde de izleme çalışması yapılmış ve seçimlerin izlendiği il sayısı 17’e yükselmiştir.

Bağımsız Seçim Gözlemi demokratik, adil ve herkes için eşit fırsatlar içeren seçimler yapılabilmesine, seçme ve seçilme hakkının kullanılmasına eşit erişim sağlanmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bağımsız seçim gözlemi, “seçerken ve seçilirken eşit miyiz” sorununa odaklanmaktadır. Yurttaşların neredeyse tek katılım yolunun seçimlerde oy vermek olduğu ve demokratik katılım mekanizmalarının son derece kısıtlı olduğu Türkiye’de bu sorunun önemi daha da artmaktadır.

Bu çalışma her yurttaşta, siyasi partiye, siyaset insanlarına ve medyaya bir de “buradan bakmayı” öneriyor.

Bağımsız Seçim Gözlemi çalışması ve platformun herhangi bir siyasi parti ya da adayla doğrudan ya da dolaylı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bağımsız seçim gözlemcilerimiz Uluslararası Gözlem İlkeleri Beyannamesi davranış ilkelerine uymaktadır.

## **ÇALIŞMANIN DAYANAĞI**

Herkes için ayrımsız seçme ve seçilme hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 nolu Ek Protokol’de güvence altına alınmıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme ve Birleşmiş Milletler (BM) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ise dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkına erişiminde ayrımcılığın önlenmesine ilişkin hükümler içermektedir.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 25. Maddesi her yurttaşın seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkını garanti altına almaktadır.

---

<sup>2</sup> <http://www.esithaklar.org/bagimsiz-secim-gozlem-raporu-yayinlandi/>

### Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi<sup>3</sup>

#### MADDE 25

Her yurttaş, 2. Maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın:

...

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

...

hak ve fırsatına sahiptir

BM İnsan Hakları Komitesi 25. maddeye ilişkin Genel Yorumu'nda;

"9.25. maddenin (b) paragrafı, yurttaşların seçimlerde oy kullanarak veya seçilerek kamu yönetimine katılmasıyla ilgili hükümleri içerir. 25. maddenin (b) paragrafına uygun olarak gerçekleştirilen periyodik seçimler, temsilcilerin kendilerine verilen yasama ve yürütme yetkilerini kullanırken hesap verebilir olmaları açısından gereklidir. Seçimler, çok uzun olmayan zaman aralıkları içerisinde gerçekleştirilmeli ve hükümet otoritesi seçmenlerin özgür iradesi doğrultusunda şekillenebilmelidir. 25. maddenin (b) paragrafındaki hak ve özgürlükler yasa ile güvence altına alınmalıdır.

10. Seçimlerde ve referandumlarda oy kullanma hakkı yasalarla tanınmalıdır ve bu hak sadece oy kullanmak için belirli bir yaş sınırının öngörülmesi gibi makul nedenlerle sınırlandırılmalıdır. Oy kullanma hakkını, fiziksel engellilik gibi nedenlerle kısıtlamak veya okuma yazma, eğitim ve mülkiyet gibi konularla ilgili şartlar öne sürmek makul nedenler arasında değildir. Bir siyasi partiye mensup olma, oy kullanma hakkına sahip olabilme kriterlerinden biri olarak kabul edilemez.

11. Devletler, herkesin oy kullanma hakkına sahip olabilmesi ve bu hakkı kullanabilmesini sağlamak amacıyla etkili tedbirler almalıdır. Seçmen kayıt listesinin hazırlanmasının gerekli olduğu hallerde, kayıtlar yapılmalı ve kaydı sınırlayacak engeller ortaya konmamalıdır. Kayıt için ikametgâh şartlarının getirildiği hallerde, bu şartlar makul olmalı ve evsizleri oy kullanma hakkından mahrum edecek düzenlemeler getirilmemelidir. Kayıt veya oy kullanmanın engellenmesi, seçmenlerin baskı altında tutulması ve tehdit edilmesi ceza kanunlarıyla yasaklanmalı ve bu kanunlar işlerlik kazanmalıdır. Seçmenlerin eğitimi ve kayıt kampanyaları 25. maddedeki hakların bilinçli bir toplum tarafından kullanılmasının güvence altına alınması açısından gereklidir.

12. İfade özgürlüğü, barışçı toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarındandır. Okuma yazma bilmeme, dil sorunları, yoksulluk veya seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu haklarını etkili şekilde kullanmalarını engelleyecek zorluklara karşı olumlu tedbirler alınmalıdır. Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır. Fotoğraf ve semboller gibi metotlarla okuma yazma bilmeyen seçmenlerin

<sup>3</sup> [http://ihop.org.tr/dosya/BB/IHK-Genel\\_Yorum-No33.pdf](http://ihop.org.tr/dosya/BB/IHK-Genel_Yorum-No33.pdf)

oylarını nasıl kullanacaklarına ilişkin yeterli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır. Kayıt için ikametgâh şartlarının getirildiği hallerde, bu şartlar makul olmalı ve evsizleri oy kullanma hakkından mahrum edecek düzenlemeler getirilmemelidir.

16. Seçim tarihlerine ilişkin şartlar, harçlar veya peşin ödemeler makul olmalı ve ayrımcılık içermemelidir.....

...

19. Seçimler, (b) paragrafına uygun şekilde, belirli dönemlerde, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden hukuk kuralları çerçevesinde, adil olarak gerçekleştirilmelidir. Oy kullanma hakkına sahip olanlar, diledikleri adayı seçebilmeli, referandum veya halkoylamalarında lehe veya aleyhe oy kullanabilmeli, hükümeti destekleyebilmeli veya hükümete karşı olabilmelidir. Seçmen, iradesini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir etki, tehdit veya zorlama ile karşı karşıya bırakılmamalıdır. Seçmenler, iradelerini özgürce oluşturabilmeli; şiddet eylemleri, zorlama gibi, iradelerini fesada uğratabilecek hiçbir eyleme maruz bırakılmamalıdır. Gerekli görülen hallerde seçim kampanyaları için ayrılan bütçelerde, seçmenlerin özgür iradesi göz ardı edilmemek kaydıyla, veya herhangi bir adaya veya partiye ayrılan bütçede demokratik bir seçimi engelleyecek orantısızlıklar olmadığı sürece kısıtlamalara gidilebilir.

20. Seçimleri yürütecek ve seçimlerin adil, tarafsız ve Sözleşme ile uyum sağlayan kurallara göre gerçekleşmesini sağlayacak bağımsız bir otorite kurulmalıdır. Taraf Devletler, seçimler süresince gizli oy ilkesini ve gıyapta oyun mevcut olduğu sistemlerde, bu uygulamayı güvence altına alacak tedbirleri almalıdır. Böylece, oy kullananlar nasıl ve ne şekilde oy kullandıklarını belirtmeye zorlanmamış veya oy kullanma aşamasında müdahaleden korunmuş olacaktır. Belirtilen hakların ortadan kaldırılması, Sözleşme'nin 25. maddesi ile bağdaşmaz niteliktedir. Oy sandıklarının güvenliği sağlanmalı ve oylar adaylar veya temsilcileri önünde sayılmalıdır. Seçmenlerin, oylamanın gizliliği ve oyların sayımına güvenebilmesi için oylama işlemi, sayma işlemi, yargısal gözden geçirme ve benzeri işlemler açısından bağımsız bir seçim kontrolü gerçekleştirilmelidir. Engellilere, görme engellilere veya okuma yazma bilmeyenlere sağlanacak yardım bağımsız bir yardım olmalıdır. Seçmenler, alınan bütün tedbirlerden haberdar edilmelidir.

21. Sözleşme belirli bir seçim sistemini öngörmese de, taraf Devlet'in seçim sistemi 25. madde ile korunan haklar ile uyum içerisinde olmalıdır ve seçmenlerin özgür iradesine ve ifade özgürlüğüne etkililik kazandırmalıdır. Herkesin tek bir oy hakkına sahip olması ve herkesin eşit oy hakkına sahip olması gereklidir. Oyların sayım sistemi ve seçim barajları oy dağılımını saptırmamalı, bir grup lehine ayrımcılık yaratmamalı, yurttaşların kendi temsilcilerini özgürce seçme haklarını sınırlandırmamalı ve ortadan kaldırmamalıdır.”<sup>4</sup>

şeklinde ifade eder ve sözleşmeye taraf devletlere bu yorum çerçevesinde sorumluk yüklemektedir.

Kadınların seçme ve seçilme hakkını eşit ve etkili olarak kullanabilmelerine ilişkin olarak iki uluslararası sözleşmede hükümler bulunmaktadır.

<sup>4</sup> İnsan Hakları Komitesi 23 No'lu Genel Yorum. Türkçe çevirisi için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

## Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi<sup>5</sup>

### MADDE 7

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

1. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek;

...

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 7. Madde ile ilgili genel yorumunda;

*“Seçme ve seçilme hakkı (Madde 7, paragraf (a))*

18. Sözleşme, taraf Devletleri, kadınların erkeklerle eşitliği ilkesine dayanarak, kadınların tüm seçim ve halk oylamalarında seçme ve seçilme hakkından yararlanmalarını sağlamak üzere anayasa ve yasalarında gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlü kılar.

19. Taraf Devletlerin sundukları raporlar incelendiğinde, neredeyse tüm devletlerin tüm seçim ve halk oylamalarında kadınlara ve erkeklere seçme ve seçilme hakkı tanıyan anayasal ya da yasal hükümleri kabul etmelerine rağmen, pek çoğunda kadınların bu hakkı kullanma konusunda güçlükler yaşadığı görülmektedir.

20. Bu hakları engelleyen unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır:

(a) Kadınların, adaylar, siyasi parti platformları ve seçme usulleri hakkındaki bilgilere erişim olanakları, genelde erkeklerinkine kıyasla azdır; ve Hükümetlerle siyasi partiler, bu bilgileri sağlama konusunda yetersiz kalmaktadır. Kadınların okuryazar olmamaları, siyasi sistemler hakkında ya da siyasi girişimlerin ve politikaların hayatları üzerindeki etkileri hakkında yeterli bilgilere ve değerlendirme olanaklarına sahip olmamaları, seçme haklarını tam ve eşit kullanmalarını engelleyen diğer önemli etkenlerdir. Bazı durumlarda kadınların oy kullanmak üzere kaydedilmemeleri, oy kullanma hakkının, sorumluluklarının ve değişim konusunda bu hakkın içerdiği olasılıkların anlaşılmadığını göstermektedir;

(b) Çifte iş yükü ve mali engeller, kadınların seçim kampanyalarını izlemek ve oylarını tam bir özgürlükle kullanabilmek için gereken zaman ya da olanaklarının sınırlı kalmasına neden olacaktır;

(c) Pek çok ülkede geleneklerle sosyal ve kültürel kalıplar, kadınların seçme hakkını kullanmaları konusunda caydırıcı niteliktedir. Pek çok erkek, ikna yoluyla ya da kadınların yerine oy kullanmak gibi doğrudan eylemler aracılığıyla kadınların kullandıkları oyları etkilemekte ya da kontrol etmektedir;

(d) Bazı ülkelerde kadınların dolaşım özgürlüklerinin veya katılım haklarının sınırlı olması, kadınların siyasete katılımlarına karşı olumsuz yaklaşımlar ya da seçmenlerin kadın adaylara güven duymaması ve desteklememesi gibi unsurlar, kadınların yaşadıkları toplumun kamu ya da siyaset hayatlarına katılmalarını engelleyen diğer unsurlar arasında yer almaktadır.

<sup>5</sup> [http://www.unicef.org/turkey/cedaw/\\_gi18.html](http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html)

21. Bu unsurlar seçmenlerin yarısını oluşturan kadınların neden siyasi güçlerini kullanmadıklarını ya da çıkarlarını desteklemek, hükümeti değiştirmek ya da ayrımcı politikaları ortadan kaldırmak amacıyla bloklar oluşturmadıklarını en azından kısmen açıklamaktadır.

22. Seçim sistemi, Parlamentodaki sandalye sayısı dağılımı, bölge seçimi gibi unsurların tümü, Parlamenta seçilen kadınların oranını ciddi biçimde etkilemektedir. Siyasi partiler eşit fırsat ve demokrasi ilkelerini benimsemeli ve kadın ve erkek aday sayısının dengeli dağılımı sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmelidir.

23. Kadınlar, seçme haklarını kullanma konusunda erkeklere uygulanmayan ya da oransız biçimde kadınları etkileyen hiçbir sınırlama ya da koşula tabi olmamalıdır. Örneğin, seçme hakkının sadece belirli eğitim düzeyine, belirli bir miktar servete, ya da okuryazar kişilere tanınması makul olmamakla kalmayacak, aynı zamanda evrensel insan hakları güvencesini de ihlal edecektir. Ayrıca, kadınlar üzerindeki etkisi daha fazla olan bu tür bir uygulama Sözleşme hükümlerine de aykırıdır.”<sup>6</sup>

Komite aynı genel yorumunda devletlere eşitlik sağlayıcı politikalar geliştirmesini de tavsiye etmektedir;

“Geçici özel tedbirler

15. Yasalardaki engellerin kaldırılması gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Kadınların tam ve eşit katılımlarının sağlanamaması bir kasıt olmaksızın, ve erkekleri bilinçsizce öne çıkartan köhne uygulamaların ve usullerin bir sonucu olabilir. Sözleşmenin 4. Maddesinde, 7. ve 8. Maddelerin tam anlamıyla uygulanması için geçici özel tedbirlerin kullanılması teşvik edilmektedir. Katılımda eşitliğin sağlanması amacıyla etkili geçici stratejilerin geliştirildiği ülkelerde, geniş bir yelpazede çeşitli tedbirler uygulamaya konmuştur; kadın adayların tercih edilmesi, mali olarak desteklenmesi ve eğitilmesi, seçim usullerinin değiştirilmesi, eşit katılıma yönelik kampanyaların geliştirilmesi, tüm toplumların günlük hayatlarında temel bir rol oynayan yargı ya da diğer meslek grupları gibi kamusal pozisyonlara atanmak üzere kadınların hedef alınması, sayısal hedeflerin ve kotaların belirlenmesi bu tedbirlere örnek olarak gösterilebilir. Engellerin biçimsel olarak ortadan kaldırılması, kadınların ve erkeklerin yaşadıkları toplumun kamu hayatına eşit katılımını teşvik etmek üzere geçici özel tedbirlerin uygulamaya konması, siyaset alanında gerçek bir eşitliğin önkoşullarıdır. Öte yandan, kamusal alanda yüzyıllardır süren erkek egemenliğinin aşılması için, tam ve etkili katılım gösterebilmeleri amacıyla Sözleşmeye taraf Devletler ile siyasi partiler ve kamu görevlilerinin önderliğinde, toplumun tüm sektörlerinin kadınları teşvik etmesi ve desteklemesi gerekmektedir. Taraf Devletler, geçici özel tedbirlerin özellikle eşitlik ilkesinin desteklemek amacıyla tasarlanmasını ve bu nedenle tüm yurttaşların eşitliğini güvence altına alan anayasal hükümlerle uyumlu olmasını sağlamakta yükümlüdür.”<sup>7</sup>

<sup>6</sup> Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Yorumları, [http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com\\_content&task=view&id=66](http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=66)

<sup>7</sup> Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Yorumları, [http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com\\_content&task=view&id=66](http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=66)

1952 tarihli Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme ise seçme, seçilme ve kamu görevlerinde yer alma hakkı ile ilgilidir.

**Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme<sup>8</sup>**

**MADDE 1-** Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmaya sahip olacaklardır.

**MADDE 2-** Kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seçilen tüm kamu organlarına seçilme hakkına sahiptirler.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 29. maddesi engellilerin siyasi ve toplumsal yaşama katılımı ile ilgilidir;

**BM Engelli Hakları Sözleşmesi<sup>9</sup>**

**MADDE 29**

...

(a) Aşağıdakilerin gerçekleştirilmesi yoluyla engelli kişilerin, seçme ve seçilme hakkı ve fırsatı dahil olmak üzere doğrudan veya serbestçe seçilen temsilciler yoluyla başkaları ile eşit bir şekilde siyasi ve toplumsal yaşama etkin ve tam olarak katılmalarının sağlanması:

(i) Oy kullanma usulleri, yerleri ve malzemelerinin uygun, erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması;

(ii) Engelli kişilerin seçimlerde ve referandumlarda baskı olmadan gizli oy kullanma, seçimlerde aday olma, hükümetin her düzeyinde etkin şekilde görev yapma ve bütün kamu görevlerini ifa etme haklarının korunması ve gerektiğinde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılması;

(iii) Engelli kişilerin seçmen olarak iradelerinin serbestçe ifade edilmesinin sağlanması ve bu amaçla gerektiğinde talepleri üzerine kendi seçecekleri bir kişinin yardımı ile oy kullanmalarına izin verilmesi;

...

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 Nolu Ek Protokolü

**Madde 3 - Serbest seçim hakkı**

Yüksek Sözleşmeciler, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.

<sup>8</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/133-135.pdf>

<sup>9</sup> <http://www.un.org/disabilities/documents/natl/turkey.doc>

Protokol seçme ve seçilme hakkına "yasama organı" ibaresiyle bir sınırlama getirmekle beraber, AİHM kararlarını, seçim yapılan makamların yetkileri üzerinden vermektedir.

Sözleşmeler, seçme ve seçilme hakkının eşit ve etkili olarak kullanılmasının sadece yasalarda herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla sağlanamayacağını, hakkın herkes için eşit koşullarda ve erişilebilir olması için devletlerin özel politikalar geliştirmesi ve uygulamasını öngörmektedir. Sözleşmeler taraf devletlere belirli bir seçim sistemi önermemekte ancak, seçim sisteminin tüm aşamalarında herkesin seçme ve seçilme haklarından eşit bir biçimde yararlanması için gerekli tüm tedbirleri almakla devletleri yükümlü kılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmelere taraftır ve sözleşmeler hükümleri çerçevesinde yükümlülük sahibidir. Ayrıca Anayasa'nın 90. maddesi "...temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." hükmetmektedir.

Her ne kadar Türkiye taraf olmasa da Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin 4. maddesi de siyasal hayata katılımı ayırmacılığı yasaklamaktadır.

#### **Madde 4**

.....

*2. Taraflar, gerektiğinde, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın her alanında, ulusal azınlığa mensup kişilerle çoğunluğa mensup olanlar arasında tam ve etkin eşitliği geliştirmek için yeterli önlemleri almayı taahhüt ederler. Bu konuda, ulusal azınlıklara mensup kişilerin özgül koşullarını dikkate alırlar.*

.....

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sı da 67. Maddesinde, seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılmasını ve 18 yaşını dolduran tüm yurttaşların seçme haklarını kullanmasını garanti altına almaktadır.<sup>10</sup>

## **TÜRKİYE MEVZUATINDA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI AÇISINDAN**

### **EŞİTSİZLİK YARATICI HÜKÜMLER**

Türkiye mevzuatında seçme ve seçilme hakkının etkin olarak kullanılmasını engelleyen düzenlemeler mevcuttur;

Anayasa'daki düzenlemeler;

Milletvekili seçilme yeterliliği

*"MADDE 76- (Değişik: 13/10/2006-5551/1 md.) Yirmi beş yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir."*<sup>11</sup>

Anayasa'daki bu şart 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu (M'nun 10. maddesinde tekrarlanmaktadır.

2972 sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun;

*"Seçilme yeterliliği:*

***Madde 9 – (Değişik birinci fıkra : 27/12/1993 - 3950/1 md***

<sup>10</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>

<sup>11</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>

"2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11 inci maddesinde belirtilen sakıncaları taşımamak şartıyla, yirmibeş yaşını dolduran her Türk vatandaşı belediye başkanlığına, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeliğine seçilebilir."

Türkiye’de medeni ve siyasi haklarını kullanabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak yeterli iken Anayasa, MVSK ve MİMMİHSHK seçilme yeterliliği için 25 yaş sınırının getirilmiş olması yaşa dayalı ayrımcı düzenlemelerdir.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (STHVSCHK) düzenlemeleri;

#### **Oy Kullanamayacak Olanlar:**

"MADDE 7- Aşağıdaki yazılı olanlar oy kullanamazlar:

....

3. (Ek: 10.6.1983 - 2839/44 Md.; Değişik: 27.10.1995 - 4125/2 Md.) Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar."<sup>12</sup>

Hükümlülerin oy kullanamaması seçme hakkına ilişkin önemli bir kısıtlamadır. Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne taraftır. Sözleşmede ve ek protokollerinde güvence altına alınan hakların korunması ile ilgili mahkeme olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), aldığı beş yıllık hapis cezası nedeniyle 2007 ve 2011 seçimlerinde oy kullanamayan A. Atahür Söyler’in başvurusunda "Türkiye’nin hüküm giymiş mahkumlara yönelik oy kullanma yasağıyla **"serbest seçim hakkını" ihlal ettiğine karar verdi.**"<sup>13</sup>

AİHM kararında " Türkiye’de, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan hayati öneme sahip bir hakla ilgili olarak öngörülen katı tedbirin doğrudan ve fark gözetmeksizin uygulanmasının, kabul edilebilir takdir payının dışında kaldığının değerlendirilmesi gerektiğine ve somut davada 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin ihlal edildiğine" <sup>14</sup> hükmetmiştir.

#### **Seçmen kütüğü düzenlenmesi:**

"Madde 33 – (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)

(Değişik birinci fıkra: 13/3/2008-5749/4 md.) Seçmen kütüğü; adres kayıt sistemindeki bilgiler esas alınarak Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek usul ve esaslara göre her yıl yeniden düzenlenir, sürekli bilgi toplama ile her seçim döneminde güncelleştirilir."<sup>15</sup>

Seçmen kütüklerinin adrese dayalı olarak hazırlanması evsizleri, kadın konuk evlerinde yaşayan kadınları, çadırlarda yaşayan yurttaşların seçmen kütüklerine kayıt olmalarını engellemektedir.

Radyo ve televizyonla propaganda:

"Madde 52 – (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)

(Değişik: 10/6/1983 - 2839/46 md.) Özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere, seçime katılan siyasi partiler, oy verme gününden önceki 7 nci günden itibaren oy verme gününden önceki gün saat 18.00'e kadar radyo ve televizyonda propaganda yapabilirler.

(Değişik: 23/5/1987 - 3377/3 md.) Seçime katılan;

a) Siyasi partilere ilk gün 10, son gün 10 dakikayı geçmemek üzere, programlarını ve yapacakları işleri anlatan iki konuşma,

b) Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin her birine ilaveten 10'ar dakikalık propaganda,

<sup>12</sup> <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIlski=0>

<sup>13</sup> <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/149995-aihm-turkiye-hukumlulerin-oy-kullanma-hakkini-ihlal-ediyor>

<sup>14</sup> <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2014-3002.pdf>

<sup>15</sup> <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIlski=0>

c) (Değişik: 27/10/1995 - 4125/4 md.) İktidar partisine veya iktidar partilerinden büyük olanına 20 dakikalık, iktidar partilerinden diğerlerine 15'er dakikalık ilave propaganda.

d) Ana muhalefet partisine ilaveten 10 dakikalık propaganda, hakkı verilir.....<sup>16</sup>

Kanununun 52. maddesindeki düzenlemeler seçimlerde eşit yarışma koşullarını ortadan kaldırmakta ve gerek seçime katılan siyasi partiler arasında gerekse siyasi partiler ile bağımsız olarak seçime katılan adaylar arasında eşitsizlik yaratmaktadır.

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nu düzenlemeleri,

"f) (Ek bent: 08/04/2010 - 5980 S.K./31.mad.) Birleşik oy pusulasında siyasi partilerin özel işaretleri, tüzüğüne uygun biçimde renkli olarak bastırılır. Siyasi partilerin oy pusulasında kullanılacak özel işareti, adı ve kısaltılmış adının belirlenmesinde parti tüzüğü esas alınır. Tüzüklerine göre, kısaltılmış adları mevcut olmayan siyasi partilerin, birleşik oy pusulalarında tam adı yazılır. Birleşik oy pusulalarında, bağımsız adaylar için herhangi bir özel işaret veya ibare kullanılamaz." şeklindedir. Oy pusulalarında bağımsız adaylar için ayırt edici işaret kullanılamaması ve uygulamada bağımsız adayların isminin siyasi partilerden daha küçük bir alana ve daha küçük puntolarla yazılması eşitsizliğe yol açmaktadır.

"Devletçe yardım:

Ek Madde 1 – (27/6/1984 - 3032/2 md. ile gelen Ek Madde hükmü olup teselsül için numaralandırılmıştır.)

Yüksek Seçim Kurulunca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33 üncü maddesindeki genel barajı aşmış bulunan siyasi partilere her yıl hazineden ödenmek üzere o yılki genel bütçe gelirleri "(B) Cetveli" toplamının beş binde ikisi oranında ödenek mali yıl için konur. <sup>(1)</sup>

(Ek fıkralar: 7/8/1988 - 3470/1 md.)

Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların % 7'sinden fazlasını alan siyasi partilere de Devlet yardımı yapılır. ....<sup>17</sup>

Siyasi Partiler Kanunu'ndaki bu düzenleme seçime katılan siyasal partiler arasında eşit koşullarda yarışmayı olanaksız kılmaktadır.

## ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Bağımsız Seçim Gözlemi çalışması, uluslararası insan hakları belgelerinde güvence altına alınan seçme ve seçilme hakkının dezavantajlı gruplar açısından kullanımına ilişkin durumu ve demokratik bir seçimin gerçekleşip gerçekleşmediğini seçim süreci boyunca izlenmesi ve raporlamasını amaçlar. Bu süreç bir bütün olarak seçmen kütüklerinin oluşturulması, adayların belirlenmesi, seçim kampanyaları, seçmen eğitimi, seçim günü gözlemi ve itiraz dönemini kapsamaktadır.

Çalışma kapsamında Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından, seçim gözlemi yapan uluslararası örgütlerin izleme metotlarına ilişkin kaynaklar taranmış ve Türkçe çevirileri yapılmıştır. Seçme ve seçilme hakkının güvence altına alındığı uluslararası sözleşmeler, sözleşme komitelerinin genel yorumları ve yürürlükteki Türkiye seçim mevzuatı taranarak seçme ve seçilme hakkının etkin ve eşit kullanımına ilişkin göstergeler belirlenmiştir.<sup>18</sup>

<sup>16</sup> <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

<sup>17</sup> <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

<sup>18</sup> EK 1: L. Kanat (Nisan 2011), Seçim Mevzuatı'nın İzlenmesine Yönelik Göstergeler

ESHİD, Türkiye için seçim izleme metodolojisi oluşturmak üzere 2011 seçimleri öncesinde AGİT ODIHR katkısı ve dezavantajlı grupların temsilcilerinin katılımı ile bir çalıştay düzenlemiştir. Çalıştayda belirlenen seçim izleme metodolojisi Diyarbakır, Edirne, İzmir, İstanbul, Mersin, Ş. Urfa, Van ve Trabzon illerinde yapılan toplantılarla engelli, kadın, göç, insan hakları, LGBTİ<sup>19</sup>, dil hakları ve hasta hakları ile ilgili çalışmalar yapan yerel sivil toplum örgütleri ile paylaşılmış ve 12 Haziran seçimlerinin sistematik olarak izlenmesi amacıyla ESHİD koordinasyonunda 46 sivil toplum örgütünün katılımı ile Seçim İzleme Platformu<sup>20</sup> oluşmuştur.

Platformu oluşturan sivil toplum örgütleri 2011 Milletvekili Genel Seçimlerini 10 ilde izlemiş ve raporlamıştır.<sup>21</sup> Platform 30 Mart Yerel Seçimleri'ni 15 ilde izleme kararı almıştır.

Seçim günü bağımsız gözlem yapılabilmesi amacıyla 30 Mart yerel seçimlerinde platform üyelerinin bağımsız gözlemci statüsünün tanınması için ESHİD, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve Türkiye mevzuatı gereğince, Bağımsız Seçim Gözlemciliği yapmak için gerekli akreditasyonun yapılması talebiyle Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) 14.02.2014 tarihinde yazılı başvuruda bulunmuştur<sup>22</sup>. YSK 23 Şubat 2014 tarih ve 440 nolu<sup>23</sup> kararı ile başvuruyu 298 sayılı STHSKHK'un 25, 81 ve 82. maddelerini gerekçe göstererek reddetmiştir. Platform, YSK'nın ret kararına rağmen fiili olarak demokratik gözetim hakkını kullanmak amacıyla, gözlem heyetleri oluşturmuş ve gözlem heyetlerinin engellenmesi ihtimaline karşı seçmenlere "Eşitlik Gözlemcisi" olma çağrısı yapmıştır. Çağrı sosyal medya ve ESHİD web sitesi üzerinden yapılmıştır.

Seçimlerin tekrarlandığı 1 Haziran'da Yalova ve Ağrı seçimleri için YSK'ya yeniden bağımsızlık gözlemcilik başvurusu yapılmış bu başvuru da YSK tarafından reddedilmiştir. Ancak Ağrı İl Seçim Kurulu yazılı bir izin vermemekle birlikte oy sayım tutanaklarının birleştirme işlemleri sırasında gözlemcilerimize bağımsız gözlem için olanak sağlamıştır.

Bu rapordaki bilgiler heyetlerin gözlemleri, seçmenler tarafından iletilen bilgiler, bilgi edinme başvurularına verilen cevaplar ve medyaya yansıyan haberlerin taranmasından elde edilen verilerden oluşmaktadır. Rapordaki bilgiler hiçbir biçimde izleme yapılan illerde veya oy verme yerlerindeki bütün olguları kapsamamakta sadece tespit edilebilen durumları ifade etmektedir.

Çalışma boyunca, seçmen kütüklerine, oy verme yerlerine ve oy verme materyallerine ilişkin bilgiler başta YSK olmak üzere ilgili kamu kurumlarına Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde yapılan bilgi edinme başvuruları ile edinilmiştir.

Seçim günü izleme için üç ayrı form kullanılmıştır. Birinci formda oy verme yerinin koşullarının değerlendirilmesine yönelik sorular sorulmuştur. Oy verme yeri değerlendirilirken izlenen oy verme yerinin bilgileri ve ne kadar süre izlendiği gibi bilgilerin yanı sıra öncelikle kampanya faaliyeti veya materyal bulunup bulunmadığı ve bir baskı ve korku ortamı olup olmadığı gibi sorularla oy verme yerinin çevre ve atmosferine ilişkin sorular yanında Türkiye'de seçimlerdeki önemli bir soruna işaret eden oy verme yerinin fiziksel engellilerin ve yaşlı seçmenlerin erişimine uygun olup olmadığına yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci formda ise oy verme işlemlerinin gözlenmesine odaklanılmıştır. Bu formda sandık çevresinde yetkisiz kişiler ve/veya herhangi bir müdahale olup olmadığı, seçimde uygulanması gereken usullere uyulup uyulmadığı, görme engelli veya okuma yazma bilmeyenler gibi özel usuller gerektiren seçmenler bakımından gerekli özel

<sup>19</sup> Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transvesti Transeksüel

<sup>20</sup> EK 2: Seçim İzleme Platformu

<sup>21</sup> <http://www.esithaklar.org/bagimsiz-secim-gozlem-raporu-yayinlandi/>

<sup>22</sup> EK 3: Bağımsız Seçim Gözlemi Akreditasyon Başvuru Dilekçesi

<sup>23</sup> EK 4: YSK Kararı

usullerin uygulanıp uygulanmadığı, şikayet, ret veya ayrımcılık gözlenip gözlenmediği gibi sorulara yer verilmiştir. Bu iki formda yer alan verilerin analizi yapılırken hem tek başına oy verme yerinin niteliği, hem de oy verme yerinin niteliği ile oy verme işlemlerinde elde edilen gözlem sonuçlarının çapraz analizi yapılmıştır. Üçüncü form ise diğer işlemlerde farklı niteliklere sahip olan sayım işlemlerini gözlemeye yönelmiştir. Bu doğrultuda gözlemciler kapanma anından başlayarak oy sayım sürecinin usulüne uygun olup olmadığı ile ilgili gözlemlerini ifade etmişlerdir.

30 Mart 2014 günü yapılan yerel seçim sonuçlarının iptal edildiği Ağrı ve Yalova'da 1 Haziran 2014 günü tekrarlanan seçimlerde de gözlem yapılarak verilere eklenmiştir. Analiz yapılırken formlarda cevap verilmeyen sorular olması durumunda bunlar ilgili tablolarla "kayıp" olarak belirtilmiş ve yüzde hesaplarında genellikle geçerli cevapların oranı verilmiştir.

Seçim gününde yapılan gözlem sırasında 17 ilde 466 yerde oy verme yerine ilişkin form ve bu yerlerde 1483 sandıkta oy verme işlemi formu doldurulmuştur. Oy sayımında ise 15 ilde oy 272 sandığın açılmasında izleme yapılmıştır. Doldurulan bu formlar SPSS 16.0 kullanılarak analiz edilmiştir.

Seçim sonrası süreçte temelde seçimlere ilişkin yapılan itiraz ve şikayetler ile sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan itirazlar sonucunda Yüksek Seçim Kurulu ya da itiraz edilen Seçim Kurullarının verdiği kararlara erişebilmek adına YSK'ya bir bilgi edinme başvurusu yapılmışsa da bu başvuruya süresi içinde herhangi bir yanıt verilmemiştir. Seçim idareleri tarafından verilen ve yargı denetimine de tabi olmayan bu işlemlerin hukuka uygunluğu veya eşit muameleyi içerip içermediği konusunda net bir bilgiye ulaşılamadığından bu yönde derinlemesine bir hukuki analiz de mümkün olmamıştır. Bu nedenle de seçim sonrası süreç değerlendirilirken ancak gazete haberleri ve bu konudaki bazı sayısal verilere yer verilebilmiştir.

Oy verme yerlerinde yapılan gözlemlerdeki tespitlerden kişi isimleri, sandık numaraları, basın ve adli makamlara yansıyan durumlar dışında kalan özel bilgiler, ilgili kişilerin olumsuz durumlarla karşılaşabileceği düşüncesiyle çıkartılmıştır.

30 Mart 2014 seçim gözlemi 49 sivil toplum örgütünün katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bağımsız Seçim İzleme Platformunun gözlem heyetleri, platform üyesi sivil toplum örgütlerinin yönetici ve üyelerinden oluşturulmuştur. Her ilde gözlem heyetlerinde yer alan kişilerin isimleri ve iletişim bilgileri 28.03.2014 tarihinde il seçim kurullarına yazılı olarak bildirilmiştir.

### **30 MART 2014 MAHALLİ İDARELER GENEL SEÇİMLERİNE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER**

2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'unun 8. maddesi gereğince Türkiye'de yerel seçimler 5 yılda bir yapılmaktadır. 29 Mart 2009 tarihinde yapılan önceki yerel seçimden itibaren geçmesi gereken 5 yıllık süre 30 Mart 2014 tarihinde yerel seçimlerin yapılmasını gerektiriyordu. 2012 yılı Ekim ayında AKP ve MHP tarafından TBMM'ye verilen değişiklik önergesi ile seçimlerin 27 Ekim 2013 tarihinde teklif edildi. Ancak bu teklif yasalaşması için gerekli olan 367 oy desteğini alamadı.

TBMM'de 12 Kasım 2012 tarihinde kabul önerge ile Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürüldü. Değişiklik ile 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı 30'a yükseldi. Değişiklik ile 27 yeni ilçe kurulurken, büyükşehir belediyeleri sınırları içine giren ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde olarak ilçe belediyelerine dahil edildi. Kamuoyunda çeşitli tartışmalara yol açan bu değişiklikler hükümet partisinin seçimlerde kendisine avantaj yaratma girişimi olarak da yorumlanmıştır.

Bu yasa değişikliği ile nüfusu 2000'in kaldığı gerekçesiyle belediye tüzel kişiliğine son verilen Afyonkarahisar Emirdağ Gömü beldesinin Ankara 7. İdare Mahkemesi kararı ile nüfusunun 2046 olduğu belirlenerek yeniden belediye statüsü kazanmıştır.. Gömü beldesinde seçimler 1 Haziran'da yenilendi.<sup>24</sup>

YSK 21 Aralık 2013 tarihinde seçim takvimini açıkladı. Seçimlere katılabilecek 25 siyasi parti 2 Ocak 2014 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlandı.<sup>25</sup> Bu karardan sonra YSK bu 25 parti dışında Yurt Partisi ve Muhafazakar Yükseliş Partisi'nin de seçimlere katılma koşullarını taşıdığına karar verdi.

27 Ocak 2014 tarihinde Halkın Yükseliş Partisi dışındaki 26 partinin katılımı ile oy pusulasında yerler için kura çekimi yapıldı.

YSK seçim öncesi yaptığı açıklamalarda oy kullanacak seçmen sayısının 52 milyon 695 bin 831 olduğunu, seçmenlerin dışarıda 194 bin 310 sandıkta oy kullanacağını cezaevlerinde ise 403 sandıkta oy kullanacağını, yurt genelinde sandık alanlarının yetersiz olması nedeniyle bir sandıkta oy kullanacak seçmen sayısını 320 olarak belirlendiğini, seçimde üç farklı renkte zarf ve oy pusulası kullanılacağını, seçimler için toplam 141 milyon 654 bin 161 adet oy pusulası bastırıldığını belirtmiştir.

YSK oy verme işleminin Adıyaman, Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Ordu, Rize, Siirt, Sivas, Trabzon, Tunceli, Şanlıurfa, Van, Bayburt, Batman, Şırnak, Ardahan, Iğdır ve Kilis illerinde 07:00-16:00 arasında geri kalan illerde 08:00-17:00 arasında yapılmasına kararlaştırmıştır. Seçimlerde Kütahya'nın Simav ilçesine bağlı Kuşu köyünde hiçbir seçmen oy kullanmamış bu nedenle 1 Haziran tarihinde yenilen seçimlerde de hiç bir seçmen oy kullanmamıştır.<sup>26</sup>

Seçim sonuçlarına farklı siyasi partiler tarafından çok sayıda itiraz yapılmıştır.<sup>27</sup> İlçe ve İl Seçim Kurulları ve YSK'na yapılan itirazlarla ilgili net bir rakama ulaşılamamıştır. Ancak YSK Başkanı tarafından kamuoyuna açıklanan rakam 278'dir. İtirazlar sonucunda ikisi il olmak üzere 13 merkezde seçimler iptal edilmiş ve 1 Haziran 2014 tarihinde bu merkezlerde yeniden seçim yapılmıştır.

Seçimlere 26 Siyasi Parti katılmış 30 Büyükşehir, 51 il belediye, 961 ilçe belediye, 390 belde belediye başkanı, 20 bin 500 belediye meclis üyesi, 1.251 il genel meclisi üyesi, 49. 707 muhtar ve ihtiyar heyeti meclisi üyesi seçilmiştir. Seçimlere katılım oranı YSK tarafından %89,48 olarak açıklanmıştır.

## **SEÇİM SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN SİYASAL ORTAMI**

Türkiye seçim ortamına, 2013 yılı Mayıs ayında başlayan Gezi Protestoları ve hükümetin bu protestoları bastırma biçimine iç ve dış kamuoyunda oluşan tepki, Gezi Protestolarında polisin

<sup>24</sup><http://www.canlihaber.com/1-haziran-2014-secim-sonuclari-afyonkarahisar-gomu-belediye-baskanligini-ak-parti-kaz-15693h.htm>

<sup>25</sup> Adalet ve Kalkınma Partisi, Alternatif Parti, Bağımsız Türkiye Partisi, Barış ve Demokrasi Partisi, Büyük Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Demokratik Sol Parti, Doğru Yol Partisi, Emek Partisi, Genç Parti, Hak ve Eşitlik Partisi, Hak ve Özgürlükler Partisi, Halkın Kurtuluş Partisi, Halkın Yükseliş Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Hür Dava Partisi, İşçi Partisi, Liberal Demokrat Parti, Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Saadet Partisi, Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi, Türkiye Komünist Partisi

<sup>26</sup> <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/338637--kusu-koyu-yine-sandik-basina-gitmedi>

<sup>27</sup> YSK başkanı tarafından yapılan açıklamada "Adalet ve Kalkınma Partisi Parti'nin 131 itirazından 6'sının, CHP'nin 87 itirazından 5'inin, MHP'nin 50 itirazından 5'inin, Saadet Partisi'nin 10 itirazından 1'inin kabul edildiğini aktardı."

orantısız müdahalesi ile yaşamları yitirenler için açılan soruşturmaların etkisiz kalması, Suriye’de süregelen iç savaş ve hükümetin Suriye’ye yönelik dış politikasına iç ve dış kamuoyunda yapılan eleştiriler, içinde üç bakan ve yakınlarının da bulunduğu ve ülke tarihinin en büyük yolsuzluk iddialarını içeren 17 ve 25 Aralık soruşturmalarının yarattığı kaos, bu soruşturmaları yürüten yargı mensuplarının görevden el çektilmesi sonrasında kamuoyunda soruşturmaların manipüle edileceğine ilişkin yaygın toplumsal kaygı, hükümet tarafından 2009 yılı sonbaharında Kürt sorununun barışçıl çözümü için uygulanacağı açıklanan demokratik açılım programında gerekli adımların atılmaması, Avrupa Birliği üyelik sürecinde yaşanan durgunluk ve uzun süredir Türkiye’nin gündeminde bulunan yeni anayasa hazırlığı sürecinin durmasının yarattığı siyasi karmaşa ve toplumsal gerilimle girmiştir. Bu gerilim seçim kampanya döneminde siyasi parti ve adayların seçim çalışmalarına yönelik fiili saldırılara dönüşmüştür.

Yolsuzluk soruşturmalarına adı karışan üç bakan görevlerinden istifa etmiş ve iddiaları araştırmak üzere TBMM’de soruşturma komisyonu kurulmuştur.

Seçim öncesi dönemde birçok internet sitesi ve sosyal paylaşım ağı ile erişim yasakları kararları bilgi alma, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlamıştır.

Türkiye yerel seçim sürecinde kent yönetimi politikaları yerine bu tartışmalara odaklanmış, siyasi partiler tarafından yürütülen seçim kampanyaları da bu eksenler üzerinden yürütülmüş ve yerel seçimler genel bir referanduma dönüşmüştür.

## **SEÇİM OTORİTESİ**

Türkiye mevzuatı gereğince seçim işlerinin yürütülmesi ve denetimden Yüksek Seçim Kurulu (YSK) sorumludur. Ayrıca her seçim çevresinde İl Seçim Kurulu ve her ilçede İlçe Seçim Kurulu bulunur. YSK kararlarının yargısal denetime açık olmaması Türkiye’deki seçim otoritesi ile ilgili en önemli problemdir. Türkiye mevzuatı gereğince YSK kararlarına karşı ancak yine YSK nezdinde itirazda bulunulabilmekte, YSK’nın bu itiraz hakkında verdiği karar ise kesinleşmektedir. YSK kararları başka bir yargı organının denetimine açık değildir.

30 Mart seçimleri sürecinde YSK tarafından 28.11.2013 tarih 543 sayılı "aday olan kabine üyelerinin (bakanların) görevlerinden istifa etmelerine gerek olmadığına dair kararı kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır.

Diğer taraftan hemen her seçimde tartışmalara konu olan ilçe seçim kurulu ve sandık kurullarında başörtülü kadınların görev yapması konusunda YSK aldığı olumlu kararla başörtüsü ile bu kurullarda görev yapılabilmesinin önünü açmıştır.

YSK tarafından 21.12.2013 2013/592 sayılı kararının 2. maddesinde "siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna" ilişkin kararının Türkçe bilmeyen seçmenler açısından eşitsizlik yaratacağı ve esasen adayların Türkçe dışında dillerde propaganda yapmalarının yasalarda düzenlenmiş bir hak olduğu bu nedenle kararın iptali için ESHİD tarafından YSK'na kararın iptali için yaptığı başvuru ret edildi. YSK 23.01.2014 tarih 138 nolu kararında gerekçe olarak ESHİD'in bu konuda talepte bulunma hakkının olmadığını gerekçe göstermiştir.

## **SEÇMEN KÜTÜKLERİ**

Türkiye’de seçimler, 2009 Mahalli İdareler Seçimlerinden itibaren adrese dayalı nüfus kayıtları üzerinden oluşturulan seçmen kütükleri ile yapılmakta ve seçmenlerin oy kullanacakları yerler seçmen kütüklerinde kayıtlı buldukları adreslere göre belirlenmektedir. Yurtiçi seçmen listeleri muhtarlık binalarında yazılı olarak ve [www.ysk.gov.tr](http://www.ysk.gov.tr) adresinde internet ortamında, yurtdışı seçmen listeleri ise sadece internet ortamında seçmenlerce kontrol edilmek üzere ilan

edilmektedir. Kanuni hükümler seçmenlerin seçmen listelerini 15 günlük askı sürecinde kontrol etmelerini ve yanlışlıkların düzeltilmesi için başvuruda bulunmalarını gerektirmektedir.

Adrese dayalı seçmen kütüğü evsizlerin, çadırlarda yaşayan yurttaşların ve sığınma evlerinde yaşayan kadınların seçmen olmalarını engellemektedir.

Seçmen kütüklerinin güvenilirliği ciddi bir sorun alanıdır. Adreslerinde değişiklik olmamasına rağmen seçmen kütüklerinden silinen yurttaşlar vardır. Ayrıca adreste ikamet etmediği halde o adrese kayıtlı olan seçmenler bulunmaktadır. Platformumuza bu konuda biri İzmir diğeri İstanbul olmak üzere iki başvuru yapılmıştır. Bu başvurular YSK web sitesi seçmen sorgulama ile teyit edilmiştir.<sup>28</sup>

Seçimler öncesinde sahte seçmen kayıtları yapıldığı veya kolluk güçleri tarafından “burada ikamet etmiyor” şeklinde tutulan tutanaklar ile seçmen kütüklerinden düşürülen seçmenler olduğuna ilişkin haberler medyaya yansımıştır.

*“Gaziantep’in Şahinbey ilçesine bağlı Güllüce Mahallesi’nde, mezarlığın yanında bulunan gasilhanenin bile seçim amacıyla ikamet olarak bildirildiği ortaya çıktı. Güllüce Mahallesi muhtar adayı Mahmut Bilgin, 59 olan seçmen sayısının da 149’a yükseltildiğini, sonradan eklenen 29 kişinin gerçek adreslerini tespit ettiklerini söyledi.”<sup>29</sup>*

*“İzmit’te 3 katlı binanın var olmayan bodrum, dördüncü ve beşinci katlarına 11 sahte seçmen kaydedildi. 2007 yılından bu yana oy kullanan seçmenler hakkında, bina sahibi Ayşe Yörük suç duyurusunda bulundu.”<sup>30</sup>*

*“Vatandaşların ihbarıyla harekete geçen polis, seçim günü sahte ikametgahla oy kullanmaya gidenler hakkında işlem yapacak. Şişli Mecidiyeköy Mahallesi’nde yüzlerce eve gelen ve kimsenin tanımadığı kişilere ait seçmen bilgi kağıtları polise teslim edildi.”<sup>31</sup>*

## **Kayıtlı Seçmen Profiline Dezavantajlı Gruplar**

Türkiye’de etnik köken ve cinsel yönelime ilişkin kişisel veriler yasal olarak toplanmamakta ancak cinsiyet, engellilik, yaş ve okuryazarlık ile ilgili veriler Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sağlık Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından toplanmaktadır. Seçmen Kütüklerinin oluşturulmasında bütün bu bilgilerden yararlanılıyor olmasına rağmen<sup>32</sup> YSK’nın 30 Mart seçimlerine ilişkin açıklamasında seçmenlerin cinsiyet, okuryazarlık ve yaş durumlarına ilişkin herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

30 Mart seçimleri için seçmen kütüklerine kayıtlı kadın seçmenlerin sayısına ilişkin veriler açıklanmadı. Ancak TÜİK tek yaş istatistiklerine göre 2013 yılı sonu itibariyle, seçmen yaşı olan 18 yaş ve üstü nüfusun 26.786.750’si erkek, 27.119.412’si kadınlardan oluşmaktadır. Bu rakamlardan tahmini olarak kadın seçmen sayısının erkek seçmen sayısından fazla olduğu söylenebilir.

Seçmen kütüğünde kayıtlı seçmenlerin yaşlarına ilişkin veriler de bulunmamaktadır. Yine TÜİK verilerine göre 2013 yılı sonu itibariyle 70 yaş ve üstü nüfus toplam 3.846.2966 kişidir. Bunların 1.610.737’si erkek, 2.235.559’u kadınlardan oluşmaktadır.

<sup>28</sup> Kişisel verilerin açıklanması raporlama ilkelerimize uygun olmadığı için başvurulara raporda yer verilmemiştir.

<sup>29</sup> [http://www.cihan.com.tr/video/OZEL-Gasilhaneyi-ikamet-adresi-olarak-gostermisler\\_0549-CHMTM4MDU0OS8wLzlvMA==](http://www.cihan.com.tr/video/OZEL-Gasilhaneyi-ikamet-adresi-olarak-gostermisler_0549-CHMTM4MDU0OS8wLzlvMA==)

<sup>30</sup> <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/izmitte-sahte-secmen-skandali-haberi-85390>

<sup>31</sup> <http://www.haber7.com/guncel/haber/1141158-sislide-sahte-secmen-operasyonu>

<sup>32</sup> YSK 07.01.2011 tarih C.05.0.SKG.0.04.622.02/ sayılı Yazı ile o zamanki adıyla Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığından veri alındığını belirtmiştir

YSK başkanı seçim öncesinde yapmış olduğu açıklamada seçmen kütüklerinde 540 bin 669 bulunduğunu belirtmiş bu seçmenlerin hangi engel grubunda olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi vermemiştir.

Resmi istatistiklere göre Türkiye'de nüfusun %12,29 engelli bireylerden oluşmaktadır bu orana göre yaklaşık olarak 9 milyon engelli bulunmaktadır. Bu rakamlara göre en az 5 milyon engelli seçmenin bulunması gerekmektedir.

YSK'na yapılan ve kadın seçmenler, okuma yazma bilmeyen seçmenler, cezaevlerindeki seçmenlerin sayıları ile engelli seçmen sayısı ve bu seçmenlerin engel gruplarına göre dağılımına ilişkin bilgi edinme başvurusu "bu sorulara cevap vermek özel bir çalışma gerektiği bu nedenle bilgi verilemediği" yanıtı verilmiştir.

YSK seçim öncesinde engelli bireylerin seçmen kütüklerine kendilerini engelli olarak kaydettirmeleri için duyuru yapmıştır. Ancak formların verileceği muhtarlık ve adliye binalarının büyük çoğunluğu engellilerin erişimine uygun değildir.

298 sayılı STHVSKHK'un 8. maddesi<sup>33</sup> kısıtlı olanların seçmen olamayacağına hükmeder. Dolayısıyla mahkemeler tarafından kendisine vasi tayin edilmiş olan zihinsel engellilerin seçmen olmaması gerekmektedir.

Seçim gözlem çalışması döneminde platformumuza yapılan başvuruda Mersin ilinde aynı düzeyde sağlık raporuna sahip ve her ikisi hakkında da vasi kararı bulunan iki zihinsel engelli bireyden seçmen kütüğünde kayıtlı seçmen olduğu diğerinin olmadığı belirtilmiştir. YSK web sitesinden yaptığımız seçmen sorgulaması iddiayı doğrulamıştır.

Ayrıca zihinsel engelli bireyler açısından seçme hakkını kullanmanın sadece mahkemelerce vasi tayin edilmiş olmasına bağlanması insan hakları açısından bazı durumlarda ayrımcılık doğurabilecek sorunlu bir uygulamadır.

Seçmen kütükleri verileri okuma yazma bilmeyen seçmen sayısını da göstermemektedir. TÜİK adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre 2013 yılı sonu itibarıyla 2.205.315 kadın 449.328 erkek okuma yazma bilmemektedir.<sup>34</sup>

Seçmenlere ilişkin veriler oy kullanma hakkına eşit erişimin sağlanması açısından önemlidir. Seçmenlerin oy kullanacakları sandıkları belirlerken yaş ve engellilik durumlarına ilişkin verilere, seçmen bilgi kağıtları ile oy pusulasının şeklini belirlemek için görme engelli seçmenlerin bilgisine, seçmen eğitimi için belirlenecek yöntemler için, okuryazar olmayan ve Türkçe bilmeyen seçmenlerin verilerine sahip olmak gereklidir. Oysa mevcut seçmen kütüklerinde bu veriler bulunmamaktadır.

*"(...) Adıyaman'da yaşayan Türkçe ve okuma yazma bilmeyen Güley Karadağ (68), Zeliha Taşar(70) ve Güley Temel (66), seçmen kütüklerinde ve seçim sandıklarında da yazan bilgilerinin Türkçe olmasına itiraz etti. Geçtiğimiz ay Adıyaman İl Seçim Kurulu aracılığıyla Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) başvuruda bulunan 3 kadın, seçmen kütüklerinde ve sandık bilgilerinde isimlerinin karşısına okuma yazma ve Türkçe bilmediklerinin yazılmasını istedi. Seçmen bilgilerinin Kürtçe yazılmasını*

---

<sup>33</sup> Seçmen Olamayanlar:

MADDE 8- Aşağıdaki kimseler seçmen olamazlar;

1. Kısıtlı olanlar,  
2. Kamu hizmetinden yasaklı olanlar.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>

<sup>34</sup> [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1068](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068)

*talep eden 3 kadın, oy kullanabilmek için Kürtçe bilen bir görevlinin nezaretini talep etti. Ancak YSK, seçmen kütüğünde böyle bir değişikliğin yapılamayacağını belirterek talebi reddetti.*"<sup>35</sup>

Mevcut seçmen kütüğü, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki standartlara uygun herkes için eşit koşullar içeren seçimler organize etmeyi olanaksızlaştırmaktadır.

#### **Seçmen Kütükleri ile ilgili tespitler:**

- Seçmen Kütüklerinin oluşturulmasında, adrese dayalı seçmen kütüğü oluşturmanın yol açtığı dışlayıcı durumları çözecek yollar üretilmemektedir. Adrese dayalı seçmen kütüğü evsizleri, sığınma evlerinde ikamet eden kadınları, kayıtlı adresleri ailelerinin bulunduğu ilde olan üniversite öğrencilerini, mevsimlik olarak ikamet ettikleri il dışında tarım, inşaat ve turizm sektöründe çalışanları, kentsel dönüşüm uygulamaları nedeniyle evsiz kalanları, oylarını seçim günü buldukları yerlerde kullanabilmelerine olanak yaratmamaktadır,
- Seçmen kütüklerinin kesinleşmesinden sonra zorunlu nedenlerle yer değiştirmek durumunda kalan kişiler için yeni yerleşim yerlerinde oy kullanabilme olanağı yaratılamamaktadır,
- Seçmen kütüklerinin askıya çıkarıldığı muhtarlık binalarının büyük çoğunluğu engellilerin ve hareket güçlüğü olan yaşlıların erişimine uygun değildir. Bu kişiler açısından erişilebilirlik sorunu sadece muhtarlık binaları ile de sınırlı değildir. Muhtarlık binaları, ulaşım yolları ve ulaşım araçları da erişime uygun değildir,
- Seçmen Kütüklerinin askıya çıkarılması yöntemleri; hem yazılı olarak hem de internet üzerinden okuma yazma bilmeyen ve görme engelli seçmenlerin kütükleri kontrol etmelerini olanaksız kılmaktadır. YSK web sitesi görme engellilerin erişimine uygun değildir,
- Seçmen Kütüklerine kayıt ve itiraz ile ilgili prosedürler ve duyurulma yolları tüm seçmenlerin okuma yazma ve Türkçe bildiği varsayımı ile belirlenmektedir.
- Seçmen kütüklerinden düşürülme uygulamasının ilgili seçmene bildirilmemesi nedeniyle yanlış uygulamalarla seçmen kütüklerinden düşürülen yurttaşlar mevcuttur.

## **SEÇMEN EĞİTİMİ**

Türkiye'de seçim düzenlenmesi ve yürütülmesinden sorumlu otorite olan YSK seçim sürecine ilişkin bilgilendirmeleri Türkçe ve yazılı olarak yapmaktadır. Yine YSK tarafından radyo ve televizyonlar için duyurular hazırlanmakta bu duyurular da sadece Türkçe olarak yapılmaktadır. YSK seçimler öncesinde oy kullanmaya ilişkin olarak Radyo Televizyon Kuruluşları için Türkçe kısa filmler hazırlamaktadır.

YSK tarafından yapılan bu çalışmalar dışında siyasi partiler ve adaylar seçmen eğitimine dönük faaliyetlerde bulunabilmektedir.

Seçmenlerin eğitimine yönelik olarak YSK tarafından hazırlanan basılı ve görsel materyaller Türkçe ve okuma yazma bilmeyen seçmenler ve görme ve işitme engelli seçmenler için tasarlanmamakta ve bu seçmenler yok sayılmaktadır.

<sup>35</sup><http://gundem.milliyet.com.tr/kurtce-secmen-kutugu-talebine-ret/gundem/detay/1847075/default.htm?ref=OtherNews>

Oysa uluslararası sözleşmeler bu durumda bulunan seçmenlerin haklarını etkili olarak kullanabilmesi için devletlerin gerekli önlemleri almasını zorunlu kılmaktadır.

İnsan Hakları Komitesi 23 No'lu Genel Yorum<sup>36</sup>

“...

*Okuma yazma bilmeme, dil sorunları, yoksulluk veya seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu haklarını etkili şekilde kullanmalarını engelleyecek zorluklara karşı olumlu tedbirler alınmalıdır. Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır. Fotoğraf ve semboller gibi metotlarla okuma yazma bilmeyen seçmenlerin oylarını nasıl kullanacaklarına ilişkin yeterli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır...”*

Türkiye’de bütün seçmenler için erişilebilir ve sistematik bir seçmen eğitimi yapılmamaktadır. YSK tarafından sınırlı seçmen eğitimi ise bazı seçmen gruplarının seçimlerle ilgili yeterli düzeyde bilgilendirilmesini sağlamamaktadır.

Seçmen eğitiminde kullanılan materyaller bazı seçmen gruplarını yok saymakta ve dışlamaktadır. Görme ve işitme engelliler, okuma yazma bilmeyenler ve Türkçe bilmeyen yurttaşlar seçim sürecinde yeterli bilgilendirme haklarını kullanamamaktadır.

#### **Seçmen Eğitimi ile ilgili tespitler:**

- Seçmen eğitimi için üretilen basılı materyaller okuma yazma bilmeyen, Türkçe bilmeyen ve görme engelli seçmenler için uygun değildir,
- Seçmen eğitimi için üretilen görsel/sesli materyaller görme ve işitme engelliler ile Türkçe bilmeyen seçmenler için uygun değildir,
- Seçmen eğitimleri için materyallerin hazırlanması sürecinde dezavantajlı gruplarla çalışan sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınmamaktadır,

## **ADAYLIK SÜREÇLERİ**

Siyasi partilerin uyacakları esaslar Anayasa ile belirlenmiştir;

### **B. Siyasî partilerin uyacakları esaslar<sup>37</sup>**

**MADDE 69-** (Değişik: 23/7/1995-4121/7 md.)

*Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.*

.....

Siyasi Partiler Kanunu<sup>38</sup> ise seçimlerde adaylarının belirlenmesi ve sıralamasının yapılması konusunda siyasi parti genel merkezlerine geniş bir hareket alanı tanımaktadır.

<sup>36</sup> İnsan Hakları Komitesi 23 No'lu Genel Yorum. Türkçe çevirisi için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006

<sup>37</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>

30 Mart seçimlerinde adaylar çoğunlukla parti genel merkezleri tarafından belirlenmiştir. Merkezîyetçi yöntemlerle aday belirleme, yapılan her seçimde daha fazla siyasi parti tarafından tercih edilmiş ve uygulanır hale gelmiştir. Bu yöntem, parti merkez organlarını dahi dışlayarak, giderek liderin açık bir hegemonyasına dönüşmektedir. Parti içi demokrasi ile siyasetin ve siyasal sistemin demokratikleşmesi arasında doğrudan bir bağ mevcuttur. Demokrasiyi bir çoğunluk hegemonyası olarak kabul eden anlayış, siyasal parti örgütlerinde oldukça yaygındır.

Siyasi partiler içerisinde demokrasi sorununun varlığı<sup>39</sup> gerek siyasetçiler gerekse kamuoyu tarafından paylaşılan bir olgudur. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) tarafından 2001 yılında yaptırılan Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması sonuçlarına göre; seçmenlerin %61'i "siyasal partilerde bir lider sultanı olduğu, liderlerin partileri diktatörce yönettiği" ifadesine kesinlikle katıldıklarını beyan etmiştir.<sup>40</sup>

Siyasal partilerin mevcut rutin işleyişleri, dezavantajlı gruplara mensup bireylerin siyaset yapmaları ve partileri adına aday olabilmelerini olanaksız kılmaktadır.

### SEÇİM MATERYALLERİ

Seçim sürecinde YSK tarafından üretilen ve kullanılan materyallerin hiçbirisi tüm seçmen gruplarının ihtiyaçları gözetilerek hazırlanmamaktadır. Materyaller seçmenlerin tümünün Türkçe, okuma yazma, görme veya işitme engelli olmadığını varsayarak hazırlanmaktadır. Oysa bu materyaller seçmenlerin oy kullanmalarını doğrudan etkilemektedir.

Seçmen Bilgi Kağıdı adreslerine ulaşmayan seçmenler oy verme yerlerini tespitinde sıkıntı ile karşılaşmaktadır.

Oy pusularında siyasi partiler ayırt edici işaret olarak amblem kullanmakta, partiler için daha geniş bir sütün ayrılmakta ve parti isimleri daha büyük puntolarla yazılmaktadır,

#### Seçim sürecinde kullanılan materyallerle ilgili tespitler:

- Seçmen Bilgi Kağıtları görme engelli ve okuma yazma bilmeyen seçmenler için uygun değildir,
- Seçmen Bilgi Kağıdı her seçmenin adresine ulaştırılamamaktadır<sup>41</sup>,

<sup>38</sup> Parti adaylarının tespiti:

#### Madde 37 – (Değişik: 28/3/1986 - 3270/9 md.)

Siyasi partiler, milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler.

(Ek: 31/7/1998 - 4381/7 md.) Siyasi partiler, ön seçim ya da aday yoklaması yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının % 5'ini aşmamak üzere, ilini, seçim çevresini, aday listesindeki sırasını, ön seçim veya aday yoklaması tarihinden en az on gün önce Yüksek Seçim Kuruluna bildirmek koşuluyla merkez adayı gösterebilirler. Ön seçim ya da aday yoklaması yapılmayan yerlerde, siyasi partilerin merkez yoklaması veya diğer usullerden biri veya bir kaç ile aday belirleme yetkileri saklıdır.

(...)<sup>(1)</sup>, partilerin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki parti aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır.

.....  
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2820&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

<sup>39</sup> 2001 yılında TÜSİAD tarafından yapılan Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması sonuçlarına göre, seçmenlerin %84'ü siyasi partilerde demokratik bir işleyişin olmadığı düşüncesindedir.

[http://www.tusiad.org/\\_rsc/shared/file/ssspaCilt1.pdf](http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/ssspaCilt1.pdf)

<sup>40</sup> [http://www.tusiad.org/\\_rsc/shared/file/ssspaCilt1.pdf](http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/ssspaCilt1.pdf)

<sup>41</sup> YSK sandık kurullarının görev ve yetkileri ile ilgili 135 sayılı genelgesinde, seçmenlere zamanında ulaştırılamayan seçmen bilgi kağıtlarının sandık kurulu başkanınca ilçe seçim kurulundan teslim alınacak belgeler arasında da sayılmaktadır.

- Oy verme yerlerinde kullanılan, seçmen yönlendirme levhaları<sup>42</sup> görme engelliler ve okuma yazma bilmeyenler için uygun değildir,
- Oy pusulaları görme engelli ve okuma yazma bilmeyen seçmenlerin bağımsız olarak oy kullanabilmelerini olanaksız kılmaktadır,
- Oy pusulalarının tasarımı, siyasi partiler ile bağımsız adaylar arasında eşitsizlik doğurmaktadır,
- Oy pusulalarının tasarımı, bağımsız adayları ve onlara oy verecek okuma yazma bilmeyen dezavantajlı kılmaktadır,
- Oy verme kabinlerine asılan levhalar okuma yazma bilmeyen seçmenler ile görme engelli seçmenlere uygun değildir,<sup>43</sup>

## SANDIK KURULLARI VE MÜŞAHİTLİK

298 sayılı STHVSKHK'da sandık kurulları başkanlarının "seçmenler arasından iyi ün sahibi olmakla tanınmış, okur - yazar kimselerden" <sup>44</sup> seçileceği belirtilmektedir. Kanun "iyi ün sahibi olmakla tanınmış"lık gibi öznel bir kritere vurgu yapmaktadır. Kanunun açık ve objektif kriterleri aramaması ve sandıklarda görevlendirilebilecek kamu personelinin isim listelerinin kamu kurumu yöneticilerince hazırlanarak il-ilçe seçim kurullarına bildirilmesi, sandık kurulu başkanlarının belirlenmesine ilişkin tartışmaları beraberinde getirmektedir. 30 Mart seçimlerinde görev yapan sandık kurulu başkanlarının büyük çoğunluğunun mevcut siyasi iktidara yakınlığı ile bilinen bir kamu çalışanları sendikasının üyeleri arasından seçildiğine ilişkin iddialar mevcuttur. Sandık kurulu başkanlarının belirlenmesi sürecinin şeffaf olmaması nedeniyle, ortaya atılan iddialarla ilgili bir tespitte bulunmak olanaklı değildir.

Sandık kurulu başkan ve üyelerinin belirlenmesinde dezavantajlı grupların temsiliyeti için geliştirilmiş bir politika ya da uygulama söz konusu değildir.

298 sayılı STHVSKHK'nın 83. Maddesi "Sandık alanında hiç kimse, başkalarının görebileceği şekilde bir siyasi parti veya adaya ait rozet, amblem veya benzeri işaretler veya propaganda amaçlı yayınlar taşıyamaz; yazılı, sözlü veya görüntülü propaganda yapamaz" hükmünde olmasına rağmen gözlem yapılan birçok yerde müşahitlerin mensubu oldukları siyasi partilerin amblemlerini içeren rozet v.s kullanmakta oldukları tespit edilmiştir.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/genelge/2011Pdf/2011-Ornek135.pdf>

<sup>42</sup> Bakınız EK 3

<sup>43</sup> **Kapalı Oy Verme Yerine Asılacak Levha**

**Madde 9-** Sandık kurulu, sandıkların konulacağı yeri ve kapalı oy verme yerlerini belirledikten sonra buralara 298 sayılı Kanunun oy verme serbestliğine ve gizliliğine ilişkin hükümlerini içeren levhayı (Örnek: 19) ve seçim çevresinin aday listesini (Örnek: 44) asar (298/76).

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/genelge/2011Pdf/2011-Ornek135.pdf>

<sup>44</sup> Sandık kurulu başkanının seçimi

**Madde 22 – (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)**

İlçe seçim kurulu başkanı, ilçe seçim kuruluna siyasi partiler dışından getirilen asıl üyelerle görüşerek sandığın kurulacağı seçim bölgesi içindeki veya dışındaki seçmenler arasından iyi ün sahibi olmakla tanınmış, okur - yazar kimselerden, kurula bağlı seçim bölgelerindeki sandıklardan her biri için birer kişi olmak üzere bir liste düzenler.

Kurulun, siyasi partilerden seçilmiş asıl üyelerinden her biri de, ilçe seçim kurulu başkanınca belirlenecek süre içinde, yukarıdaki fıkrada gösterilen nitelikte birer liste düzenleyerek başkanlığa verir. Belirlenen süre içinde liste vermeyen parti temsilcisi, bu haktan vazgeçmiş sayılır.

Yukarıdaki fıkralar gereğince düzenlenen listelerde her sandık için adı önerilen başkan adayları arasında ad çekilerek sandık kurulu başkanları belirlenir.

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

**Sandık Kurulları ve Müşahitlik İle İlgili Tespitler;**

- Sandık Kurulu üyelerinin belirlenmesinde dezavantajlı seçmen gruplarının temsili dikkate alınmamaktadır.
- Sandık Kurulu Başkanın seçilmesine ilişkin olarak 298 sayılı yasa da belirlenen kriterler objektif değildir.
- Mevcut müşahitlik sistemi büyük partilere avantaj yaratmaktadır.
- İradesi dışında sandık kurulu üyesi ve müşahit yazılan seçmenler bulunmaktadır.
- Sandık kurulu başkan ve üyeleri birçok yerde yaşlı, engelli ve okuma yazma bilmeyen seçmenlerin oy kullanmasına yardımcı olmak için 298 sayılı STHVSKHK aykırı bir biçimde seçmenlerle oy verme yerlerine girmiştir.

## SEÇİM GÜNÜ GÖZLEMLER VE TESPİTLERİMİZ

### Bağımsız Gözlem Çalışmasına İlişkin Genel Bilgiler

Seçimlerde 17 ilde 466 oy verme yerinde 1483 sandıkta oy verme işlemi 272 sandıkta oy sayım işlemi izlenmiştir. Bağımsız gözlemlerde iller bazında izlenen oy verme yeri ve işlemleri ile oy sayımında izlenen sandık sayısının dağılımı şöyledir.

### Gözlem Yapılan İl ve Sandıklara İlişkin Bilgiler

İzleme Yapılan İller	İzlenen oy verme yeri sayısı	İzlenen Oy Verme işlemi sayısı	Oy sayımında izlenen sandık sayısı
ADANA	39	44	12
ADIYAMAN	27	75	20
AĞRI	10	32	--
ANKARA	12	16	5
DİYARBAKIR	31	98	12
ELAZIĞ	13	37	12
ESKİŞEHİR	29	170	10
HATAY	19	124	30
MERSİN	44	55	44
İSTANBUL	37	118	15
İZMİR	62	211	49
MANİSA	21	234	9
ORDU	7	8	6
TRABZON	26	72	11
URFA	30	59	2
VAN	54	115	35
YALOVA	5	15	--
<b>Toplam</b>	<b>466</b>	<b>1483</b>	<b>272</b>

Tablodan anlaşılacağı üzere, bağımsız gözlemciler her oy verme yerinde genellikle birden çok sandığı izlemişlerdir. Sandıkların izlenmesinde bir süre sandık çevresinde kalarak işlemlerin nasıl yürütüldüğü ve ne gibi sorunlar olduğu gözlenmiş ve izleme formları doldurulmuştur. İzleme yapılan oy verme ve sayım işlemleri sırasında bağımsız gözlemcilerin izleme süreleri de şu şekilde olmuştur;

### Oy Verme İşlemi İzleme Süreleri

SÜRE DAKİKA	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
0-15	47	11,0588
15-30	89	20,9412
30-45	99	23,2941
45-60	81	19,0588
60-120	46	10,8235
120+	93	21,8824
<b>Toplam</b>	<b>425</b>	<b>100</b>

### Oy sayım İşlemi İzleme Süreleri

SÜRE DAKİKA	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
0-15	12	4,4444
15-30	11	4,0741
30-60	23	8,5185
60-120	15	5,5556
120-240	20	7,4074
240+	115	42,5926
<b>Toplam</b>	<b>196</b>	<b>72,5926</b>
Kayıp	74	27,4074
<b>TOPLAM</b>	<b>270</b>	<b>100</b>

### Gözlemlenen Ayrımcı Uygulamalar

Her ne kadar hukuk sisteminde dava aşamasına gelen vaka sayısı çok görünmemekle birlikte hem Türkiye’de hem de dünyada odaklanılan önemli konulardan biri de ayrımcılıktır ve Platformun gerçekleştirdiği bağımsız seçim izlemenin işlevlerinden biri de seçme ve seçilme hakkının kullanılmasında ayrımcılık bulunup bulunmadığıdır. Daha önceki başlıklarda engellilerin seçim alanlarına erişimi konusundaki sonuçlar bu konuda bir eşitsizliğin yaşandığını açıkça göstermektedir. Yukarıda değinilen ve sandık başına gidemeyen kişiler bakımından da bir ayrımcılık sorunundan bahsetmek gerekir. Bunun dışında, gözlemcilerin doğrudan gözleyebildiği ayrımcılık olup olmadığı da sorulmuştur. Gözlemler sonucunda 26 doğrudan ayrımcılık gözlenmiştir. Bunların 12’si engellilik, yedisi yaş, üçü dil temelli, ikisi cinsel kimlik (transseksüel), ikisi ise etnik temelli ayrımcılık olarak belirtilmiştir.

**Oy Verme İşlemi Sırasında Aşağılama ya da Ayrımcılığa Uğrayan Kişiler Oldu mu?**

Ayrımcılık	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
TRANS	2	0,1349	0,1425
ETNİK	2	0,1349	0,1425
DİL	3	0,2023	0,2137
ENGELLİLİK	12	0,8092	0,8547
YAS	7	0,4720	0,4986
YOK	1378	92,9198	98,1481
Toplam	1404	94,6730	<b>100</b>
Kayıp	79	5,3270	
<b>Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

İzmir, Adana, İstanbul ve Mersin en çok ayrımcılık vakasının yaşandığı illerdir. Ayrımcılık vakalarının illere göre dağılımı şöyledir;

**Ayrımcılık Vakalarının İllere Göre Dağılımı**

İLLER	AYRIMCILIK					
	TRANS	ETNİK	DİL	ENGELLİLİK	YAS	YOK
ADANA	0	0	1	3	1	39
ADİYAMAN	0	0	0	0	0	72
AĞRI	0	0	0	0	0	30
ANKARA	0	0	0	0	2	14
DİYARBAKIR	0	0	0	1	0	95
ELAZIĞ	0	0	0	0	0	37
ESKİŞEHİR	0	0	0	0	0	170
HATAY	0	0	0	0	0	123
MERSİN	0	0	2	2	0	50
İSTANBUL	2	1	0	1	0	113
İZMİR	0	0	0	4	3	168
MANİSA	0	0	0	0	0	208
ORDU	0	0	0	0	0	8
TRABZON	0	0	0	0	0	72
URFA	0	1	0	0	0	53
VAN	0	0	0	1	0	114
YALOVA	0	0	0	0	1	12
<b>Toplam</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>12</b>	<b>7</b>	<b>1378</b>

## Oy Verme Yerlerinin Erişilebilirliği

Türkiye’de pek çok kamusal mekandaki erişim sorunu gibi oy verme yerleri de fiziksel engellilerin ve yaşlıların erişimine uygunluk bakımından sorunlar içermiştir. 2011 genel seçimlerinin izlenmesi sonucunda da ortaya çıktığı üzere pek çok oy verme yerine fiziksel engelli ve yaşlı seçmen kütüğünde belli olmasına rağmen sandıklarının zemin katlarda olmayabildiği ve pek çok okulda ya asansör olmadığı olsa bile çalışmayabildiği ya da tekerlekli sandalye girecek genişlikte olmadığı veya sandık zemin katta olmasına karşın bina girişinin ve sınıfa erişimin engellilere uygun olmaması gibi sorunlar yaşanabilmekte ve her seçimden sonra kucakta taşınarak oy kullanmaya çalışan veya oy kullanamayan engelli seçmenler olmaktadır. 2011 seçimlerinde bu tür bir oy kullanamama durumu üzerine ilgili seçmen idari yargıda dava açarak YSK’dan tazminat almıştır. Platformumuz tarafından 2011 seçim gözlemi raporu bu davada delil olarak mahkemeye sunulmuş ve kararda zikredilmiştir. Bunun da ötesinde, fiziksel engellilere ilişkin seçmen kütüğünün oluşturulmasında ve engellilerin kendilerinin bu konuda kayıt olması zorunluluğu engelli seçmenler açısından bir dezavantaj olmaya devam etmektedir. Bu nedenlerle sandık başına hiç gitmemeyi tercih eden engelli bireyler olabileceği de dikkate alınmalıdır. Oy verme yerlerinin engellilerin erişimine uygun olmaması başlı başına doğrudan ayrımcılık sorunudur. Oy verme yerlerinin fiziksel engellilerin erişime uygun olup olmadığının saptanabilmesi için gözlemciler bina girişinde rampa olup olmadığını veya düz zemin olup olmadığını, asansör olup olmadığını ve tekerlekli sandalyeye elverişli olup olmadığını, ayrıca engelli seçmenleri yönlendirecek personel olup olmadığını sorulmuştur.

### Bina Girişi Düz Zemin Mi

DÜZ ZEMİN	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
EVET	149	36,4303
HAYIR	260	63,5697
<b>TOPLAM</b>	<b>409</b>	<b>100</b>

Gözlem sonuçlarına göre izlenen oy verme yerlerinin sadece %36’sinin girişi düz zemindir. İllere göre sayılara bakıldığında da bütün illerde girişi düz zemin olmayan oy verme yerlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

### İller Bazında Bina Girişleri

İLLER	GİRİŞ DÜZ ZEMİN		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	15	23	38
ADİYAMAN	0	4	4
AĞRI	0	9	9
ANKARA	7	2	9
DİYARBAKIR	10	17	27
ELAZIĞ	2	9	11
ESKİŞEHİR	5	24	29
HATAY	14	4	18
MERSİN	14	28	42
İSTANBUL	5	25	6
İZMİR	23	32	55
MANİSA	7	13	20
ORDU	2	4	6
TRABZON	18	8	26
URFA	6	24	30
VAN	20	30	50
YALOVA	1	4	5
<b>TOPLAM</b>	<b>149</b>	<b>260</b>	<b>409</b>

Bina girişinde rampa olup olmadığına bakıldığında ise oy verme yerlerinin %56'sında rampa bulunmadığı, illere göre bakıldığında da İzmir dışında bütün illerde rampa bulunmayan okulların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

### Bina Girişinde Rampa Var

RAMPA	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
EVET	176	43,2432
HAYIR	231	56,7568
<b>TOPLAM</b>	<b>407</b>	<b>100</b>

### İllere Göre Rampa Olup Olmadığına İlişkin Cevaplar

İLLER	RAMPA VAR		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	16	22	38
ADIYAMAN	3	2	5
AĞRI	2	7	9
ANKARA	2	6	8
DİYARBAKIR	2	26	28
ELAZIĞ	4	8	12
ESKİŞEHİR	12	17	29
HATAY	3	16	19
MERSİN	18	24	42
İSTANBUL	11	19	30
İZMİR	47	11	58
MANİSA	14	6	20
TRABZON	8	16	24
URFA	9	20	29
VAN	21	30	51
YALOVA	4	1	5
<b>TOPLAM</b>	<b>176</b>	<b>231</b>	<b>407</b>

Engelliler açısından bir başka ihtiyaç da oy verme yerine girebilmeleri veya sandıklarını bulabilmeleri açısından yönlendirecek personelin varlığıdır. Yönlendirme personeli aynı zamanda okuma yazma bilmeyen seçmenler açısından da ihtiyaçtır. Gözlemlere göre oy verme yerlerinin %43'ünde yönlendirme için personel bulunmamaktadır.

### Seçmenleri Sandıklara Yönlendirme İçin Personel Var

	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
EVET	179	43,44660
HAYIR	233	56,55340
<b>TOPLAM</b>	<b>412</b>	<b>100</b>

### İllere Göre Seçmenleri Yönlendirecek Personel Olup Olmadığı

İLLER	YÖNLENDİRME PERSONELİ		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	16	22	38
ADİYAMAN	2	3	5
AĞRI	0	9	9
ANKARA	2	6	8
DİYARBAKIR	8	17	25
ELAZIĞ	5	7	12
ESKİŞEHİR	13	16	29
HATAY	13	6	19
MERSİN	18	24	42
İSTANBUL	11	19	30
İZMİR	31	27	58
MANİSA	10	10	20
ORDU	2	5	7
TRABZON	17	8	25
URFA	11	18	29
VAN	19	32	51
YALOVA	1	4	5
<b>Toplam</b>	<b>179</b>	<b>233</b>	<b>412</b>

Binaya erişebilen fiziksel engellilerin ve yaşlıların oy verecekleri sandıkların zemin katlarda olmamasının da deneyimlenebildiği gözetilerek binalardaki asansörlere ilişkin sorular da sorulmuştur. Gözlenen oy verme yerlerinin neredeyse %91'inde çalışır durumda olan bir asansör olmadığı tespit edilmiştir. İllere göre bakıldığında ise bazı illerde hiçbir oy verme yerinde asansöre rastlanmadığı görülmektedir.

### Bina İçinde Katlara Çıkmak İçin Asansör Var ve Çalışıyor mu?

	SIKLIK	GEÇERLİ ORAN
EVET	38	9,3366
HAYIR	369	90,6634
<b>Toplam</b>	<b>407</b>	<b>100</b>

### İllere Göre Asansör Olup Olmadığına İlişkin Cevaplar

İLLER	ASANSÖR VAR		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	4	34	38
ADIYAMAN	0	5	5
AĞRI	0	9	9
ANKARA	1	8	9
DİYARBAKIR	0	26	26
ELAZIĞ	0	11	11
ESKİŞEHİR	5	23	28
HATAY	1	18	19
MERSİN	3	39	42
İSTANBUL	4	26	30
İZMİR	9	47	56
MANİSA	2	18	20
ORDU	3	4	7
TRABZON	1	20	21
URFA	2	27	29
VAN	3	49	52
YALOVA	0	5	5
<b>TOPLAM</b>	<b>38</b>	<b>369</b>	<b>407</b>

Oy verme yeri izleme formunda ayrıca gözlemcilerin engellilerin erişimine yönelik ne gibi sorunlar olduğuna ilişkin diğer gözlemleri sorulmuş, bazı gözlemciler açıklama yazmıştır.<sup>45</sup> Adana’da bir okulda “bina girişinde rampa var ancak okul 3 katlı ve içerde asansör yok”, farklı oy verme yerlerinde “Engelliler için hangi sandıkta oy kullanacak ise o sandıktan bir görevli polis nezaretinde engellerin yanına gelerek okul bahçesinde oy kullanmasına olanak tanıdılar.”; “Engelli seçmene uygun zemin yoktu, çoğu kucakta taşınarak oy kullandı.”; “koltuk değnekli seçmen 1. katta oy kullandı.” gibi açıklamalar yapılmıştır.

Diğer illerde de benzer sahnelere tanık olunmuştur. Örneğin Ankara’da bir oy verme yerinde “yaşlı ve engelliler sandıkların aşağı indirilmesini talep ettiler ama sorumlular buna itiraz ettiler.” Eskişehir’de de “Okul içinde asansör olmasına rağmen, yüksek merdivenli ve rampasız giriş, engelli ve yaşlıların erişimini engelliyor.”; “Engelli ve yaşlıların sandığa erişimini kolaylaştırıcı düzenleme yok.”; “girişte rampa olmasına rağmen, rampanın olduğu kapı kapalı olduğu için tekerlekli sandalyeli seçmenleri diğer kapıya taşıyarak zemin kata çıkarıyorlardı. Seçmen kağıdındaki engel ve yaşlılık durumuna göre zemin kat ayarlanmıştı”; “rampa olmadığı için tekerlekli sandalyelerin aşağıda bırakıldığı gözlemlendi”, “Rampa yan girişlerden birindeydi”, “Yaşlı seçmenlerin sandığı zemin katta değil üst katlardaydı” şeklinde açıklamalara rastlanmıştır. Buna karşılık bir okulda ise “Yaşlı ve engelliler için zemin kat ayarlanmış. Ayrıca asansör ve görevli ayarlanmış”.

<sup>45</sup> Açıklamaların üzerinde oynama yapmamak adına formlardaki açıklamalar aynen korunarak tırnak işareti içerisinde aktarılmıştır.

İstanbul'da ise "yaşlı ve engelli seçmenler 3 ve 4. katlara verilmişti", "engelliler üst kata taşınarak oy kullandırıldı", "raporu olan ayağı kırık bir seçmene 3. katta oy kullandırılmak isteniyor, seçmen bahçede bekliyor", "asansör sistemi var ama çalışmıyor" saptamaları yapılmış; İzmir'de çeşitli oy verme yerlerinde "asansör yok", "Asansör var ama bozuk", "Rampa var ama uygun değil"; Manisa'da "sandığa gitmek için yüksek bir basamak çıkmak gerek"; Trabzon'da "Rampa var ancak hemen sonrasında 3 basamak var" saptaması dışında bu sorunlar nedeniyle araba içinde oy kullanılan bir durum ifade edilmiştir; "Oy kullanmak için üst katlara çıkamayan yaşlı seçmenler sandık görevlileri yanına giderek araba içinde oy kullandı. Yakını eşliğinde oy pusulası sandık görevlisiyle sandığa götürüldü." Yalova'da ise iki ayrı okulda "giriş katında sandık kurulmamış- engelli yurttaşlar taşıma ve başkalarının desteği ile binaya çıkartılıyor. Okulun kendi içinde sınıflara erişim için merdiven çıkmanız gerekiyor" ve "Kaldığımız süre boyunca çok sayıda engelli ve yaşlı yurttaş oy kullanmaya geldiği gözlemlendi. Tüm yaşlı ve engelliler taşınma veya yardımla katlara çıkabildiler" gözlemlerinde bulunulmuştur. Mersin'de bir sandıkta "tekerlekli sandalye erişimi sağlanamadığı için oy kullanamadı";

İzmir'de bir sandıkta "Sandık kurulu kendi aralarında karar alarak Sandık başkanının yaşlı ve engellilere yardımcı olması için yetkilendirilmiş".

Trabzon'da bir okulda ise "okulda tekerlekli sandalye olmadığı için camiden getirip bedensel engelli seçmene oy kullandırabildiler". Yine Trabzon'daki bir olayda "Engelli bir seçmen oy kullanmak istemesine rağmen sandık başkanının okulun fiziki durumunun müsait olmadığı için oy kullanamayacağı aynı gün nöbetçi hakime de danıştı, hakim de kullanamaz dedi" gözlemi yapılmıştır.

### **Sandık Kurullarında Cinsiyet Eşitliği**

Gözlem çalışmasında sandık kurulu başkanlarının cinsiyet dağılımına bakılmıştır. 17 ilde gözlem yapılan sandıklarda, sandık kurulu başkanının cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

#### **Sandık Kurulu Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı**

(Oy verme işleminin izlendiği Sandıklar)

<b>CİNSİYET</b>	<b>SIKLIK</b>	<b>ORAN</b>	<b>GEÇERLİ ORAN</b>
KADIN	240	16,1834	17,3035
ERKEK	1147	77,3432	82,6965
Toplam	1387	93,5266	<b>100</b>
Kayıp	96	6,4734	
<b>TOPLAM</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

### İller Bazında Sandık Kurulu Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı

(Oy verme işleminin izlendiği Sandıklar)

İLLER	SAN KR. BŞK CİNSİYET		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
ADANA	12	26	38
ADIYAMAN	1	62	63
AĞRI	0	30	30
ANKARA	3	13	16
DİYARBAKIR	13	81	94
ELAZIĞ	5	31	36
ESKİŞEHİR	26	143	169
HATAY	8	97	105
MERSİN	11	40	51
İSTANBUL	28	80	108
İZMİR	74	121	195
MANİSA	42	191	233
ORDU	3	4	7
TRABZON	2	59	61
URFA	7	50	57
VAN	3	106	109
YALOVA	2	13	15
<b>TOPLAM</b>	<b>240</b>	<b>1147</b>	<b>1387</b>

Türkiye’de hem istihdam hem de siyasi hayata ilişkin önemli bir eşitsizlik alanı olan cinsiyet temelli eşitsizlik seçimlerdeki görevliler bakımından da görülmektedir. Seçim gözlemi çalışmasında hem sandık kurulu başkanları, hem de sandık kurullarındaki kadın sayısına yönelik de gözlem yapılmıştır. Gözlem yapılan 1483 sandıkta Sandık Kurulu Başkanlarının sadece %17,3’ü kadındır. Bütün illerde bu eşitsizliğin olduğu ve hatta örneğin Ağrı’da izleme yapılan sandıklarda hiç kadın Sandık Kurulu başkanı olmadığı saptanmıştır.

Sadece başkanlık düzeyinde değil, Kurul üyelerinde de kadın sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Kayıplar çıkarıldığında gözlenen 1081 sandıkta 88 sandıkta hiç kadın üye bulunmadığı, sadece 6 sandıkta üyelerin tamamının kadın olduğu ve sandıkların %76,78’inde kadın üye sayısının daha az olduğu saptanmıştır. İllere göre bakıldığında da hiç kadın üye olmayan sandıkların Diyarbakır, Eskişehir ve Manisa’da fazla olduğu gözlenmiştir.

**Sandık Kurulu Üyeleri Arasında Kadın Dağılımı**

(Oy verme işleminin izlendiği Sandıklar)

ÜYE SAYISI	SIKLIK	ORAN	GEÇERLİ ORAN
0	88	5,9339	8,1406
1	418	28,1861	38,6679
2	324	21,8476	29,9722
3	170	11,4633	15,7262
4	54	3,6413	4,9954
5	21	1,4160	1,9426
6	6	0,4046	0,5550
<b>Toplam</b>	<b>1081</b>	<b>72,8928</b>	<b>100</b>
Kayıp	402	27,1072	
<b>GN TOPLAM</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

**Sandık Kurulu Üyelerindeki Kadın Üyeler**

(Oy verme işleminin izlendiği Sandıklar)

İLLER/SAYI	SANDIK KURULU KADIN ÜYE SAYISI						
	0	1	2	3	4	5	6
ADANA	0	12	8	11	1	2	0
ADIYAMAN	0	6	2	0	0	0	0
AĞRI	0	8	1	0	0	0	0
ANKARA	0	2	8	3	1	0	0
DİYARBAKIR	29	36	23	5	1	0	0
ELAZIĞ	0	12	11	3	0	0	0
ESKİŞEHİR	55	63	30	15	1	1	0
HATAY	0	34	35	8	2	1	1
MERSİN	0	16	17	10	2	0	0
İSTANBUL	0	25	38	29	8	5	1
İZMİR	0	32	64	50	32	12	4
MANİSA	4	92	54	22	6	0	0
ORDU	0	2	3	0	0	0	0
TRABZON	0	26	8	8	0	0	0
URFA	0	15	4	1	0	0	0
VAN	0	35	9	1	0	0	0
YALOVA	0	2	9	4	0	0	0
<b>TOPLAM</b>	<b>88</b>	<b>418</b>	<b>324</b>	<b>170</b>	<b>54</b>	<b>21</b>	<b>6</b>

**Sandık Kurulu Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı**

(Oy sayım işleminin izlendiği Sandıklar )

<b>CİNSİYET</b>	<b>SIKLIK</b>	<b>ORAN</b>	<b>GEÇERLİ ORAN</b>
KADIN	59	21,6912	24,2798
ERKEK	184	67,6471	75,7202
Toplam	243	89,3382	<b>100</b>
Kayıp	29	10,6618	
<b>TOPLAM</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

**İllere Göre Sandık Kurulu Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı**

(Oy sayım işleminin izlendiği Sandıklar )

<b>İLLER</b>	<b>BAŞKAN CİNSİYET</b>		<b>TOPLAM</b>
	<b>KADIN</b>	<b>ERKEK</b>	
ADANA	6	5	11
ADİYAMAN	0	19	19
ANKARA	2	3	5
DİYARBAKIR	0	11	11
ELAZIĞ	0	11	11
ESKİŞEHİR	1	9	10
HATAY	2	26	28
MERSİN	12	26	38
İSTANBUL	5	8	13
İZMİR	23	21	44
MANİSA	2	6	8
ORDU	2	3	5
TRABZON	1	10	11
URFA	0	1	1
VAN	3	25	28
<b>TOPLAM</b>	<b>59</b>	<b>184</b>	<b>243</b>

**Sandık Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı**  
(Oy sayım işleminin izlendiği Sandıklar)

ÜYE SAYISI	SIKLIK	ORAN	GEÇERLİ ORAN
1	72	26,4706	39,5604
2	61	22,4265	33,5165
3	34	12,5000	18,6813
4	10	3,6765	5,4945
5	5	1,8382	2,7473
Toplam	182	66,9118	<b>100</b>
Kayıp	90	33,0882	
<b>TOPLAM</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

**İllere Göre Sandık Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı**  
(Oy sayım işleminin izlendiği Sandıklar )

KADIN ÜYE SAYILARI					
İLLER	1	2	3	4	5
ADANA	1	3	4	0	2
ADIYAMAN	2	1	0	0	0
ANKARA	1	1	1	0	0
DİYARBAKIR	7	1	0	0	0
ELAZIĞ	2	2	1	0	0
ESKİŞEHİR	2	3	2	0	0
HATAY	16	5	1	0	0
MERSİN	13	14	9	2	0
İSTANBUL	2	4	1	2	1
İZMİR	5	14	12	6	2
MANİSA	3	2	1	0	0
ORDU	2	2	0	0	0
TRABZON	4	2	1	0	0
URFA	1	0	0	0	0
VAN	11	7	1	0	0
<b>TOPLAM</b>	<b>72</b>	<b>61</b>	<b>34</b>	<b>10</b>	<b>5</b>

## Kampanya Materyali ve Kampanya Faaliyeti

Seçim günü oy verme yerlerinin tarafsız ve seçmenlerin özgürce karar verebileceği bir ortam olabilmesi için 298 sayılı Kanunun 49. ve 60. maddeleri uyarınca oy verme gününden önceki gün saat 18.00'den itibaren seçim propagandası niteliğinde kampanya yapılması veya kampanya materyali bulunması yasaklanmıştır. Buna karşılık, Türkiye'de seçim günlerinde pek çok zaman hem materyal, hem de kampanya faaliyetlerine rastlamak mümkündür. Gözlemcilerin doldurdıkları formlarda hem materyal, hem de faaliyetlere ilişkin sorular sorulmuştur. 426 oy verme yerinden 45'inde (%10,6) kampanya materyalleri bulunduğu tespit edilmiştir. İllere göre bakıldığında ise Ağrı, Ankara, Elazığ, Ordu, Van ve Yalova'da kampanya materyali bulunmadığı, en yoğun olarak ise Ş.Urfa, Mersin ve İstanbul'da bulunduğu gözlenmiştir.

### Oy Verme Yerinde Kampanya Materyallerinin Bulunup Bulunmadığı

	Sıklık	Geçerli Oran
EVET	45	10,5634
HAYIR	381	89,4366
<b>Toplam</b>	<b>426</b>	<b>100</b>

### İllere Göre Kampanya Materyaline İlişkin Cevaplar

İLLER	MATERYAL	
	EVET	HAYIR
ADANA	5	34
ADİYAMAN	1	5
AĞRI	0	8
ANKARA	0	10
DİYARBAKIR	3	26
ELAZIĞ	0	13
ESKİŞEHİR	2	27
HATAY	1	18
MERSİN	8	34
İSTANBUL	7	23
İZMİR	3	59
MANİSA	3	16
ORDU	0	7
TRABZON	1	25
URFA	11	19
VAN	0	52
YALOVA	0	5
<b>TOPLAM</b>	<b>45</b>	<b>381</b>

Yine yasak kapsamında olan kampanya faaliyetleri konusunda ise oran daha yüksek çıkmıştır. 405 oy verme yerinde 60 oy verme yerinde (%14,8) kampanya faaliyeti yapıldığı gözlenmiştir. İllere göre bakıldığında ise Yalova, Ordu, Elazığ ve Adıyaman'da faaliyet yürütülmediği, diğer illerin tamamında ise yürütüldüğü saptanmıştır.

#### Oy Verme Yerinde Kampanya Faaliyetlerinin Yürütülüp Yürütülmediği

	Sıklık	Geçerli Oran
EVET	60	14,8148
HAYIR	345	85,1852
<b>Toplam</b>	<b>405</b>	<b>100</b>

#### İllere Göre Kampanya Faaliyeti Olup Olmadığına İlişkin Cevaplar

İLLER	KAMPANYA		Toplam
	EVET	HAYIR	
ADANA	12	27	39
ADİYAMAN	0	6	6
AĞRI	4	5	9
ANKARA	2	8	10
DİYARBAKIR	2	27	29
ELAZIĞ	0	13	13
ESKİŞEHİR	8	21	29
HATAY	1	18	19
MERSİN	8	34	42
İSTANBUL	2	4	6
İZMİR	5	57	62
MANİSA	3	17	20
ORDU	0	7	7
TRABZON	3	23	26
URFA	7	23	30
VAN	3	50	53
YALOVA	0	5	5
<b>TOPLAM</b>	<b>60</b>	<b>345</b>	<b>405</b>

#### Oy Verme Yeri Ortamı

Oy verme yerinin tarafsız ve seçmenlerin kendilerini baskı altında hissetmeyecekleri veya yönlendirme yapılmayacak yerler olması seçme hakkının özgürce kullanılabilmesi adına önemli unsurlardan biridir. Gözlenen 427 oy verme yerinin 40'ında (%9,3) baskı ve korku yaratacak bir durum gözlenmiştir. Bu tür bir durum saptanan illerden Ağrı ve Van'da baskı ve korku ortamına diğerlerine

göre daha fazla rastlandığı, buna karşılık Adıyaman, Manisa ve Ordu’da gözlenen oy verme yerlerinde baskı ve korku yaratacak herhangi bir duruma rastlanmadığı anlaşılmıştır.

#### Oy Verme Çevresinde Baskı Ve Korku Yaratacak Herhangi Bir Durum Gözlemlediniz mi?

	Sıklık	Geçerli Oran
EVET	40	9,3677
HAYIR	387	90,6323
<b>Toplam</b>	<b>427</b>	<b>100</b>

#### İllere Göre Oy Verme Çevresinde Baskı Olup Olmadığı

İLLER	BASKI		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	3	36	39
ADİYAMAN	0	6	6
AĞRI	9	0	9
ANKARA	1	9	10
DİYARBAKIR	4	25	29
ELAZIĞ	1	12	13
ESKİŞEHİR	2	27	29
HATAY	2	17	19
MERSİN	1	42	43
İSTANBUL	2	28	30
İZMİR	1	60	61
MANİSA	0	19	19
ORDU	0	7	7
TRABZON	2	24	26
URFA	3	27	30
VAN	7	46	53
YALOVA	2	2	4
<b>TOPLAM</b>	<b>40</b>	<b>387</b>	<b>427</b>

Baskı ortamının ne olduğu konusunda yapılan açıklamalara bakıldığında bunların başında %73 ile oy verme yerlerinde kolluk görevlilerinin fazlalığı dikkat çekmektedir. İkinci olarak kabinde yönlendirme ve siyasi partilerin baskı kurabildikleri görülmektedir. Bunun dışında gerginlik ve tartışma ortamı ile listelerden kontrol yapılabildiği görülmektedir. Baskı ortamı konusundaki açıklamalarda illere göre dağılıma bakıldığında polis baskı ortamı yarattığına ilişkin bulguların en fazla Diyarbakır’da (33) ve sonra Yalova (13), Van (10) ve Ağrı’da (7) yaşandığı görülmektedir.

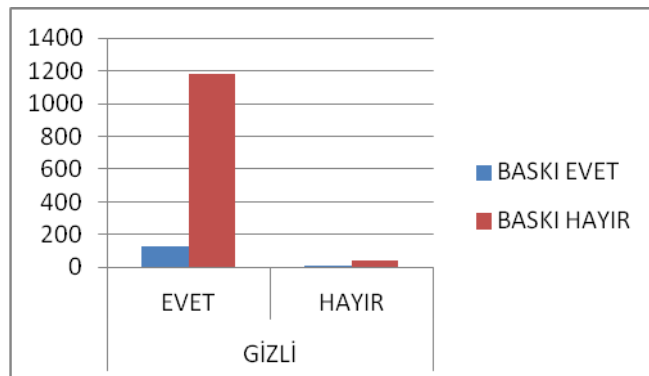
### Ne Gibi Bir Baskı Ortamı Olduğuna İlişkin Açıklama

	Sıklık	Geçerli Oran
KOLLUK	66	70,9677
SİY. PAR BASKI	10	10,7527
KABİNDE YONLENDİRME	11	11,8280
SANDIK ALANINDA YONLENDİRME	1	1,0753
GERGİNLİK	1	1,0753
TARTIŞMA	3	3,2258
LİSTE KONTROL	1	1,0753
<b>TOPLAM</b>	<b>93</b>	<b>100</b>

### İllere Göre Baskı Ortamı Konusundaki Açıklama

İLLER	BASKI AÇIKLAMA						
	KOLLUK	SİYASİ PARTİ BASKI	KABİN YONLENDİRME	SANDIK YONLENDİRME	GERGİN	TARTIŞMA	LİSTE KONTROL
ADANA	1	0	0	0	0	0	1
AĞRI	7	0	0	0	0	0	0
ANKARA	0	0	0	0	0	2	0
DİYARBAKIR	33	0	0	0	0	0	0
ELAZIĞ	0	0	1	0	0	0	0
HATAY	0	9	0	0	0	0	0
MERSİN	0	1	0	0	0	0	0
İSTANBUL	0	0	9	0	0	0	0
İZMİR	0	0	0	0	0	1	0
URFA	2	0	1	0	0	0	0
VAN	10	0	0	1	1	0	0
YALOVA	13	0	0	0	0	0	0
<b>TOPLAM</b>	<b>66</b>	<b>10</b>	<b>11</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>1</b>

### Baskı Ortamıyla Oy Verme Gizliliği Arasındaki İlişki



Doldurulan formlarda bir baskı ortamı olmayan durumlarla gizlilik konusunda sorun yaşanmayan durumlar arasında da bir paralellik görülmüştür.

Baskı konusundaki açıklamalara bakıldığında, kolluk kuvvetlerinin seçim alanlardaki varlığının farklı şekillerde olabildiği görülmektedir. Adana'da doldurulan bir gözlem formunda "Polisler koridorlarda dolaşıyorlardı sayım yapılırken polislerin koridorda dolaşamayacağını söyleyince yetkimiz var dediler ve sert davrandılar" denmişken Diyarbakır'da pek çok okulda polisler ile ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır: "Her sınıfın kapısına 6-7 m. Mesafede masada 1-2 polis oturuyordu. Ayrıca koridorun sonunda 10 tane polis oturuyordu."; "Neredeyse her kapıda polis vardı"; "Polisler koridorda ve sınıf kapılarında duruyor" (iki okulda); "Sandığa 5 metre mesafede polisler duruyordu"; "Bütün koridorlarda güvenlik güçleri vardı". (iki ayrı okulda) Mersin- Tarsus'ta yapılan bir gözleme göre "Askerler resmi ve silahlı olarak oy verme yerinin içine girdi". Eskişehir'de bir gözleme göre; "1250-1251 nolu sandıkların bulunduğu sınıflarda uğultu olduğu gerekçesiyle polis seçmenleri zorla çıkarmaya çalıştı. Sınıfa giren polislerin üzerinde açıkça görülebilir şekilde silah vardı". Ağrı'da bir okuldaki gözleme göre, "halkı tedirgin edecek şekilde polis vardı." Urfa Siverek'te bir oy verme yerinde yapılan gözleme göre "Sandık başında polisler sandık kurulu ile birlikte oturuyordu" ve Urfa-Haliliye'de "polis memurları çok fazlaydı halk polis korkusundan tedirgindi." Van'daki gözlemlerde bir okulda "Polis salonlarda bulunuyordu."; bir başka okul "polisler sandığa çok yakın mesafede duruyor."; "Güvenlik görevlisi koridorda kelepçe ile dolaşırken uyardık." Şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Tüm bunlara karşın İstanbul'da yapılan bir gözlemden ise oy verme yerinde hiç güvenlik görevlisi bulunmadığı ifade edilmiştir.

Siyasi partilerin baskıları konusundaki açıklamalara göre ise; Diyarbakır'da beş sandıkta "muhtarlar propaganda yapıyordu"; Adana'da bir okulda "parti üyeleri oy kullanmak isteyen seçmenleri oy kullanacakları sandığın bulunduğu sınıfın kapısına kadar ablukaya alıyorlardı."; Eskişehir'de bir okulda on sandık formunda "İl meclis adayı olduğu anlaşılan kişiler oy verme yerini ziyarete geldiler, partileri anlamadılar" denmiştir. Bir başka gözlem ise Yalova'da yapılmıştır: "Oy verme yeri adaylardan birinin oy kullanma mekanı olduğu için parti temsilcileri ve il yöneticilerinden oldukça kalabalık gruplar okulun girişinde bulunuyordu. Diğer parti üyeleri de aynı nedenle okulun girişinde ve koridorlarında bekliyorlardı. muharrem İncenin ve diğer milletvekillerinin okulu ziyaret etmesi nedeniyle pek çok basın mensubu okulun önündeydi. Bahçelievler ve Süleymanpaşa mah. özellikle genel oy potansiyeli dağılımını vermesi merkez olması açısından önemli". Urfa'da bir okulda "AKP Elazığ Milletvekili okulun koridorlarında dolaşıyordu", bir başka oy verme yerinde "bu okulda koridorda BDP ve AKP arasında ciddi kavga çıktı, çevik okulun içine girdi." Gözlemi yapılmıştır. Gizli oy kullanma hakkı ihlal ediliyor. Toplu olarak oylara karar verilip kabine tek tek giriliyor". (Bağcılarda bir okulda) Partiler ve müşahitler arasında da tartışmalar yaşandığı gözlenmiştir. İstanbul Kadıköy bir okulda iki sandıktaki gözleme göre, "okul sorumlusu olduğunu söyleyen bir kişi diğer partilerin müşahitlerini çıkarmak istedi. Karışıklık çıkmasını bahane ettiler. Hiç müşahit olmayan sınıflarda da müşahit olmak isteyenlere izin verilmedi."

Başka bir sorun olup olmadığı konusundaki açıklamalarda ise farklı sorunlara yer verilmiştir. Örneğin Eskişehir'de iki okulda kalabalığın ve kuyrukların sorun olduğu gözlenmiş, bir başka okulda "parti temsilcileri gözlemcilerle baskı kursu da bina sorumlusu yardımcı oldu"; bir başka okulda ise "sandık sayısından az sınıf olduğundan her sınıfta iki sandık düzenlemesi yapılmış", benzer şekilde bir okulda da "Her sınıfta iki sandık vardı ve sınıflar çok küçüktü. Ortam çok kalabalık ve karışık" saptaması yapılmış. Yine Eskişehir'de Bir okulda okulun tabelasının olmadığı belirtilmiştir. Diyarbakır'da bir okulda "Seçmen listeleri genelde asılı değildi."; Urfa'da bir okulda "örnek oy pusulaları koridorlarda

ve dışarıda vardı.” şeklinde gözlemlerle karşılaşmıştır. İstanbul’daki bir gözleme göre ise “Maltepe Belediyesinin tahsis ettiği özel bir ambulans (maydoy isimli firma) engelli ve hasta seçmenleri evlerinden alıp oy kullanmaları için getirmiştir.

Oy verme işlemi sırasında oy kullanma alanında yetkisiz kişiler olup olmadığına ilişkin cevaplarda %16,27 oranında yetkisiz kişi olduğu ifade edilmiştir. Bunların önemli bir kısmı (jandarma polisi ve korucuları da içerecek şekilde) kolluk güçleri oluşturmaktadır. İllere göre ise yetkisiz kişiler bakımından farklılaşma olabildiği görülmüştür. Adıyaman, Ağrı, Diyarbakır ve Hatay’da bu sorunun daha yoğun yaşandığı görülmektedir.

#### **Oy Verme İşlemi Normal Koşullarda Devam Ederken Oy Kullanma Alanında Yetkisiz Kişiler Var mıydı?**

<b>YETKİSİZ KİŞİ</b>	<b>SIKLIK</b>	<b>ORAN</b>	<b>GEÇERLİ ORAN</b>
YOK	1224	82,5354	84,1816
POLİS	187	12,6096	12,8611
ASKER	14	0,9440	0,9629
ÖZEL GÜVENLİK	1	0,0674	0,0688
YEREL İDARECİ	12	0,8092	0,8253
DİĞER	16	1,0789	1,1004
Toplam	1454	98,0445	<b>100</b>
Kayıp	29	1,9555	
<b>GN TOPLAM</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

### İllere Göre Yetkisiz Kişilerin Varlığı

İLLER	YETKİSİZ KİŞİ						TOPLAM
	YOK	POLİS	ASKER	ÖZ.GÜV	YEREL İDARECİLER	DİĞER	
ADANA	42	2	0	0	0	0	44
ADIYAMAN	47	24	2	0	0	0	73
AĞRI	0	30	0	0	0	0	30
ANKARA	11	4	0	0	0	1	16
DİYARBAKIR	69	25	0	0	1	0	95
ELAZIĞ	36	1	0	0	0	0	37
ESKİŞEHİR	153	17	0	0	0	0	170
HATAY	86	37	0	0	0	0	123
MERSİN	49	3	2	0	0	0	54
İSTANBUL	109	4	0	0	0	0	113
İZMİR	177	7	0	1	8	5	198
MANİSA	223	4	0	0	0	7	234
ORDU	6	2	0	0	0	0	8
TRABZON	66	0	5	0	0	1	72
URFA	55	1	0	0	2	1	59
VAN	89	21	5	0	0	0	115
YALOVA	6	5	0	0	1	1	13
<b>TOPLAM</b>	<b>1224</b>	<b>187</b>	<b>14</b>	<b>1</b>	<b>12</b>	<b>16</b>	<b>1454</b>

Yetkisiz kişilerin sandık kurullarına müdahale edip etmediğine ilişkin açıklamalarda ise farklı türde müdahale veya karışma eylemleri gözlenmiştir. Adana’da yapılan tespitlerde şu ifadeler kullanılmıştır: “bir sınıfta ara ara çıkan tartışmalara müdahale ettiler, sandık başkanının çağrısını beklemeden” ve “oy verme yerinde birebir seçmenleri markaja alma ve oy verme eğilimini yönlendirme faaliyetlerini gözlemlerim”. Adıyaman’da bir okulda iki ayrı sandıkta “Sandık başkanıyla özel görüşüyorlardı” ve başka bir okulda “Sandık başkanı sayım esnasında polisin kendisine yardım etmesini istedi.” gözlemlerinde bulunulmuştur. Diyarbakır’da bir sandıkta “Eski bir milletvekilinin eşi oy kullanırken diğer seçmenleri dışarı çıkarttılar”. Başka bir sandıkta ise “Orta yaşlarda polisin yanında oturan bir kadın kimliksiz olan bir seçmene AK parti milletvekilini arayıp yardım isteyeceğini söyledi. Aynı kadın, polisten bize müdahale etmesini istedi ve polis gelip bizi sorguladı.” Yine “polisler Sınıf kapısında duruyorlardı” denilen üç sandığın yanı sıra bir sandıkta “Polis 3-4 metre mesafede duruyordu.” Dört ayrı sandıkta “polis Kapıda bekleyip gözlem yapıyordu.” İki sandıkta “polis sınıfın içinde bekliyordu.”, iki sandıkta “polisler sandıktan 1-2 metre uzakta.”, bir sandıkta ise “Kapıda 2 polis vardı, seçmen listesi asılı değildi ve polis isim sorup içeriye alıyordu”. Elazığ’da polisin “sandık başkanının isteği ile” bulunduğu bir sandık tespit edilmiştir. Eskişehir’de her biri ayrı sandıklarda “polisler ara katlarda dolaşüyor”, “koridorlarda geziyorlar”, “15m'den yakın mesafedeydi” gibi gözlemlerin yanı sıra on bir gözlem notunda polisin koridorda gezdiği, “ancak binada dolaşsalar da gergin bir ortam yoktu” veya

doğrudan müdahale etmedikleri şekilde gözlemlere de yer verilmiştir. Kimi zaman da polis müdahalesinin farklı şekillerde olabildiği gözlenmiştir: “Sandık kurulu üyesi ve seçmen arasında çıkan tartışmadan dolayı 2 polis sandığın bulunduğu sınıfa girdi. Tartışmaya müdahale ettiler.” Mersin’de ise bir sandıkta “Sandık başkan yardımcısı polisti.” Saptaması yapılmıştır. İstanbul’da bir sandıkta “yakasında altın renkli rozet ile bağcılar yazan bir kişi yarı açık kabin konusunda sandık başkanını uyardı. Sandık başkanı bu uyarı üzerine kabini kısmen kapattı.”; “Sandık görevlileri zamanında olmadığı için var olan müşahitler sandık görevlisi olarak tutanak tutturdu.”; “Kat sorumlusu güvenlik görevi işlemi yapıyor/ oy verme işleminde birden fazla kişinin yardım ettiği gözlemlendi.” ; “partiden kat sorumlusu var” gözlemlerine yer verilmiştir. İzmir’de üç sandıkta “Muhtar adaylarının” bulunduğu, bir sandıkta “Müşahit saat 16ya kadar kartını takmadı. Öncesi sorduğumda görevli olmadığını söyledi saat 16dan sonra müşahit kartını taktı odaya devamlı girip çıktı. Tartışma çıkardı, vatandaş oy çaldıklarını söylediklerinde tartışmalar yaşandı.”; bir sandıkta ise “yaşlılara yardım eden bir genç”in bulunduğu, polisin “oy verilen sandığın olduğu odaya girdi”, “CHP’den birkaç kişi yaşlı olan insanlara Evet mührünü basmayı göstermeye çalışıyorlardı”, “AKP meclis üyesi adayları ve yöneticiler Sandık Başkanına karışıyor ve baskı yapıyorlardı” ifadeleri kullanılmıştır.

Trabzon’da ise bir sandıkta “sandık görevlilerin dışında bir kadın vardı. Görevli sanılan kadın bir takım sorular sordu. Gözleme engel olmaya çalıştı. Engel olamayınca eşyalarını alıp gitti”; Urfa’da bir sandıkta “Bağımsız aday kendini tanıtip eksik bir şey olup olmadığını soruyor”; Van’da ise beş sandıkta sandık başkanının polislerin varlığını istediği ancak polislerin bir müdahalesi olmadığı gözlenmiştir. Yine Van’da “polis sandık başına oy kullanım alanına girdiği için müdahalede bulunuldu” saptamasına yer verilmiştir.

Yalova’da “Müşahitler oy kullanma sırasında seçmenlere yardım etmeye çalışıyorlardı. Kendine müşahit diyen kişiler oy ve ötesi gibi izleme gruplarından kişiler olduğu belirlendi.”, “vatandaşlar arasında çıkan bir gerginlikten dolayı polis seçim salonundaydı.(sıradan kaynaklı gerginlik)”, “kameramanlar ve çekim ekipleri oy kullanma yerinden canlı yayın yapıyorlardı, sınıf bu nedenle çok kalabalıktı.” Şeklinde aktarımlarda bulunulmuştur. Ağrı’da da pek çok sandıkta yoğun polis varlığı gözlenmiş ve bir sandıkta “sandık kurulunun seçmenlere süreci açıklamasına müdahale ediyordu.”, “polis sandık çevrelerinde müdahale ediyor”, “oy verme sınıfının kapısının hemen girişinde durup, seçmenleri sıraya sokuyorlardı”. Ordu’da bir sandıkta polisler için “Parti görevlisi gibi çalışıyorlardı.” gözlemine yer verilmiştir.

Tüm bu deneyimler başta kolluk kuvvetleri olmak üzere yetkisiz kişilerin bulunabildiği ve kimi zaman usule aykırı müdahaleler yapılabildiğini ortaya çıkarmaktadır.

## **Oy kullanma usulüne ilişkin gözlemler**

Seçim gününe ilişkin önemli bir unsur da oy kullanma usullerine uyulup uyulmamasıdır ve bu nedenle gözlemciler usule uygunluğu gözlemişlerdir. Bu kapsamda, seçim materyalleri, kimlik gösterme, işaretleme, oy pusulasının damgalanması, imza atılması, oy sürecinin seçmenlere açıklanması, gizliliğe uyulup uyulmadığı, görme engelli veya okuma yazma/Türkçe bilmeyenlere kimin eşlik ettiği, sandıkta yardımcı olunup olunmadığına yönelik sorular sorulmuştur.

Gözlenen 1483 sandıkta 9’unda seçim materyallerinde eksiklik saptanmış; 6 sandıkta kimlik göstermeme durumu gözlenmiş; 40’ında seçmenlerin adlarının üzerinin seçmen listesinde işaretlenmediği; 147’sinde (%10,33) oy pusulalarının seçmenlere verilmeden önce damgalanmadığı,

15'inde seçmenlerin oy pusulalarını aldıktan sonra seçmen listesini imzalamadığı görülmüş; 1411 sandıktan 394'ünde (%27,92) seçmenlere oy verme sürecinin açıklanmadığı, 1445 sandıktan 55 sandıkta (%3,8) seçmenlerin oylarını gizli olarak kullanmadığı ve gizlilik sorununun en fazla Diyarbakır'da yaşandığı gözlenmiştir. Bu sonuçlar içerisinde en çarpıcı olanı seçmenlere açıklama yapılmamasına ilişkin %27,92'lik orandır. Yerel seçimlerde oyların iki ayrı zarfa konulması gereği nedeniyle bu açıklamanın yapılmaması çok fazla geçersiz oya neden olabilecek bir unsurdur.

#### Oy Verme Alanında Seçim Materyallerinde Eksik Var mıydı? Varsa Hangisiydi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
YOK	1440	97,1005	99,3789
KABİN	1	0,0674	0,0690
ZARF	2	0,1349	0,1380
DİĞER	6	0,4046	0,4141
Toplam	1449	97,7073	<b>100</b>
Kayıp	34	2,2927	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

#### Yurttaşlar, Oy Kullanmalarına İzin Verilmeden Önce Gerekli Kimliklerini Gösterdiler mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	1452	97,9096	99,5885
HAYIR	6	0,4046	0,4115
Toplam	1458	98,3142	<b>100</b>
Kayıp	25	1,6858	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

#### Oy Kullanan Seçmenlerin Adlarının Üzeri Seçmen Listesinde İşaretlendi Mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	1385	93,3918	97,1930
HAYIR	40	2,6972	2,8070
Toplam	1425	96,0890	<b>100</b>
Kayıp	58	3,9110	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

**Oy Pusulaları, Seçmenlere Verilmeden Önce Damgalandı mı?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	1276	86,0418	89,6697
HAYIR	147	9,9123	10,3303
Toplam	1423	95,9541	<b>100</b>
Kayıp	60	4,0459	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

**Seçmenler, Oy Pusularını Aldıktan Sonra Seçmen Listesini İmzaladılar mı?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	1407	94,8753	99,2243
HAYIR	15	1,0115	1,0578
Toplam	1422	95,8867	100
Kayıp	61	4,1133	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

**OVY Görevlileri Seçmenlere Oy Verme Sürecini Açıkladı mı?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	1017	68,5772	72,0765
HAYIR	394	26,5678	27,9235
Toplam	1411	95,1450	<b>100</b>
Kayıp	72	4,8550	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

**Seçmenler Oylarını Gizli Olarak Kullanabildiler mi?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	1390	93,7289	96,1938
HAYIR	55	3,7087	3,8062
Toplam	1445	97,4376	<b>100</b>
Kayıp	38	2,5624	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

## İllere Göre Oy Verme Oy Verme Gizlilik Koşulları

İLLER	GİZLİLİK	
	EVET	HAYIR
ADANA	40	4
ADIYAMAN	71	2
AĞRI	31	0
ANKARA	13	3
DİYARBAKIR	79	15
ELAZIĞ	37	0
ESKİŞEHİR	165	3
HATAY	123	0
MERSİN	53	1
İSTANBUL	108	9
İZMİR	200	6
MANİSA	214	5
ORDU	8	0
TRABZON	70	1
URFA	52	4
VAN	112	2
YALOVA	14	0
<b>TOPLAM</b>	<b>1390</b>	<b>55</b>

Gizlilik konusunda yapılan açıklamalarda Trabzon'da bir sandıkta "Kabinlerin perdesi açık bırakılıyordu" ve yine Trabzon'da dört ayrı sandıkta da açık oy kullanma gözlemi ifade edilmiştir. Adana'daki bir gözleme göre de "Kabinlerin perdesi açık bırakılıyordu." Adıyaman'da bir sandıkta da "Açık Oy! Seçimin açık yapıldığına dair ihbar yapılmış olup yapılan gözlemden de anlaşılacağı üzere seçimin gizliliği ihlal edilmiştir. Seçmenin belli bir partiye bu şekilde oy vermeye zorlandığı gözlemlendi". Diyarbakır'da ise bir sandıkta şu tür bir gözlemlenmiştir: "Kadınların 9-10 kişilik gruplar halinde odaya alınarak oy kullandırıldığı gözlemlendi (Bu şekilde 3 grup görüldü)".

Gizliliğin bazen doğrudan seçim görevlileri tarafından ihlal edilebildiği de görülmüştür. Diyarbakır'da bir sandıkta "Sandık başkanı perdeyi açıp müdahale ediyordu." Ve yine aynı şehirde bir başka sandıkta "Sandık başkanı perdeyi açıp bakıyordu ve buna karşı çıkan seçmen yakınıyla tartışıyordu" gözlemlenmiştir. Yine Diyarbakır'da ayrı sandıklarda şu gözlemlere rastlanmıştır: "Kabinin üstünde beyaz tül perde vardı ve içerisi görünüyordu"; "Okulun hiç bir salonunda kabin yoktu, kartondan veya perdeden kabin vardı."; "Sandık görevlisi veya müşahit seçmen ile birlikte kabine giriyordu." Ankara'da da iki ayrı sandıkta "yanlarında akrabaları ve sandık başkanı ayrıca müşahit oy verme alanına girdi" ve "Müşahit oy verme alanına giriyordu" gözlemlerinde bulunulmuştur. Eskişehir'de de benzer şekilde "sandık başkanı sürekli oy verme kabinine giriyordu."; sandık başkanı sürekli olarak özellikle kadınlarla beraber içeri giriyor. Zarfları bizzat kendisi sandığa atıyor. Devamlı kabini gözlüyor"; "Kabinlere başkan ve üyeler giriyordu"; "saat 13'ten sonra yeni kabin kuruldu. Başkan ve üyeler kabinlere giriyordu. kabin tam olarak kapatılmamıştı ve bazen sandık başkanı kabinin içine girip nasıl oy kullanılacağını gösteriyordu. Salonun yarısı kabinin içini görebiliyordu.

Sandıkların üstünde sandık numarası bulunmamaktaydı. Sadece salonun üzerinde sandık numarası bulunmaktaydı” gibi gözlemlere yer verilmiştir.

Seçimde gizlilikle ilgili tartışma konusu olan konulardan biri de görme engelliler ile okuma –yazma bilmeyen veya Türkçe bilmeyen seçmenlere oy kullanmalarında nasıl bir usul izleneceğine yönelik olmuştur. 298 sayılı Kanun doğrultusunda çıkarılan Yüksek Seçim Kurulu’nun Örnek: 138 başlıklı 30 Mart 2014 Pazar Günü Yapılacak Mahalli İdareler Seçimlerinde Sandık Kurullarının Görev Ve Yetkilerini Gösterir Genelge’nin 27. Maddesine göre “Görme engelliler, felçliler, elleri eksik olanlar veya bu gibi bedeni engelleri açıkça belli olanlar o seçim çevresi seçmeni olan ve o sırada sandık alanında bulunan akrabalarından birinin, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler. Bir seçmen, birden fazla engelliye yardım edemez (298/93)”. Okuma - yazma bilmeyen seçmenlerin oy kullanmalarına ilişkin 30. maddede ise “Okuma - yazma bilmeyen seçmenlere, oylarını kullanmaları konusunda başkaları tarafından sandık alanında yardım edilmez. Okuma - yazma bilmeyen seçmen, sorduğu ve istediği takdirde kurul başkanı, birleşik oy pusulası üzerinde bulunan siyasi parti işaretlerinden hangisinin hangi partiye ait olduğunu veya bağımsız adaylara nasıl oy verileceğini anlatır”. Türkçe bilmeyenler konusunda ise herhangi bir hükme yer verilmediğinden bu kişilerin nasıl oy verebileceği belirsizdir ve dile bağlı ayrımcılık ortaya çıkma olasılığı da bu şekilde artmaktadır. İlgili maddelerde engelliler bakımından açıkça aynı kişinin birden çok seçmene yardımcı olması yasak olmasına karşın bazı formlarda yapılan açıklamalarda aynı kişinin birden çok seçmene yardımcı olabildiği gözlemlenmiştir. Örneğin Diyarbakır’da bir sandıkta “Türkçe ve okuma yazma bilmeyen seçmene sandık başkanı yardımcı oldu ve 2-3 kez kabine girmek zorunda kaldı.” gözleminde bulunulmuştur. Bu şekilde okuma yazma bilmeyenlerin gizli oy ilkesi ihlal edilmiş olmaktadır. Ağrı’da ise bir sandıkta “okuma yazma bilmeyen seçmenler zorlandı. Okuma yazma bilmeyen seçmenlere sandık kurulu önünde hangi partiye oy vereceği soruluyor” ifadesine yer verilmiştir.

Trabzon’da bir sandıkta da “engelli ve yaşlılar yakınları ile oy kullandılar” gözleminde bulunulmuştur. Eskişehir’de bir sandıktaki gözleme göre “yaşlı bir seçmen kabine başka bir adamla girdi ve oy kullanırken perde açıldı. Oy kullandıktan sonra zarfı dışarıdaki bir kadına verdiler”. Bir başka gözleme göre ise “Görme engelli seçmenin kendi seçtiği kişiyle oy kullanmasına engel olundu, sandık başkanının müdahalesiyle oyunu kullanabildi”. Ancak gizlilik sorunu sadece bu kişiler bakımından değil, kimi yaşlı veya kadınlar bakımından da yerine oy kullanma veya kabine birlikte girme vakaları gözlemlenmiştir.

#### Oy Verme İşleminde Aynı Kişinin Birden Çok Seçmene Yardımcı Olduğunu Gözlediniz Mi?

<b>BİRDEN ÇOK SEÇMENE YARDIM</b>	<b>SIKLIK</b>	<b>ORAN</b>	<b>GEÇERLİ ORAN</b>
EVET	167	11,2610	13,7223
HAYIR	1050	70,8024	86,2777
<b>Toplam</b>	<b>1217</b>	<b>82,0634</b>	<b>100</b>
Kayıp	266	17,9366	
<b>GN TOPLAM</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

### İllere Göre Birden Çok Seçmene Yardımcı Olma

İLLER	EVET	HAYIR
ADANA	8	30
ADIYAMAN	6	65
AĞRI	12	10
ANKARA	2	9
DİYARBAKIR	3	64
ELAZIĞ	23	14
ESKİŞEHİR	5	131
HATAY	19	105
MERSİN	5	45
İSTANBUL	25	76
İZMİR	30	146
MANİSA	12	140
ORDU	0	6
TRABZON	1	63
URFA	9	34
VAN	7	102
YALOVA	0	10
<b>TOPLAM</b>	<b>167</b>	<b>1050</b>

Yardımcı olma konusunda ortaya çıkan bir başka sorun da yaşlılar ve zihinsel engelliler bakımından ortaya çıkabilmektedir. Örneğin İstanbul’da yapılan bir gözleme göre “yaşlı bir seçmenin yakını oy kabinine birlikte girmek istedi. Başka bir salonun müşahidi olay anında salondaydı. Duruma itiraz etti.seçmen oyunu salon başkanıyla birlikte verdi.” Adana’da yapılan bir gözlemde de “Down sendromlu bireyin annesi ile oy kullanmasına itiraz edildi. Sandık başkanı seçmen kartı olduğu için annesi ile kullanabileceğini belirtti. Annesi engellilik oranının yüksek olduğunu belirtti”. İstanbul’da da “görevlilerin engelli ve yaşlı bireylere oy kullanma gizliliğini ihlal ederek kullandırılması üzerine CHP müşahidi şikayet etmiş ve tutanak tuttuğu belirtilmiştir.

Adana’da bir sandıkta yapılan gözleme göre “Zihinsel engelli bir birey babası ile oy kullandı. Oy kullananlar arasında oy kullanıp- kullanamayacağı tartışıldı ancak sandık görevlileri direkt yorum yapmadan babası ile oy kullandırmayı tercih etti”; “bulduğumuz süre öncesinde zihinsel engelli bir bireyin annesi ile oy kullanmasına itiraz olmuş, oy kullanmasına izin verilmiştir”; Trabzon’da da “zihinsel engelli biri babasıyla oy kullandı”; İzmir’de “Zihinsel engelli seçmene babası yardımcı oldu, muhtarlıkta babası yerine kullandı”; Eskişehir’de bir sandıkta “sandık başkanının ifadesine göre zihinsel engelli bir vatandaş oy kullanmış” gözlemine yer verilmiştir. Buna karşılık Mersin’de ise “ağır zihinsel engelli yurttaşa oy kullandırılmadı.” Ve bir başka sandıkta da “Oy ve ötesinden bir görevli zihinsel engelli bir bireyin yakını ile geldiğini ancak oy kullanmasına müsaade etmediklerini ifade etti.” Gözleminde bulunulmuştur. İzmir’deki bir sandıktaki gözleme göre ise “Alzheimer hastası olduğu için oy kullandırılmadı, tutanak tutuldu”.

Bu gözlemlerden yola çıkılarak genel olarak zihinsel engellilere ilişkin uygulamanın sandıktan sandığa değiştiği ve kimi zaman oy kullanmalarına izin verildiği, kimi zaman verilmediği, bazense yerlene akrabalarının oy kullanabildiği görülmektedir.

### Oy kullanmasına İzin Verilmeyen Seçmenler ve nedenleri

Gözlem sırasında herhangi bir seçmenin oy kullanma talebinin reddedilip reddedilmediği konusunda verilen yanıtlara bakıldığında, 1256 sandıktan 82 sandıkta ret kararı gözlenmiştir. Bu ret kararlarının 68'inde ret nedeni belirtilmiştir ve en yaygın nedenin geçersiz kimlik ve seçmen listesinde adının olmaması olduğu ortaya çıkmaktadır.

### Orada Bulduğunuz Sürece, Herhangi Bir Kişinin Oy Kullanması Reddedildi mi?

OY KULLANMASI REDEDİLEN	SIKLIK	ORAN	GEÇERLİ ORAN
EVET	83	5,5968	6,2406
HAYIR	1247	84,0863	93,7594
<b>Toplam</b>	<b>1330</b>	<b>89,6831</b>	<b>100</b>
Kayıp	153	10,3169	
<b>TOPLAM</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

### Oy Kullanmaya İzin Verilmeme Nedenleri

Neden	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
ADI YOK	16	1,0789	22,8571
GEÇERSİZ KİMLİK	23	1,5509	32,8571
DİĞER	28	1,8881	40,0000
GEC GELME	1	0,0674	1,4286
B. SANDIK GÖREVLİ	2	0,1349	2,8571
Toplam	70	4,7202	<b>100</b>
Kayıp	1413	95,2798	
<b>Gn Toplam</b>	<b>1483</b>	<b>100</b>	

Gözlemler sırasında örneğin Elazığ'da "başka yerde seçim görevlisi olduğu listede belirtilen kişinin kendisine öyle bir görevin iletilmediği için ve bundan haberdar olmadığını belirten kişiye oy kullandırılmadı" tespiti yapılmıştır.

**Bulduğunuz Süre İçerisinde Oy Verme Yerinde Herhangi Bir Resmi Şikâyet Yapıldı Mı?**

R Şikayet	Sıklık	Geçerli Oran
EVET	28	2,0000
HAYIR	1372	98,0000
Toplam	1400	<b>100</b>
Kayıp	83	
<b>Gn Toplam</b>	<b>1483</b>	

**İller Bazında Resmi Şikayet**

İLLER	ŞİKAYET	
	EVET	HAYIR
ADANA	6	38
ADİYAMAN	0	73
AĞRI	0	30
ANKARA	0	16
DİYARBAKIR	0	76
ELAZIĞ	0	37
ESKİŞEHİR	0	164
HATAY	1	123
MERSİN	4	50
İSTANBUL	2	116
İZMİR	5	183
MANİSA	1	210
ORDU	0	8
TRABZON	2	70
URFA	3	54
VAN	4	111
YALOVA	0	13
<b>Toplam</b>	<b>28</b>	<b>1372</b>

Yapılan şikayetlerin konusunun da farklı nedenlerle yapılabildiği gözlenmiştir. Şikayetlerin bir kısmı çeşitli illerde benzer imza veya toplu oy vermeye ilişkindir. Örneğin Adana’da “oy kullandıktan sonra kendi kalemle imza atmak isteyen kişiye izin verilmedi o da gerekli yerlere başvurdu”; “Mehmet Tabak isminde vatandaş sandık başkanına maliki olduğu evde Ömer ve Dliek Tekkazancı şahısların seçmen listesine yazıldıklarını, evimde oturmadıklarına itiraz etti. Sıra no: 282-283”; yine Adana’da müşahitlerden alınan bilgiye göre “Bazı evli çiftler eşleriyle oy kullanmaya gidiyorlardı” gerekçesiyle şikayetle olmuştur.

Mersin’de çeşitli sandıklarda “Kimlik belgesindeki eksiklikler ileri sürülerek oy kullanılması engellendiği için”, “Sandık listesinde ismi olmayan biri oy kullandı. Zarfı attıktan sonra imza listesinde olmadığı görüldü”, “yanlış imza atma” nedenleriyle şikayetler yapıldığı anlaşılmıştır.

İstanbul’da bir sandıkta “Seçmenler bu saate kadar muhtar adaylarının olduğu kağıdı da diğerleriyle aynı zarfa koyup sandığa atmışlar. Bununla ilgili avukata tutanak tuttu”. İzmir’de suç duyurusuna neden olan bir olay ise şu şekilde aktarılmıştır: “memurun hatası nedeniyle seçmen listesinde ismi olmayan bir kişi oyunu aldığı pusula ve zarfla sandığa attı. İsmi imzalayıp nüfusunu alacağı sırada memur isminin listede olmadığını ve hata yaptığını söyledi. Bunun üzerine sandıktan zarf açılmadan 1 oy imha edilerek kullanılan oy ile seçmen imza sayısı eşitlendi. memurun görevini yapmadığından tutanak tutuldu, savcılığa suç duyurusu yapıldı.”

İzmir’de bir başka şikayet ise şu şekilde gözlenmiştir: “sandık görevlisi vatandaşın elindeki mühürlü oyu kullanmış olduğu zarfı neden yapıştırdın biz akşam açacağız bunları diyerek zarfını elinden almaya çalışıyor, vatandaş vermek istemiyor. Çekiştirip dururken zarf hasar görüyor, muhtarlık zarfını da yapıştırtmıyor. tutanak tutuldu, şikayetçi olundu, kavga ettiler. polis merkezine gidip şikayetçi oldular.”; bir başka olaydaki gözleme göre “fazla pusula yanlışlıkla verildi”.

Urfa’da sandığın erken açılması nedeniyle bir şikayet yapıldığı; İzmir’de bir sandıktaki gözleme göre ise “Huzurevi içinde 1 sandık açılmış. Bölge seçmenleri için. Yaşlılar yakın çevredeki başka bir okulda oy kullanaca(ğı)” saptanmıştır. İzmir’de iki ayrı sandıkta “Sandık nosu yanlış olduğu için oy kullanama”ma ve “birden fazla oy pusulası” nedenleriyle şikayetlerde bulunduğu anlaşılmıştır. Trabzon’da “hasta raporu olmasına rağmen 3. kata çıkmadığı için kullanmadı. Hasta ve yaşlı kadın şikayetçi oldu”.

Ankara’da yapılan bir şikayet olayı ise şu şekilde aktarılmıştır: “huzurevinde kalanları aynı sandığa vermişler. Çok sıra ve karmaşa var. Yönlendirme olduğu yönünde şikayet var. Geldiğimizde tartışma vardı. Sandıkların olduğu koridor ve odalarda polis dolaşıyordu. Müşahitler yaşlıların yerine oy kullanmaya çalışıyordu. zihinsel engelli yaşlılara oy kullanırlıyordu. görme engellilerin güvendikleri kişiyle oy kullanmasına izin verilmedi, dışarıdan herhangi bir seçmen refakat etti.”

Mersin’de bir sandıktaki gözleme göre “sandık başkanı AKP müşahidini kurul üyesi gibi çalıştırması ve söz konusu müşahide "oy kullanmaya gitmeyiniz benim oyumu siz kullanınız" şeklinde beyanı var. Seçmenin birisine oy pusulalarından birinin eksik verilmesi. Oy verme kabinlerinde muhtar adaylarının oy pusulalarının olması karşılığında yer açılmış mavi zarflara muhtar adaylarının kağıtlarından konmuş”tur.

Adana’da gerçekleşen çarpıcı bir olay ise şu şekilde ifade edilmiştir: “sandık başkanı tarafından oy pusulaları ve zarf okul bahçesinde arabada bulunan bir seçmen götürülmüştür. Olay anı fotoğraflanmıştır.”

### **Başka Bir Sorun Olup Olmadığı Konusunda Gözlemcilerce Yapılan Açıklamalar**

Gözlemciler gözlem ve izleme yaptıkları sandıkta başka bir sorun yaşanıp yaşanmadığına yönelik soruda da birbirinden farklı yanıtlar vermiştir. Bunların en yaygını engellilerin karşılaştıkları güçlükler (üst katlara taşınma, sandığın indirilmesi talebi konusunda tartışmalar vb) ile oy kullanamamalarına ilişkin notlar olmuştur. Bunun dışında hemen bütün illerde oy verme yerlerinin aşırı kalabalık olması ve kimi zaman bu kalabalık yüzünden gözlem yapmanın güç veya imkansız olması sorunu dile

getirilmiştir. Bir başka yaygın sorun muhtar adaylarının yönlendirme yapması, siyasi parti üyelerinin rozetleriyle gezmesi veya aday/milletvekillerinin varlığıdır. Bunun dışında, yaşlı ve engellilere öncelik verilmemesi, hatta yanlış oy kullanarak ikinci defa oy kullandırma vakalarına da rastlanmıştır. Polisin varlığı ve sandık alanına yakınlığı veya bir polis ve bir askerin silahlı olarak oy kullanması olayları belirtilmiştir. Yine açıklamalarda dile getirilen bir başka sorun kimi okulların seçim bakımından elverişli olmayan (ışsız, havasız, dar vb.) bir fiziksel ortama sahip olması olmuştur. Bir başka dile getirilen sorun da bizatihi okulların ortamının taşıdığı ideolojik (“Türk-İslam”) atmosferin seçimlerin tarafsızlığı bakımından sorunlu olduğu ifade edilmiştir.

Gözlemcilerin yaşadığı bir başka sorun ise önceki seçimlere göre daha az karşılaşılmakla birlikte özellikle polis tarafından engellenme çabası olmuştur. Adıyaman, Diyarbakır, Ağrı ve Trabzon’da bu tür bir sorun yaşandığı gözlenmiştir.

Müşahitlere ilişkin de tartışma ve sorunlar yandığı görülmüştür. Bazı yerlerde müşahitlerin kimlik kartlarını takmamaları gibi sorunların yanı sıra Sandık Kurulunca alınmama veya geç alınma gibi sorunların yanı sıra örneğin Diyarbakır’da bir sandıkta hiç müşahit olmaması da gözlenmiştir.

Adana’da çantayla kabine girme ve pusulanın boş çıkması, Diyarbakır’da bir sandıkta bir yurttaş oy kullanırken arkadaşının fotoğrafını çekmesi, Eskişehir’de seçmen listesinin sınıf girişinde asılı olmaması, Resmi görevli sayısı 5 olmasına rağmen bazı sandıklarda sadece 2-3 kişi olması, seçmenlerden oy vermeden önce imza alınıp daha sonra kabine gönderilmesi, bir seçmenle sandık kurulu üyesi arasındaki tartışma nedeniyle seçmenin oy kullanmaması, sandık görevlilerinin senli benli konuşması, oy kullanımı sırasında bir erkek seçmenin önündeki kadın seçmene pusulada bir yeri göstermesi; Mersin’de “BDP müşahitleri keyfi olarak içeri alınmadı. MHP- CHP- AKP adaylarının broşürleri yerlere atılmıştı, bir kadın merkezindeki kadınların oy kullanamadığı, mühürlerin bozulduğu, oy kullanma süreci yeterince anlatılmadığından oy pusulalarının yanlış zarflara konduğu, kimi oy pusulaları kabinlerde unutulduğu, 1367 nolu sandıkta 121 adet ilçe genel meclis üyesi pusulası kullanılmadığından tutanak tutulduğu, boyu kısa (cüce) seçmenlerin oy kullanmakta güçlük çektiği, eski kiracıların listede yer alabildiği, yanlış kullanma nedeniyle ikinci defa pusula verildiği; İzmir’de bir kişinin ima yerinin önceden imzalandığı, Manisa’da önceden işaretlenmiş pusula bulunduğu, kabin perdesinin açık olabildiği, ambulansla gelen yaşlı hastanın açıkta oy kullandığı, Trabzon’da bahçede partililerce ikna çalışmaları yapıldığı, birden fazla seçmenin aynı anda oy kullandığı, bir kurul başkanının sıklıkla kabine girdiği, sandık görevlilerinin taraflı davrandığı, sandık alanına girildiği ilk anda bir kişinin elinde 9 adet zarf ve oy pusulası olduğu; Yalova’da başka bazı gözlemci heyetlerin müşahit olarak seçim alanında bulunduğu, Ağrı’da yeniden oy kullandırma, izinsiz fotoğraf çekimi gibi iddialar, başkanın kabine seçmenlerle birlikte girdiği, yönlendirme yapıldığı, listelerin asılmadığı, Diyarbakır’da sandık başkanının eksik olan sandık görevlisini belirlemeği için tartışma çıktığı, İzmir’de (Tutanaklı form) iki kişinin farklı ikametten olmasına rağmen oy kullandığı gibi gözlemlerde bulunulmuştur. Bunun dışında Mersin’de “oy sayımı ve dökümü yapıldıktan sonra ilgili pusula ve belgelerin ilçe seçim kuruluna teslimatı sırasında yaşanan problemler:1. ilçe seçim kurulu salonunda teslimat seçim güvenliğini ihlal eden bir ortam oluştu. 2. sandık görevlileri teslimat sırasında sabaha kadar bekletildi” şeklinde ifade edilmiştir.

## OY SAYIM İŞLEMLERİNE İLİŞKİN GÖZLEM VE VERİLER

### Sandıkların Kapanma Anına İlişkin Gözlemler

272 sandıktan 6 sandığın zamanında kapanmadığı tespit edilmiş; Kapanış zamanında oy verme merkezi içinde oy vermek için sırada bekleyen seçmen sayısı ise 17 olarak saptanmıştır.

#### Sandıklar Zamanında Kapanı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	232	85,2941	87,2180
HAYIR	6	2,2059	2,2556
BİLMİYORUM	28	10,2941	10,5263
Toplam	266	97,7941	<b>100</b>
Kayıp	6	2,2059	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

#### Kapanış Zamanında Oy Verme Merkezi İçinde Oy Vermek İçin Sırada Bekleyen Seçmenler Var mıydı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	17	6,2500	6,5134
HAYIR	226	83,0882	86,5900
BİLMİYORUM	18	6,6176	6,8966
Toplam	261	95,8955	<b>100</b>
Kayıp	11	4,0441	
<b>Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Kapanış zamanında sırada bekleyenlerle ilgili cevap verilen 223 formda illere göre dağılıma bakıldığında, Ankara'da (1), Elazığ'da (2), Eskişehir'de (1), Mersin'de (3), İstanbul'da (1), Ordu'da (1), Trabzon'da (1), Van'da (1) ve en çok da İzmir'de (6) formda bekleyenler tespit edilmiştir. Buna karşın Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Hatay, Manisa ve Urfa'da bekleyene rastlanmamıştır.

#### .Sırada Bekleyenlerin Oy Kullanmalarına İzin Verildi mi?

	Sıklık	Geçerli Oran
EVET	13	76,4706
HAYIR	4	23,5294
<b>Toplam</b>	<b>17</b>	<b>100</b>

## Sayım Sürecinin Şeffaflığı

Oy sayımı izlenen 272 sayım noktasında sayım sürecini izlerken 298 sayılı kanunda açık sayım ve hazır bulunanların izleyebilmesi hükmü olmasına rağmen bağımsız gözlemcilere 17 yerde (%13,6) kısıtlama yapıldığı ifade edilmiştir.

### Bizzat Size, Sayım Sürecini İzlemenizde Herhangi Bir Kısıtlama Yapıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	17	6,2500	13,6000
HAYIR	108	39,7059	86,4000
Toplam	125	45,9559	100
Kayıp	147	54,0441	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Yapılan bu kısıtlamaların illere göre dağılıma bakıldığında beşinin Adana'da, birinin Hatay, üçünün Mersin, sekizinin ise Van'da gerçekleştiği, bunun dışındaki illerde ise herhangi bir kısıtlamaya rastlanmadığı görülmüştür.

### Sayımı İzlemek İsteyen Seçmenlere İzin Verildi mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	195	71,69118	77,07510
HAYIR	58	21,32353	22,92490
Toplam	253	93,01471	100
Kayıp	19	6,98529	
<b>GN TOPLAM</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

253 sayım sırasında seçmenlerin sayımı izlemesine %77 oranında izin verildiği ancak 58 yerde (%22,9) izin verilmediği ortaya çıkmıştır. İzlemeye izin verilmeyen illere bakıldığında 254 cevap içerisinde 24 Hayır cevabıyla en çok izin verilmeyen il Mersin, daha sonra 12 Hayır cevabıyla İzmir (8), Hatay ve Adıyaman (4), İstanbul'da (2), Manisa ve Diyarbakır'da da bir oy sayım yerinde izlemeye izin verilmediği görülmüştür. Bunların dışında kalan Ankara, Elazığ, Eskişehir, Ordu, Trabzon ve Urfa'da bu tür bir durumla karşılaşılmamıştır.

### Hazır Bulunan Herkes, Sayım İşlemlerini Açıkça Görebildi mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	240	88,2353	93,7500
HAYIR	11	4,0441	4,2969
BİLMİYOR	5	1,8382	1,9531
Toplam	256	94,1176	<b>100</b>
Kayıp	16	5,8824	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

256 sayım noktasında 11 yerde (%4) hazır bulunanların sayım işlemlerini açıkça göremediği belirtilmiştir. Açık sayım yapılamadığı belirtilen iller Adana (1), Elazığ (1), Hatay (1), Manisa (1), Mersin (2) ve Van (5)'dir. Bunun dışında kalan illerde bu tür bir sorun tespit edilmemiştir.

### Parti/Aday Temsilcileri Ve Gözlemciler Oy Pusulalarını İncelemede Özgür Müydüler?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	235	86,3971	95,1417
HAYIR	5	1,8382	2,0243
BİLMİYORUM	7	2,5735	2,8340
Toplam	247	90,8088	<b>100</b>
Kayıp	25	9,1912	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Genel olarak parti/ aday temsilcileri ve gözlemciler oy pusulalarını incelemede daha az sorun yaşadığı gözlenmiştir; 247 yerde 5 yerde incelemekte özgür olmadıkları belirtilmiştir. Oy pusulalarının incelenmesinde sorun yaşanan iller Van (3), İzmir (1) ve MERSİN (1) olmuştur.

### İncelenmesi İçin Tutanak Kopyası Hemen Asıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	130	47,7941	62,5000
HAYIR	18	6,6176	8,6538
BİLMİYORUM	60	22,0588	28,8462
Toplam	208	76,4706	<b>100</b>
Kayıp	64	23,5294	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Sayım tutanağının kopyasının incelenebilmesi için asılmadığı durumlar 208 sandıkta 18 (%8,6) olarak belirlenmiştir. Asılmadığı tespit edilen iller Mersin (4), Diyarbakır (3), Van (3), Hatay ve İzmir (2), İstanbul, Manisa, Ordu ve Trabzon (1)'dur.

### İllere Göre Tutanak Kopyasının Asılıp Asılmadığına Göre Dağılım

İLLER	TUTANAK KOPYA		
	EVET	HAYIR	BİLMİYORUM
ADANA	11	0	0
ADİYAMAN	5	0	10
ANKARA	2	0	0
DİYARBAKIR	3	3	3
ELAZIĞ	8	0	2
ESKİŞEHİR	8	0	0
HATAY	12	2	15
MERSİN	22	4	6
İSTANBUL	1	1	3
İZMİR	34	2	10
MANİSA	3	1	2
ORDU	2	1	3
TRABZON	3	1	2
URFA	1	0	0
VAN	15	3	4
<b>TOPLAM</b>	<b>130</b>	<b>18</b>	<b>60</b>

Sayım izlenen yerlerin %64,3'ünde başka gözlemciler veya parti/aday temsilcilerinden ve oy verme yerindeki sorunlar hakkında bilgi alınabilmıştır.

### Gözlemci Veya Parti/Aday Temsilcileri Sayım Sırasında Bu Oy Verme Yerindeki Sorunlar Hakkında Size Bilgi Verdiler mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	146	53,67647	65,17857
HAYIR	78	28,67647	34,82143
Toplam	224	82,35294	<b>100</b>
Kayıp	48	17,64706	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

### İllere Göre Sayım Sırasında Sorunlar Hakkında Gözlemcilere Bilgi Verilip Verilmediği

İLLER	BİLGİ	
	EVET	HAYIR
ADANA	8	3
ADIYAMAN	10	7
ANKARA	3	0
DİYARBAKIR	9	3
ELAZIĞ	8	0
ESKİŞEHİR	4	6
HATAY	21	6
MERSİN	27	11
İSTANBUL	4	4
İZMİR	28	10
MANİSA	2	6
ORDU	1	5
TRABZON	4	5
URFA	0	1
VAN	17	11
<b>TOPLAM</b>	<b>146</b>	<b>78</b>

### Sayma Usulüne İlişkin Gözlemler

#### Seçmen Listesindeki İmzalar Sayıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	221	81,2500	85,6589
HAYIR	7	2,5735	2,7132
BILMIYOR	30	11,0294	11,6279
Toplam	258	94,8529	<b>100</b>
Kayıp	14	5,1471	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

258 oy sayım yerinde doldurulan formda seçmen listesindeki imzaların sayılmadığı belirtilen oy sayım yerleri toplam yedi olarak saptanmıştır ve illere göre dağılımı şöyledir: Van'da (3), Mersin'de (2), İstanbul ve İzmir'de (1).

### Kullanılmamış Oy Pusulaları Sayıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	219	80,5147	87,6000
HAYIR	25	9,1912	10,0000
BILMIYOR	6	2,2059	2,4000
Toplam	250	91,9118	<b>100</b>
Kayıp	22	8,0882	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Kullanılmamış oy pusulalarının sayılmadığı belirtilen 25 formun illere göre dağılımı şöyledir: Hatay (10), Adana (4), Mersin (3), Adıyaman (2), İzmir (2), Van (2), Manisa ve İstanbul (1).

### Oy sandıkları açılmadan önce oy sandığı mühürleri hasar görmüş müydü?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	10	3,6765	3,8760
HAYIR	203	74,6324	78,6822
BILMIYOR	45	16,5441	17,4419
Toplam	258	94,8529	<b>100</b>
Kayıp	14	5,1471	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

255 oy verme yerinde sandıklar açılmadan önce oy sandığı mühürlerin hasar gördüğü tespit edilen on yer olmuştur ve bu on yerin illere göre dağılımı şöyledir: Adana (1), Adıyaman (2), Elazığ (1), MERSİN (3), İzmir (1) ve Van (2) olarak tespit edilmiştir.

### Oy sandıkları tüm hazır bulunanların önünde şeffaf bir şekilde açıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	239	87,8676	92,6357
HAYIR	2	0,7353	0,7752
BILMIYOR	17	6,2500	6,5891
Toplam	258	94,8529	<b>100</b>
Kayıp	14	5,1471	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Oy sandıklarının şeffaf açılmadığı tespit edilen iki durumun yaşandığı iller ise Mersin ve Van'dır.

**Her oy sandığının içindeki toplam oy pusulası sayısı ayrıca sayıldı ve kayda geçirildi mi?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	218	80,1471	89,7119
HAYIR	3	1,1029	1,2346
BILMIYOR	22	8,0882	9,0535
Toplam	243	89,3382	<b>100</b>
Kayıp	29	10,6618	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Bu soruya Hayır cevabı verilen üç il Eskişehir, İstanbul ve İzmir'dir.

**Geçerli/geçersiz oy pusulaları makul ve tutarlı bir şekilde belirlendi mi?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	213	78,3088	88,3817
HAYIR	4	1,4706	1,6598
BILMIYOR	24	8,8235	9,9585
Toplam	241	88,6029	<b>100</b>
Kayıp	31	11,3971	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Geçerli/geçersiz oy pusulaları makul ve tutarlı bir şekilde belirlenmediği belirtilen dört sandığın bulunduğu iller şu şekildedir: Van (2), İzmir (1) ve Mersin (1).

**Oylar ait oldukları parti/aday adına yazıldı mı?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	223	81,9853	91,3934
HAYIR	5	1,8382	2,0492
BILMIYOR	16	5,8824	6,5574
Toplam	244	89,7059	<b>100</b>
Kayıp	28	10,2941	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Oyların yazılması aşamasında beş sandıkta doğru yazılmadığı ifade edilmiştir: Bu sandıkların illere göre dağılımı şu şekildedir: Hatay (2), Eskişehir (1), Mersin (1), İzmir (1).

**Oylar ait oldukları parti/aday adına yazılması İller Dağılımı**

İLLER	OY YAZMA		
	EVET	HAYIR	BİLİNMIYOR
ADANA	11	0	0
ADİYAMAN	20	0	0
ANKARA	4	0	0
DİYARBAKIR	12	0	0
ELAZIĞ	10	0	2
ESKİSEHIR	9	1	0
HATAY	20	2	5
MERSİN	38	1	1
İSTANBUL	8	0	0
İZMİR	40	1	5
MANISA	7	0	1
ORDU	6	0	0
TRABZON	7	0	1
URFA	2	0	0
VAN	29	0	1
<b>TOPLAM</b>	<b>223</b>	<b>5</b>	<b>16</b>

**Tüm görevliler oy pusulalarını inceleyebildiler mi?**

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	228	83,8235	91,2000
HAYIR	6	2,2059	2,4000
BILMIYOR	16	5,8824	6,4000
Toplam	250	91,9118	<b>100</b>
Kayıp	22	8,0882	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

### İllere göre Oy pusulası İnceleme

İLLER	PUSULA İNCELEME		
	EVET	HAYIR	BILMIYOR
ADANA	11	0	0
ADIYAMAN	19	1	0
ANKARA	4	0	0
DİYARBAKIR	12	0	0
ELAZIĞ	10	0	2
ESKİŞEHİR	10	0	0
HATAY	22	0	6
MERSİN	38	2	1
İSTANBUL	10	0	0
İZMİR	39	1	5
MANİSA	7	1	0
ORDU	6	0	0
TRABZON	8	0	1
URFA	2	0	0
VAN	30	1	1
<b>TOPLAM</b>	<b>228</b>	<b>6</b>	<b>16</b>

### Hiç mükerrer (çift) sayım işlemi yapıldı mı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	23	8,4559	9,9567
HAYIR	174	63,9706	75,3247
BILMIYOR	34	12,5000	14,7186
Toplam	231	84,9265	<b>100</b>
Kayıp	41	15,0735	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

### İllere Göre Mükerrer Sayım İşlemi

İLLER	MÜKERRER SAYIM		
	EVET	HAYIR	BILMIYOR
ADANA	0	11	0
ADİYAMAN	0	12	6
ANKARA	0	3	0
DİYARBAKIR	0	11	0
ELAZIĞ	1	7	3
ESKİŞEHİR	1	7	1
HATAY	0	23	5
MERSİN	6	30	1
İSTANBUL	1	3	3
İZMİR	7	32	7
MANİSA	1	4	3
ORDU	0	5	1
TRABZON	2	3	1
URFA	0	2	0
VAN	4	21	3
<b>TOPLAM</b>	<b>23</b>	<b>174</b>	<b>34</b>

### Oy verme yeri aşırı kalabalık ve/veya başa çıkılmaz halde miydi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	47	17,2794	18,1467
HAYIR	212	77,9412	81,8533
Toplam	259	95,2206	<b>100</b>
Kayıp	13	4,7794	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

259 oy verme yerinden 47 sinde (%18,1) oy verme yerinin aşırı kalabalık ve/veya başa çıkılmaz halde olduğu belirtilmiştir. Oy sayım yerlerindeki kalabalık ve karmaşanın Hatay, Mersin, İzmir, Adıyaman ve Van gibi illerde yoğunlaştığı görülmektedir.

### Kalabalığın İllere göre Dağılımı

İLLER	KALABALIK		TOPLAM
	EVET	HAYIR	
ADANA	0	12	12
ADIYAMAN	7	13	20
ANKARA	0	4	4
DİYARBAKIR	0	12	12
ELAZIĞ	0	12	12
ESKİŞEHİR	0	10	10
HATAY	12	17	29
MERSİN	9	32	41
İSTANBUL	4	8	12
İZMİR	6	40	46
MANİSA	1	8	9
ORDU	1	5	6
TRABZON	1	10	11
URFA	0	2	2
VAN	6	27	33
<b>TOPLAM</b>	<b>47</b>	<b>212</b>	<b>259</b>

### Seçmen listelerinde herhangi bir oynama gözlemlediniz mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	4	1,4706	1,5625
HAYIR	252	92,6471	98,4375
Toplam	256	94,1176	<b>100</b>
Kayıp	16	5,8824	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

### Oy pusulalarında herhangi bir oynama gözlemlediniz mi?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	4	1,4706	1,5686
HAYIR	251	92,2794	98,4314
Toplam	255	93,7500	<b>100</b>
Kayıp	17	6,2500	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Oynama gözlenen iller sırasıyla Elazığ, Hatay, Mersin, İzmir'dir.

**Tutanaklarda herhangi bir oynama gözlemlediniz mi?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	2	0,7353	0,8403
HAYIR	236	86,7647	99,1597
Toplam	238	87,5000	<b>100</b>
Kayıp	34	12,5000	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Bir oynama gözlemediği belirtilen sayımlar Hatay ve İzmir'de gerçekleşmiştir.

**Herhangi bir önemli usul hatası veya ihmal gözlemlediniz mi?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
EVET	11	4,0441	4,9107
HAYIR	213	78,3088	95,0893
Toplam	224	82,3529	<b>100</b>
Kayıp	48	17,6471	
<b>Gn.Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Usul Hatası gözlenen iller Adana (1), Adıyaman (1), Diyarbakır (2), Mersin (2), İzmir (2), Manisa (1), Urfa (1), Van (1)'dir.

**Oy sayım yeri ortamı ve ilgili kişilere ilişkin gözlemler**

**Oy sayım alanında yetkisiz kişiler var mıydı?**

	<b>Sıklık</b>	<b>Oran</b>	<b>Geçerli Oran</b>
YOK	167	61,3971	66,8000
POLIS	49	18,0147	19,6000
ASKER	1	0,3676	0,4000
YEREL IDARECI	3	1,1029	1,2000
DİGER	30	11,0294	12,0000
Toplam	250	91,9118	<b>100</b>
Kayıp	22	8,0882	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

### Yetkisiz Kişiler İllere Göre Dağılımı

İLLER	YETKİSİZ KİŞİLER				
	YOK	POLİS	ASKER	YEREL İDARECİ	DİĞER
ADANA	8	2	0	0	1
ADİYAMAN	14	0	0	0	5
ANKARA	3	0	0	0	1
DİYARBAKIR	6	5	0	0	1
ELAZIĞ	8	2	0	0	2
ESKİŞEHİR	8	2	0	0	0
HATAY	9	11	0	0	9
MERSİN	27	7	0	1	2
İSTANBUL	7	2	0	0	2
İZMİR	40	2	0	1	1
MANİSA	6	1	0	0	2
ORDU	5	0	0	1	0
TRABZON	5	3	1	0	2
URFA	2	0	0	0	0
VAN	19	12	0	0	2
<b>TOPLAM</b>	<b>167</b>	<b>49</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>30</b>

### Oy sayım yerinde farklı siyasi partilerin temsilcileri var mıydı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	216	79,4118	87,0968
HAYIR	28	10,2941	11,2903
BILMIYOR	4	1,4706	1,6129
Toplam	248	91,1765	<b>100</b>
Kayıp	24	8,8235	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

Adana, Ankara, DİYARBAKIR, Elazığ, Eskişehir, MANİSA, Ordu, Urfa'da birden çok siyasi parti temsilcisi oy sayımında bulunmuşken hayır cevabı verilen form sayılarına göre sırayla Hatay (7), İzmir (6), MERSİN (5), Trabzon (3), Adıyaman (3) ve Van (3)'da birden çok siyasi parti temsilcisinin sayımda yer almadığı tespit edilmiştir.

**Oy sayım alanında aynı parti yada aday adına birden fazla müşahit var mıydı?**

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	81	29,7794	34,0336
HAYIR	156	57,3529	65,5462
BİLMİYOR	1	0,3676	0,4202
Toplam	238	87,5000	<b>100</b>
Kayıp	34	12,5000	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

**Aynı Parti Ya Da Aday Adına Birden Çok Müşahit Olup Olmadığının İllere Göre Dağılımı**

İLLER	BİRDEN ÇOK MÜŞAHİT		
	EVET	HAYIR	BİLMİYOR
ADANA	3	7	0
ADIYAMAN	5	12	0
ANKARA	1	3	0
DİYARBAKIR	1	11	0
ELAZIĞ	1	9	0
ESKİŞEHİR	2	8	0
HATAY	12	16	0
MERSİN	11	27	0
İSTANBUL	6	4	0
İZMİR	20	23	1
MANİSA	3	3	0
ORDU	1	5	0
TRABZON	3	6	0
URFA	0	2	0
VAN	12	20	0
<b>TOPLAM</b>	<b>81</b>	<b>156</b>	<b>1</b>

**Oy Sayım Alanında Bağımsız Adayların Temsilcileri Olup Olmadığı**

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	39	14,3382	17,9724
HAYIR	171	62,8676	78,8018
BILMIYOR	7	2,5735	3,2258
Toplam	217	78,6232	<b>100</b>
Kayıp	55	20,2206	
<b>Gn Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

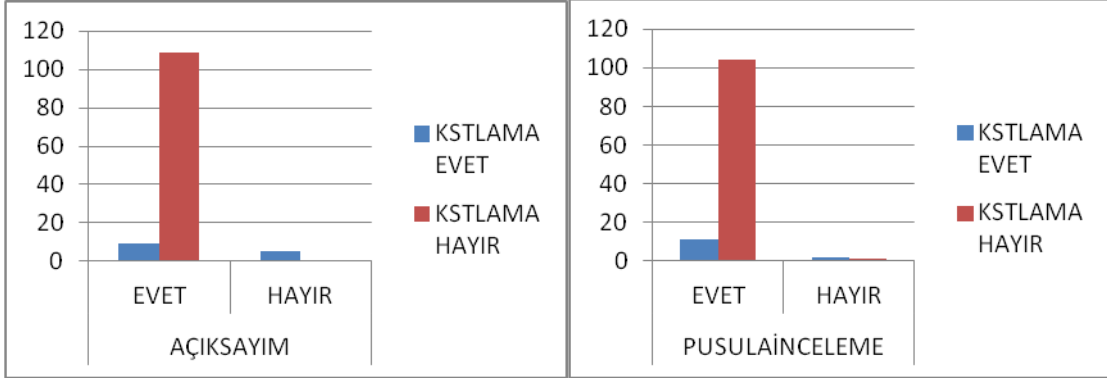
**Bağımsız aday temsilcilerinin sayımda yer alıp almamasının illere göre dağılımı**

İLLER	BAĞIMSIZ ADAY TEMSİLCİSİ		
	EVET	HAYIR	BILMIYOR
ADANA	3	8	0
ADİYAMAN	0	13	0
ANKARA	0	3	0
DİYARBAKIR	3	7	0
ELAZIĞ	1	5	0
ESKİŞEHİR	0	8	0
HATAY	9	18	0
MERSİN	6	29	0
İSTANBUL	3	5	2
İZMİR	9	26	4
MANİSA	1	6	1
ORDU	0	6	0
TRABZON	1	10	0
URFA	0	2	0
VAN	3	25	0
<b>TOPLAM</b>	<b>39</b>	<b>171</b>	<b>7</b>

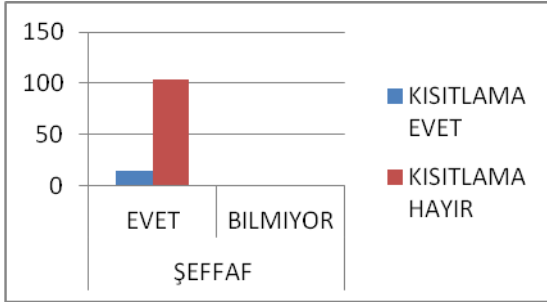
**Sayımla ilgili olarak herhangi bir resmi şikâyet yapıldı mı?**

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	12	4,4118	5,1948
HAYIR	147	54,0441	63,6364
BILMIYOR	72	26,4706	31,1688
Toplam	231	84,9265	<b>100</b>
Kayıp	41	15,0735	
<b>Gn. Toplam</b>	<b>272</b>	<b>100</b>	

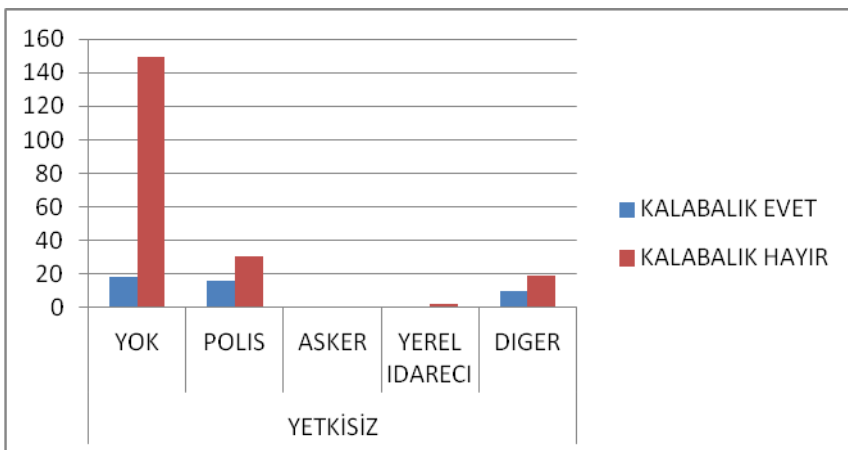
Seçim gözlemcilerinin doldurduğu formlara göre Adana (2), Adıyaman (1), Diyarbakır (1), Mersin (5), İzmir (1), Manisa (1) ve Van (1)'da resmi şikâyet yapıldığı gözlenmiştir.



İzleme konusunda bir kısıtlama yapılmayan yerlerde aynı zamanda açık sayım konusunda, pusulaların incelenmesi konusunda da bir sorun yaşanmadığı gözlenmiştir. Benzer şekilde, şeffaflıkla kısıtlama olmayan yerler arasında bir paralellik gözlenmiştir.



Oy sayım yerinin kalabalık olması ile güvenlik görevlileri veya yetkisiz kişilerin bulunması arasında ise bir bağlantı bulunamamıştır.



## **Dezavantajlı seçmenlerin yaşadıkları ihlaller**

### **Seçmenlerin oy kullanacakları sandıklara erişimi**

298 sayılı STHVSKHK'nın 74. Maddesi

“Sandığın konulacağı yerlerin belirlenmesinde, seçmenin oyunu kolaylıkla, serbestçe ve gizli şekilde verebilmesi göz önünde bulundurulur.”

hükmü bulunmasına rağmen 30 Mart seçimlerinde engelli ve yaşlı seçmenlerin çoğunluğu oy kullanacakları sandıkların buldukları yerlere erişememiştir. Bu durumdaki seçmenlere ya kucakta sandık alanına taşınarak, ya da sandık kurulu görevlileri nezaretinde açık alanda oy kullandırılmış, bazı seçmenler ise oylarını kullanamamıştır.

Oy kullanacakları sandıklara erişemeyen seçmenler için farklı uygulamalar yapılmıştır. Bazı yerlerde sadece oy pusulası ve zarfı sandık görevlilerince engelli seçmenlerin yanına götürülmüş bazı durumlarda ise oy kullanma sandığı engelli seçmenlerin yanına götürülmüştür. Görme engelli seçmenler oy pusulasının görme engelliler için uygun olmaması sebebiyle oylarını ya bir yakınları, buna izin verilmediği durumlarda sandık kurulu görevlileri ile birlikte kullanmışlardır.

Tekerlekli sandalye kullanan seçmenler bazı yerlerde oy verme kabinlerine girmemiştir. Engelli ve yaşlı seçmenler arasında erişim problemi yüzünden oy vermeye gitmeyen seçmenler mevcuttur.

### **Seçmenin Oyunu Bizzat Kullanması**

Kanunun 2. maddesi; seçmenin oyunu kendisinin kullanmasını, oy verme işleminin gizli, oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanmasının ise açık olarak yapılacağına<sup>46</sup>, kanunun 93. maddesi ise birleşik oy pusulasının bizzat seçmen tarafından sandığa atılması<sup>47</sup> gerektiğine hükmeder. Seçim günü gözlem yapılan birçok ilde oy verme gizliliği ve seçmenin oyunu bizzat sandığa atması hükmü özellikle engelli ve yaşlı seçmenlerin oy verme işlemi sırasında ihlal edilmiştir.

Gözlem yapılan illerden Diyarbakır ve Van başta olmak üzere hemen tüm illerde seçmenlerin kayıtlı oldukları sandıklarda sayım işlemini izlemelerine engel olunarak, açık sayım ilkesi ihlal edilmiştir.

Türkiye’de yapılan seçimler sonrasında, özellikle kırsal alanlarda toplu oy kullanılması, kadın, yaşlı, engelli ve okuma yazma bilmeyen seçmenlerinin oylarının başkaları tarafından kullanıldığına ilişkin bilgiler mevcuttur.

---

<sup>46</sup> 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, madde 2  
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

<sup>47</sup> 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, madde 93  
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

Geçmiş seçimlerin sandık sonuçları üzerinden yaptığımız araştırmada elde ettiğimiz veriler bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Tablolarda Şanlıurfa ilinden 6 köydeki 2007, 2009, 2011 VE 2014 seçim sonuçları yer almaktadır. Bu altı köyde, son dört seçimde geçerli oyların tümü aynı parti ya da adaya verilmiştir.

**TABLO 1:** Şanlıurfa'ya Bağlı Seyrantepe, Sumaklı, Umud, Dıktaş, Akbilek ve Gölbaşı Köyleri 2007 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

<b>2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ SONUÇLARI*</b>								
<b>KÖY VE MAHALLE ADI</b>	<b>SAN DIK KUR ULU NO</b>	<b>Seçmen Listesin de Yazılı Seçmen lerin Sayısı</b>	<b>Oy Kullanan Seçmen lerin Sayısı</b>	<b>İtiraz Edilmek sizin Geçerli Sayılan Oy</b>	<b>İtiraz Edilen Fakat Geçerli Sayılan Oy</b>	<b>Geçerli Oy Pusula larının Toplamı</b>	<b>Geçer siz sayı lan oy</b>	<b>TEK PARTİ/A DAYIN ALDIĞI OY</b>
<b>ŞURFA 1. SEÇİM KURULU</b>								
SEYRANTEPE	1255	98	99	99	0	99	0	99
SUMAKLI KÖYÜ	1256	160	165	165	0	165	0	165
<b>ŞURFA 3. SEÇİM KURULU</b>								
UMUT KÖYÜ	3284	100	101	101	0	101	0	101
DIKTAS KÖYÜ	3176	228	210	210	0	210	0	210
<b>ŞURFA AKÇAKALE</b>								
AKBİLEK KÖYÜ	1038	272	267	267	0	267	0	267
GÖLBASI KÖYÜ	1084	94	94	93	0	93	1	93

**TABLO 2:** Seyrantepe, Sumaklı, Umud, Dıktaş, Akbilek ve Gölbaşı köyleri 2009 Mahalli İdareler Seçimi İl Genel Meclisi Sonuçları

<b>2009 MAHALLİ İDARELER SEÇİMİ İL GENEL MECLİSİ SONUÇLARI*</b>								
<b>KÖY VE MAHALLE ADI</b>	<b>SAN DIK KUR ULU NO</b>	<b>Seçmen Listesinde Yazılı Seçmen lerin Sayısı</b>	<b>Oy Kullanan Seçmen lerin Sayısı</b>	<b>İtiraz Edilmeks izin Geçerli Sayılan Oy</b>	<b>İtiraz Edilen Fakat Geçerli Sayılan Oy</b>	<b>Geçerli Oy Pusula larının Toplamı</b>	<b>Geçer siz sayıla n oy</b>	<b>TEK PARTİ/A DAYIN ALDIĞI OY</b>
SEYRANTEPE KÖYÜ	1434	32	32	32	0	32	0	32
SUMAKLI KÖYÜ	1435	92	93	93	0	93	0	93
UMUT KÖYÜ	3394	96	97	97	0	97	0	97
DIKTAS KÖYÜ	3282	205	206	206	0	206	0	206
AKBİLEK KÖYÜ	1046	313	313	313	0	313	0	313
GÖLBASI KÖYÜ	1094	101	103	102	0	102	1	101

**TABLO 3:** Seyrantepe, Sumaklı, Umud, Dıktaş, Akbilek ve Gölbaşı köyleri 2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

2011 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ SONUÇLARI*								
KÖY VE MAHALLE ADI	SANDIK KURULU NO	Seçmen Listesinin de Yazılı Seçmenlerin Sayısı	Oy Kullanan Seçmenlerin Sayısı	İtiraz Edilmeksizin Geçerli Sayılan Oy	İtiraz Edilen Fakat Geçerli Sayılan Oy	Geçerli Oy Pusullarının Toplamı	Geçersiz sayılan oy	TEK PARTİ/ ADAYIN ALDIĞI OY
SEYRANTEPE	1504	30	31	31	0	31	0	31
SUMAKLI	1505	103	102	101	0	101	1	101
UMUT KÖYÜ	3475	119	119	119	0	119	0	119
DİKTAŞ	3339	236	231	231	0	231	0	231
AKBİLEK	1055	168	168	168	0	168	0	168
GÖLBAŞI	1110	106	107	107	0	107	0	107

### 30 Mart 2014 Seçim Sonuçları

KÖY VE MAHALLE ADI	SANDIK KURULU NO	Seçmen Listesinde Yazılı Seçmenlerin Sayısı	Oy Kullanan Seçmenlerin Sayısı	İtiraz Edilmeksizin Geçerli Sayılan Oy	İtiraz Edilen Fakat Geçerli Sayılan Oy	Geçerli Oy Pusullarının Toplamı	Geçersiz sayılan oy	TEK PARTİ/ ADAYIN ALDIĞI OY
SEYRANTEPE	2236	29	30	30	0	30	0	30
SUMAKLI	2237	101	101	101	0	101	0	101
UMUT	2273	141	140	140	0	140	0	140
AKBİLEK	1006	184	186	186	0	186	0	186

(\*Veriler YSK web sitesi seçim sonuçlarından alınmıştır [www.ysk.gov.tr](http://www.ysk.gov.tr))

Elde edilen veriler, bu köylerde seçimler sırasında seçmen yerine oy kullanma ya da toplu oy kullanma şüphesi yaratmaktadır. Diğer taraftan Şanlıurfa okuma yazma oranının en düşük olduğu illerden birisidir, buna rağmen bu yerleşim yerlerinde her seçimde sadece bir geçersiz oy kullanılmış olması var olan şüpheyi daha da güçlendirmektedir.

### Oy verme gizliliğinin ihlali

Oy kullanacakları sandıklara erişemeyen engelli ve yaşlı seçmenlerin büyük bir bölümü oylarını çevrede bulunanların rahatlıkla görebilecekleri şekilde açık alanlarda kullanmak durumunda

kalmıştır. Bu konu gerek gözlem heyetleri tarafından gerekse basına yansıyan vakalarda tespit edilmiştir. Açık alanlarda oy kullandırılan seçmenlerin oy zarfları kanunlara aykırı biçimde sandık görevlileri tarafından sandığa götürülmüştür. Görme engelli ve okuma yazma bilmeyen seçmenler iki farklı uygulama ile oylarını kullanabilmişlerdir. Bazı durumlarda bu seçmenlerin yanlarında bulunan yakınları ile oy kullanmasına izin verilirken, çoğunlukla sandık kurulu başkanları ile birlikte oy kullanmak zorunda kalmışlardır. 30 Mart seçimlerinde de gözlem heyetlerimiz engelli, yaşlı ve okuma yazma bilmeyen seçmenlerin oy verme kabinlerine yakınlarının veya sandık kurulu görevlilerinin girdiği durumlarla karşılaşmıştır. Bu seçmenlerin oylarının kendi tercihleri doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek olanaklı değildir. Özellikle yakınları dışında sandık kurulunda görevli olanların yardımı ile oy kullanan seçmenler bu durumla karşılaşabilmektedir.

### **298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun Hükümlerinin ihlaline ilişkin tespitler**

- 298 sayılı STHVSKHK'nın seçimin esaslarını düzenleyen 2 maddesi; Oy verme gizliliği sağlanması, seçmenin oyunu kendisinin kullanması ile oy sayımlarının açık yapılmasına hükmetmektedir. Oy verme gizliliği ve sayımların açık yapılması yaygın bir ihlal olarak gözlemlenmiştir.
- 298 sayılı STHVSKHK'nın 25. Maddesi siyasi parti ve adayların sandık başlarında birer müşahit görevlendirebileceklerini belirtir. Gözlem yapılan bazı sandıklarda aynı partiden birden fazla müşahit bulunduğu gözlemlenmiştir.
- 298 sayılı STHVSKHK'nın sandık çevresinde düzenin sağlanmasını düzenleyen 82 maddesi, sandık alanında alınacak güvenlik önlemleri ve yasakları düzenleyen 83. maddesi ihlal etmiştir.
- 298 sayılı STHVSKHK'nın birleşik oy pusulasının atılması ve işaretleme ile ilgili 93. Maddesi seçmenin oy pusulasını bizzat sandığa atmasını öngörmektedir. Seçimlerde birçok yerde özellikle engelli ve yaşlı seçmenlerin oy pusulaları sandık kurulu üyelerince teslim alınıp sandıklara atılmıştır.
- 298 sayılı STHVSKHK'nın ilan ve reklam yerleri ile 60. Maddesi ile seçimler için parti binaları dışında kullanılan parti bayrağı, afiş, pankart ve benzeri malzemelerin Seçim günü gözlem yapılan illerde kamuya açık alanlarda, farklı partilere ve adaylara ait birçok kampanya materyalinin bulunduğu tespit edilmiştir.

### **KAPALI KURUMLARDA SEÇİM**

Kamu otoritesinin yönetim ve denetimi altında bulunan kurumlarda bulunan, seçmenlerin oylarını kendi özgür iradeleri ile kullanabilmeleri; kurum yöneticilerinin seçmenlerin tercihlerini belirleyecek uygulamalardan kaçınmaları, seçim için bu kurumlarda kurulan sandıklarda oy verme gizliliğinin titizlikle sağlanması ve bu sandıklardan çıkan sonuçların kurumlarda yaşamlarını sürdüren insanlar için olumsuz sonuçlar yaratmamasının, hukuki ve idari olarak güvence altına alınmış olmasına bağlıdır.

Türkiye’de kamu idaresine bağlı olan cezaevleri, yaşlı bakım merkezleri, engelli bakım merkezleri, öğrenci yurtları ve kadın sığınma evlerinde seçmen statüsüne sahip yurttaşlar bulunmaktadır. Seçim Gözlem Heyetleri, gözlem yapılan illerde bulunan huzurevleri ve sığınma evlerine ilişkin bilgi toplamaya çalışmışlardır.

**TABLO 9:** Az Sayıda Seçmenin Bulunduğu Cezaevlerinde 30 Mart Seçimi Sonuçları

Seçim Çevresi	İlçe Seçim Kurulu	Cezaevi Adı	Sandık No	Sandık Seçmen Listesinde Yazılı Seçmenlerin Sayısı	Oy Kullanan Seçmen Sayısı
AĞRI	DIYADIN	DIYADIN K1 TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU MÜDÜRLÜĞÜ	9901	2	0
ANKARA	GÜDÜL	GÜDÜL K1 TİPİ KAPALI CEZAEVİ İNFAZ KORUMA	9900	5	0
İZMİR	KINIK	KINIK KAPALI CEZAEVİ	9900	1	0
İZMİR	TİRE	TİRE CEZAEVİ İNFAZ KORUMA BAŞ MEMURLUĞU	9900	6	0
İZMİR	TORBALI	TORBALI CEZA VE TUTUK EVİ	9900	11	0
MANİSA	KULA	MANİSA KULA K2 TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	9900	2	0
MANİSA	SELENDİ	MANİSA SELENDİ K2 TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	9900	2	0
TRABZON	ARAKLI	ARAKLI AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU MÜDÜRLÜĞÜ	9900	3	0
ŞANLIURFA	HALFETİ	HALFETİ KAPALI CEZAEVİ	9900	1	0

Tablodan anlaşılacağı üzere az sayıda seçmenin bulunduğu (bazen 1-2 kişi) sandıklarda oy verme gizliliğinin sağlanmasının olanaklı olmaması sebebiyle seçmenler sandık başlarına gitmemiştir veya bu sandıklar için seçmen kütükleri güncel değildir şeklinde yorumlanabilir.

Cezaevlerindeki seçimler de bağımsız gözleme açık olmadığı için kesin bir tespitte bulunmak olanaklı değildir ancak bağımsız seçim gözlemi çalışmasının kapalı kurumlar içinde de

yapılabilmesinin sağlanması bu kurumlarda bulunan seçmenleri özgür iradeleri doğrultusunda oylarını kullanmaları için cesaretlendirecektir.

## İTİRAZLAR HAKKINDA

Seçim sürecinin sorunlu yönlerinden biri de şikayet ve itirazlar ile bunlarla ilgili seçim idarelerin verdiği kararların açık ve erişilebilir olmaması sorunudur. 30 Mart seçimleri usulsüzlük iddiaları ve yapılan itirazların yaygın biçimde gündemde olmasıyla da farklı bir niteliğe sahip olmuştur. Belki de seçim tarihinde ilk defa seçmenler Yüksek Seçim Kurulu önünde günlerce beklemiş ve birkaç gün gösteri yürüyüşü yapılmasının ve gösterilere polis tarafından sert müdahalelerin<sup>48</sup> ardından Kurulun bulunduğu cadde trafiğe kapatılmıştır. Seçmenlerin seçim idaresine ilişkin dile getirdikleri bu kaygının en önemli nedenlerinden biri seçim idarelerinin kararlarının erişilebilir, açık ve şeffaf olmaması ve bunun yarattığı güvensizlik olmuştur. Raporun başında da belirtildiği üzere, yapılan itirazlar ve bu itirazlar sonucunda alınan kararların örnekleri Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca Yüksek Seçim Kurulu'ndan istenmişse de bu konuda YSK herhangi bir yanıt vermediği gibi, itiraz ettiği bilinen siyasi partilere yapılan başvurulara da bir cevap verilmemiştir. Bu nedenle itirazların daha çok hangi nedenlerle yapıldığı ve bu başvurulara karşılık verilen kararların sebep unsuru ve takdir yetkisinin nasıl kullanıldığına ilişkin derinlemesine bir hukuki analiz yapmak mümkün olmamıştır. YSK'nın kararlarının yargısal denetime tabi olmaması nedeniyle açılan dava ve verilen kararlar üzerinden de analiz yapılması mümkün değildir.

Bu nedenle, tamamen enformal bir bilgi olarak gazetelerde itirazlarla ilgili yapılan haberler taranmıştır. Ağrı ve Yalova seçimlerinin yenilenmesine karar verilmesi dışında haberlere yansıyanlar genellikle ret kararlarıdır. Haberlere en çok yansıyan illerden biri Ankara olmuştur. Sosyal medyada tutanakların da toplandığı ve itiraz süreci için itiraz eden partilerin çok sayıda gönüllüyle çalıştığı bu süreçte birleştirme tutanaklarındaki hataların yanı sıra Ankara'daki 124 bin oyun geçersiz sayılmasına da itiraz etmiş ve yeniden sayım talep edilmişse de bütün itirazlar reddedilmiştir.<sup>49</sup>

Yine seçime damgasını vuran ve seçim sonrası da ciddi gerginliklere sahne olan Ceylanpınar'da ise oy pusulaların yanmış olarak bulunduğu iddiaları nedeniyle itiraz yapılmıştır ve iki parti arasındaki oy farkının çok az olması bu hile iddialarının toplumsal anlamda ciddi gerginliğe dönüşmesine yol açmıştır.<sup>50</sup> Tepkilere yoğun polis müdahalesi ve bir ay boyunca toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması medyada "seçim Ohali" olarak nitelendirilmiştir.<sup>51</sup> Oy kullanmayan seçmen sayısının çok düşük olması da dile getirilerek seçimin yenilenmesi talep edildiyse de bu itiraz YSK tarafından reddedilmiştir. Benzer şekilde Urfa Birecik'te de seçimle yapılan itirazlarla ilişkili olarak toplumsal gösteriler yapıldı. Bu ilçeye ilişkin yapılan itirazlar bakımından şu iddialara ye verilmişti: "yakılmış oylar, oy sayımı esnasında kesilen elektrikler, BDP'li müşahitlerin dövülerek dışarı çıkarılması, açık oy

<sup>48</sup> Milliyet, 1 Nisan 2014, <http://www.milliyet.com.tr/chp-lilerin-bekleyisi-suruyor/siyaset/detay/1860451/default.htm>

<sup>49</sup> Radikal, 10 Nisan 2014, [http://www.radikal.com.tr/politika/ankara\\_itirazina\\_yskdan\\_ret-1185831](http://www.radikal.com.tr/politika/ankara_itirazina_yskdan_ret-1185831)

<sup>50</sup> Milliyet, 31 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/ceylanpinar-da-yanmis-oy-pusulalari-sanliurfa-yerelhaber-122770/>

<sup>51</sup> Radikal, 2 Nisan 2014, [http://www.radikal.com.tr/politika/ceylanpinarda\\_secim\\_ohali-1184464](http://www.radikal.com.tr/politika/ceylanpinarda_secim_ohali-1184464)

kullanmaya zorlama, kırsal kesimden gelen paket \*\*P oyları ile seçimlere şaibe gölgesi düşerken, Birecik ilçesinde de aradaki oy farkından fazla iptal edilen oylar seçime damgasını vurdu.”<sup>52</sup>

Seçimin yenilendiği ve iki partinin adayları arasındaki oy farkının çok az olduğu Ağrı’da ise sayım 14 defa yineleni ve 5 Nisan’a kadar devam etti; 6 Nisan’da ise seçimin yenilenmesine karar verildi. Yapılan itirazların gerekçeleri arasında “1066, 1068, 1125, 1145, 1195 nolu sandıklarda tespit edilen hatalara ilişkin tutanaklar tutulurken 1125 no’lu sandığın oy torbasının yırtık olduğu”na yer verildi.<sup>53</sup>

Yine seçimin yenilenmesine karar verilen Yalova’da da iki aday arasında bir oy gibi bir fark bulunmasının ardından yeniden sayım sonucunda diğer adayın kazandığı açıklandı ve geçersiz oylara yapılan itirazlar değerlendirildi. YSK tarafından yedi kısıtlı seçmenin oy kullandığının tespit edilmesi üzerine seçimin yenilenmesine karar verildi.<sup>54</sup>

Bitlis’in Ahlat ilçesinde de dört kez sayım yapılmış ve itirazların kabul edilmesiyle belediye başkanlığı kazanan parti/aday değişmiş ve bu da toplumsal olaylara neden olmuştur.<sup>55</sup>

Gündemde yer tutan bir başka ilçe de İstanbul-Üsküdar olmuştur. Yine iki partinin adaylarının oylarının yakın olduğu ilçede seçimi kaybeden parti itirazda bulunmuşsa da bu itirazı reddedilmiştir. İtirazlara ilişkin iddialar şu şekildedir: “Ümraniye belediye meclis üyelerine ait oy pusulalarının Üsküdar sandıklarında yer aldığı, muhtarların pusulalarının diğer pusulalarla aynı zarfa konulması işlemi... bazı sandıklarda geçersiz sayılırken, bazı sandıklarda kabul gördü. İki ayrı uygulama oldu, buna itirazımız var”. Üsküdar’da 16 bine yakın geçersiz sayılan oy olduğunu ve bunun çok büyük oran olduğu belirtilmiş ve ayrıca bomba ihbarı nedeniyle yaklaşık 15'er dakika evrakların korumasız bırakıldığı, oy torbalarının mühürsüz olarak ilçe seçim kurullarına gelmesi, sonuç tutanaklarında tahrifatlar ve kaydırmalar olduğu iddialarına yer verildi.<sup>56</sup>

Yine iki aday arası sonuçların birbirine çok yakın olduğu Van- Gevaş ilçesinde sayımda usulsüzlük ve yerine oy kullanma iddialarıyla yapılan itiraz reddedildi.<sup>57</sup> Osmaniye Düziçi ilçesinde ise okul çöpündeki pusulalar fotoğraflandı ve hem itiraz, hem suç duyurusunda bulunuldu.<sup>58</sup> Kocaeli’nde ikameti olmayan 117 bin kişinin oy kullandığına ilişkin olarak yapılan itiraz da dikkat çekti.<sup>59</sup> Batman Hasankeyf ve Kozluk’ta da itirazlar yapıldığı, Antalya’da seçimin yenilenmesinin talep edildiği haberlere yansdı. Afyonkarahisar’da merkez ilçede oyların kullanıldığı 447 sandıktan 216’sındaki sonuçlara usulsüzlük iddiasıyla itiraz edildiği<sup>60</sup>, Gaziantep’de elektrik kesintisine rağmen işlemlerin devam ettiği gerekçesiyle itirazlar yapıldığı<sup>61</sup> haberlere yansdı. Hatta elektrik kesintilerinin o gün çok

<sup>52</sup> Evrensel, 1 Nisan 2014, <http://www.evrensel.net/haber/81393/viransehir-ve-birecikte-halk-sokakta-ceylanpinarda-ohal.html#.U-POMaPCfaY>

<sup>53</sup> Milliyet, 7 Nisan 2014, <http://www.milliyet.com.tr/agri-da-secimler-iptal/siyaset/detay/1863198/default.htm>

<sup>54</sup> Hürriyet, 22 Nisan 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26268408.asp>

<sup>55</sup> Milliyet, 31 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/bitlis-in-ahlat-ilcesinde-bdp/gundem/detay/1859997/default.htm>

<sup>56</sup> CNN Turk, 2 Nisan 2014, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/chp-uskudar-icin-itirazda-bulundu>

<sup>57</sup> Milliyet, 31 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/gevas-ta-secim-sonuclarina-itiraz-edildi-van-yerelhaber-122498/>

<sup>58</sup> Cumhuriyet, 1 Nisan 2014, [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/56291/CHP\\_ve\\_MHP\\_nin\\_oylari\\_coplerden\\_cikti.html#](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/56291/CHP_ve_MHP_nin_oylari_coplerden_cikti.html#)

<sup>59</sup> (itirazın sonucu bilinmemektedir.) Cumhuriyet, 1 Nisan 2014, [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/56453/MHP\\_den\\_itiraz\\_117\\_bin\\_hileli\\_oy.html#](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/56453/MHP_den_itiraz_117_bin_hileli_oy.html#)

<sup>60</sup> Milliyet, 1 Nisan 2014, <http://www.milliyet.com.tr/mhp-afyonkarahisar-merkez-ilce-baskanligi-afyonkarahisar-yerelhaber-124835/>

<sup>61</sup> Gerçek Gündem, 1 Nisan 2014, <http://www.gercekgundem.com/spor/34998/antepte-chpden-secim-kuruluna-itiraz>

yaygın ve uzun süreli olması da seçim güvenliği bakımından dile getirilen bir kaygı olmuş ve Taner Yıldız'ın bu kesintilerle ilgili olarak yaptığı açıklamalar da gündemde önemli bir yer tutmuştur.<sup>62</sup>

Bunlar dışında, seçim ve yapılan itirazlarla ilişkili ilk bireysel başvuru olması bakımından Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı adayı Mansur Yavaş'ın Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru önemli bir niteliğe sahiptir. Anayasa Mahkemesi, yavaş'ın bu başvurusunu reddetmişse de henüz gerekçeli karar Resmi Gazete'de yayımlanmadığından kararın değerlendirilmesi güç olmakla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin web sitesindeki hüküm fıkrası<sup>63</sup> şu şekildedir: "Başvuruya konu şikayetler Anayasa'nın 67.maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1No.lu Protokolün 3. maddesinin ortak koruma alanında bulunmadığından, başvurunun "Konu Bakımından Yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez olduğuna, Anayasa'nın 79.maddesi yönünden ise ayrıca bir değerlendirme yapılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir." Mahkemenin bu gerekçesinden başvuru dosyasının Anayasanın 67. Maddesi seçme ve seçilme hakkı bakımından incelendiği ve YSK'ya ilişkin 79. madde bakımından incelenmesine gerek görülmediği anlaşılmaktadır. Ret kararı olmasına karşın konuyla ilgili ilk dava olması bakımından bu kararın gerekçesi de son derece önemli olacaktır.

---

<sup>62</sup> NTVmsnbc, 1 nisan 2014, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25507351/> ; Taner Yıldız'ın trafoya kedi girmesine ilişkin bu açıklamasının BBC şakalar listesine girmesi de haber yapıldı: Sözcü, 2 Nisan, <http://sozcu.com.tr/2014/dunya/secim-kedisi-bbcnin-1-nisan-listesine-girdi-480129/>

<sup>63</sup> Başvuru no: 2014/5425, 23 Temmuz 2014 Çarşamba Günü Yapılan Mahkeme Toplantısında Görüşülen Dosyalar ve Sonuçlarına İlişkin Açıklama, <http://www.anayasa.gov.tr/gundem/detay/620/620.pdf>

## ÖNERİLER

- Anayasa'nın 76 maddesi değiştirilerek seçilme yaşı 25'ten 18'e düşürülmelidir,
- YSK kararlarının yargı denetimine açılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır,
- Siyasi Partiler Kanunu, dileyen herkesin siyasete katılımını olanaklı kılan, parti içi demokrasiyi sağlayan ve siyasi partilerin şeffaflaşmasını öngören bir anlayışla yeniden yapılmalıdır,
- 298 sayılı STHVSKHK'nın 7. maddesi değiştirilerek insanlığa karşı suçlardan ceza alan hükümlülere oy kullanma hakkı tanınmalıdır,
- 298 sayılı STHVSKHK'nın 33. maddesinde, seçmen kütüklerinin hazırlanmasında evsizlerin, kadın sığınma evleri, yaşlı ve engelli bakım evlerinde kalanların kaydı için düzenleme yapılmalıdır,
- Seçmen kütüklerinden kaydı silinen ya da yeni kayıt olan yurttaşlara durumları tebliğ edilmelidir,
- Seçmen kütükleri yurttaşların yaş ve engellilik bilgilerini içerecek şekilde yeniden düzenlenmelidir, bu seçmenlerin oy verme yerleri bu bilgilere göre belirlenmelidir,
- Zihinsel engelli bireylerin vasisinin bulunup bulunmadığına bakılmaksızın ayırt etme yetilerinin bilimsel olarak tespit edilip seçmen kütüklerine kayıtlarının buna göre yapılması gerekmektedir,
- 298 sayılı STHVSKHK'nın 52. maddesinde seçime katılan siyasi parti ve adaylar arasında eşitsizlik yaratan hükümler yeniden düzenlenmelidir,
- Seçmen eğitimi ile ilgili materyallerin hazırlanmasında dezavantajlı seçmen grupları ile ilgili çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinden görüş alınmalıdır,
- Seçim sonuçlarından seçmenlerin tercihlerinin açıkça ortaya çıkacağı kadar az sayıda seçmenin bulunduğu sandıklar en yakın oy verme yerindeki sandıklarla birleştirilmelidir,
- Dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkını kullanmalarını engelleyici faktörlerle ilgili teşvik edici politika ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır,
- İfade ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili yasal düzenlemelerde seçme ve seçilme hakkının etkin olarak kullanılmasını sağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır,
- Seçim tarihi mevsimlik işçi göçü ve eğitim dönemi dikkate alınarak belirlenmelidir,
- Oy kullanma günü olarak en az 3 günlük bir tarih aralığı belirlenmelidir,
- Evlerinden çıkamayan engelli ve yaşlı seçmenler için gezici sandık kurulu oluşturulmalıdır,
- Medya ve siyasi partiler söylemlerinde aşağılayıcı, küçük düşürücü ve ayrımcı ifadeler kullanmamalı ve bu durum yasal düzenlemelerle garanti altına alınmalıdır,
- YSK her seçim sonrasında oy kullan(a)mayan seçmenlere ilişkin bir analiz çalışması yapmalı ve sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmalıdır,
- YSK Sandık Kurulu Üyelerine İnsan hakları eğitimi vermeli ve Trans bireylerin oy verirken yaşadıkları kimlik rengi ile ilgili sorun konusunda sandık kurullarını bilgilendirmeli ,
- Seçim sürecinin tüm aşamaları bağımsız gözleme açılmalıdır,

## EK 1 GÖSTERGELER

### SEÇME VE SEÇİLME ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI İHLALLERİNE YÖNELİK

#### İZLEME GÖSTERGELERİ\*

1. Seçme Özgürlüğü	
İçerik	Gösterge
Seçmen listeleri kamuya açık, herkes için kolayca ve rahat bir biçimde her zaman ulaşılabilir olmalıdır.	<ul style="list-style-type: none"><li>- Seçmen listelerinin, her zaman ulaşılabilir olmaması,</li><li>- Muhtarlıklarda askıya çıkarılan seçmen listelerinin mesai saatleri dışında da kontrol edilebilir olmaması,</li><li>- Seçmen bilgi kağıdının, tüm seçmenlerin adreslerine ulaştırılmaması,</li><li>- Seçmen kütüklerine kayıt prosedürü bilgilerinin ülkede yaşayan azınlık dillerinde, işaret diliyle ve okuma yazma bilmeyenler için görsel materyallerle sağlanmaması,</li><li>- Kütüklere kayıt olmak için belirlenen mekanların ve kullanılan yöntemlerin engelliler dahil olmak üzere herkes için erişilebilir olmaması,</li><li>- Kütüklere itiraz yollarının herkes tarafından bilinir olmasını sağlayacak önlemlerin alınmamış olması (Türkçe bilmeyenler, okuma yazma bilmeyenler, engelliler vb.)</li></ul>
Herkes, seçime katılan partilerden veya adaylardan dilediğini seçme hakkına sahip olmalıdır.	<ul style="list-style-type: none"><li>- Seçmenlerin, oy vermek istedikleri bağımsız aday, aday veya partiyi açıklamaya zorlanmaları,</li><li>- Seçmenlerin, oy vermek istedikleri bağımsız</li></ul>

	<p>aday, veya partiden dolayı baskı görmesi, gözaltına alınması,</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Oy kullanılacak mekanların, bütün seçmenler için, erişilebilir olmaması, (Türkçe bilmeyenler, okuma yazma bilmeyenler, engelliler, yaşlılar),</li> <li>- Seçmenlerin istedikleri adaya veya partiye oy vermelerini sağlayacak yeterli güvenlik tedbirlerinin olmaması,</li> </ul>
<p>Hiç kimse istemediği bir partiye veya adaya oy vermeye zorlanamaz.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seçime katılan herhangi bir parti veya bağımsız adaya oy vermeye zorlanma,</li> <li>- Kamu görevlilerinin, sandık kurulu görevlilerinin seçmenin oy tercihini etkilemeye yönelik davranışları,</li> <li>- Seçmenlerin oy tercihini etkilemeye yönelik spekülasyon çalışmalar (anket vb),</li> <li>- Belediyeler başta olmak üzere kamu gücünü elinde bulunduran şahıs veya kurumların, seçmenin tercihini belirlemeye yönelik kamu kaynaklarından aynı veya parasal yardım yapmaları,</li> </ul>
<p>Herkese, seçime katılan partilere ve adaylara dair yeterli bir biçimde bilgilenme hakkının sağlanması gereklidir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seçmenlerin, seçime katılan partilerin ve bağımsız adayların propaganda malzemelerine ulaşmalarının engellenmesi,</li> <li>- Seçmenlerin, bağımsız adayların ve partilerin seçim çalışmalarına katılmalarının engellenmesi,</li> <li>- Seçime katılan tüm partilerin ve bağımsız adayların yazılı ve görsel medya imkanlarından yeterli ve eşit derecede yararlanmasının koşullarının olmaması,</li> <li>- Tüm devlet memurlarının seçim sürecine aktif veya pasif katılımının önünde yasal engellerin olması,</li> <li>- Propaganda materyallerinin ülkede yaşayan azınlıkların dillerinde basım ve dağıtımının engellenmesi,</li> <li>- Okuma yazma bilmeyen seçmenler için özel yöntemlerin öngörülmemiş olması,</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Yurtdışında yaşayan vatandaşların, buldukları</li> </ul>

<p>Yurtdışındaki vatandaşların, buldukları ülkede oy kullanmaları ve bunun için gerekli tüm altyapının sağlanması gereklidir.</p>	<p>ülkede oy kullanmalarını sağlamaya yönelik imkanların yaratılmaması,</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Yurtdışında yaşayan vatandaşların, sadece havaalanı ve sınır kapılarında kurulan sandıklarda oy kullanmak zorunda bırakılmaları,</li> </ul>
<p>Oy kullanmanın usulleri ve koşulları bu özgürlüğün tam olarak kullanımını sağlamaya yönelik olmalıdır. Devlet bu konudaki yasal, idari vs. tedbirleri almakla yükümlüdür.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Oy pusulalarındaki yazıların ve amblemlerin görünebilir ve seçilebilir olmaması,</li> <li>- Oy kullanma mekanlarının bir kısmının ışık açısından yeterli açıklıkta ve gizliliği koruyacak şekilde olmaması,</li> <li>- Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyallerin ülkede yaşayan azınlık dillerinde mevcut olmaması (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü)</li> <li>- Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyallerin Okuma yazma bilmeyen seçmenler için görsel olarak üretilmemesi (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü)</li> </ul>
<p>Seçme özgürlüğünü sağlamada devlet, engellilere, hastalara, yaşlılara, okuma yazma bilmeyen ve farklı anadili kullananlara yönelik <b>pozitif yükümlülüğünü</b> yerine getirmelidir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Engelli, hasta ve yaşlıların oy kullanacakları yerlerin bu durumları gözetenmeden belirlenmesi,</li> <li>- Engelli, hasta ve yaşlıların oy kullanacakları yerlere getirilip-götürülmelemlerini sağlayacak bir yasal düzenlemenin olmaması,</li> <li>- Oy kullanma hakkıyla ilgili işaret dilinde bilgilendirme yapılmaması, (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü)</li> <li>- Oy Pusulalarının görme engelliler için uygun olmaması,</li> </ul>
<p>Seçimler kapalı oy, açık sayım ilkesine göre yapılmalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seçmenin oy kullanacağı kabinlerin gizliliği sağlayacak şekilde olmaması,</li> <li>- Oy kullanma esnasında gizliliği ihlal edecek şekilde çok sayıda insanın oy kullanma mekanında bulunması,</li> <li>- Oy kullanımının (oy kullanma dışındaki tüm işlemlerin) ve sayımının, hazır bulunan kamu görevlileri ile tüm adayların ve bağımsız</li> </ul>

	gözlemcilerin rahatça görebileceği şekilde yapılmaması,
<p>Seçme özgürlüğüne doğrudan bir müdahale olan seçim barajı, demokratik bir toplumun varlığı için kabul edilebilir makul bir oranda olmalıdır.</p> <p>Belirlenen seçim barajı oranı bir grup lehine ya da aleyhine sonuç doğurmamalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>-Seçmen iradesinin sonuçlara yansımaları engelleyen %10 ülke barajının varlığı,</li> <li>- Barajın varlığının seçmen tercihlerini etkilemesi,</li> <li>- Barajı aşamama nedeni ile seçmenin tercih ettiği partinin parlamentoda temsil edilememesi,</li> </ul>
<b>2. Seçilme Özgürlüğü</b>	
<p>Herkes, bağımsız veya herhangi bir partiden aday olma hakkına sahip olmalıdır.</p> <p>Seçilme hakkını kısıtlayan koşullar yasalarda öngörülmüş ve demokratik toplum için kabul edilebilir olmalıdır.</p> <p>Aday belirleme yönteminin demokratik usullerle yapılmasının yasal zorunluluk haline getirilmesi gereklidir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Siyasi partilerin adaylarını belirlerken ırk,etnik köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, engellilik, yaş, dil temelinde ayrımcı uygulama yapması,</li> <li>- Milletvekili olma hakkının 25 yaş ve üstü ile sınırlandırılmış olması,</li> <li>- Milletvekili olmak için askerlik yapma şartının olması,</li> <li>- Yürürlükteki yasalarda suç olarak tanımlanmayan infazı tamamlanmış veya affa uğramış bir suç fiilinin milletvekili adaylığına engel teşkil etmesi,</li> <li>- Düşünce özgürlüğü kapsamındaki yargılama sonuçlarının milletvekili olmaya engel olması,</li> <li>- Herhangi bir partiden veya bağımsız adaylık başvurusunun belli bir nakdi ödentiye tabii tutulması,</li> <li>- Siyasi partilerin aday belirleme yöntemlerinin demokratik usullerle yapılmaması (ön seçimle belirlenmemiş olması),</li> </ul>
<p>Seçilmek isteyen, propagandasını serbestçe yapma hakkına sahip olmalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seçim propagandasına yönelik konuşmaların, yazılı ve görsel dökümanların Türkçe dışında bir dil ile yapılmasının önünde yasal engellerin olması,</li> <li>- Devlet televizyonunun imkanlarının, seçime katılan tüm parti ve adaylara, seçim eşit kullandırılmaması,</li> <li>- Kolluk kuvvetlerinin, yapılacak mitinglere yer</li> </ul>

	göstermesi konusunda adil davranmaması,
<p>Bağımsız adaylar ve partilerin seçmene ulaşma konusunda eşit koşullarda seçime katılmasının imkanları sağlanmalıdır.</p> <p>Seçime katılan bağımsız aday veya siyasi partiler oy kullanım ve sayım sürecine, sonuçlar kesinleşene kadar gözlemci (itiraz ve bir olumsuzluğa müdahale hakkına sahip olmak kaydı ile) olarak bulunabilmelidir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seçimler için genel bütçeden ayrılan payların dağıtımının siyasi partiler ya da bağımsız adaylar için eşitsizlik doğurması,</li> <li>- Seçime katılan tüm parti ve bağımsız adayların sandık başlarında görevlendirdikleri müşahitlerin herhangi bir usulsüzlüğe itiraz ve müdahale haklarının olmaması veya bu konuda müşahitler arasında ayırım yapılması,</li> <li>- Sandık görevlileri ile müşahitlerin tespitleri arasındaki farklılıktan dolayı yapılacak her türlü işlemin itiraz sürecinde dikkate alınmaması,</li> </ul>
<b>3- Bağımsız Gözlemcilik</b>	
<p>Bağımsız gözlemcilerin, seçim sürecinin tüm aşamalarını gözlemlenmelerini tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli tüm yasal koşullar ve olanaklar sağlanmalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bağımsız gözlemcilerin, seçim ve oy verme sürecine dair gözlemlerini yapmasına yönelik yasal ve idari bir düzenlemenin olmaması,</li> <li>- Bağımsız gözlemcilerin, istedikleri bilgilere ve belgelere ulaşma imkanlarını sağlayan yasal ve idari bir düzenlemenin olmaması,</li> <li>- Bağımsız gözlemcilerin raporlarının yasal süreçlerde dikkate alınmaması,</li> </ul>

*\*Hazırlayan: Av. Levent Kanat, Nisan 201*

## **EK 2: BAĞIMSIZ SEÇİM İZLEME PLATFORMU**

Bağımsız Seçim İzleme Platformu; Engelli, Kadın, Göç, İnsan Hakları, Dil Hakları, Hasta Hakları ile ilgili çalışmalar yapan sivil toplum örgütünün katılımı kurulmuştur, platformun koordinasyonu ESHİD tarafından yapılmaktadır.

Platform esnek bir yapıya sahiptir, her seçim öncesi yapılan bölge toplantılarında katılımcı örgütler yeniden Bağımsız Seçim İzleme çalışmasına katılıp katılmayacaklarına karar vermektedir. Bölge toplantıları sonrası çalışmaya katılacak tüm örgütler ile seçim gününün koordinasyon toplantısı yapılmaktadır. Platformun yerel seçimlere ilişkin koordinasyon toplantısı 15 Mart tarihinde Ankara'da yapılmış ve Adana, Adıyaman, Ankara Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Hatay, İstanbul, İzmir, Manisa, Mersin, Ordu, Ş.Urfa, Van ve Trabzon illerinden oluşan 15 ilde seçim gözlemi yapmayı kararlaştırmış ve ortak bir basın açıklaması ile 30 Mart seçimlerinde bağımsız seçim gözlemi yapacağını 21 Mart'ta kamuoyu ile paylaşmıştır.

**Platform aşağıdaki sivil toplum örgütlerinden oluşmuştur.**

**(İsimler alfabetik sırayla yazılmıştır.)**

1. Adana Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınmaevi Derneği- Adana
2. AEGEE-Ankara / Avrupa Öğrencileri Forumu- Ankara
3. Akdeniz'e Göç Edenler Bilim-Kültür Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği- Mersin
4. Buca Engelliler Derneği- İzmir
5. Çekmece Kadın Yardımlaşma Derneği- Hatay
6. Çiğli Evka Kadın Kültür Evi Derneği- İzmir
7. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği- Ankara
8. Dom Kadın Derneği- Hatay
9. Engel-Siz Yaşam Derneği- İzmir
10. Engelli Genç ve Kadınları Destekleme Eğitim Derneği- İzmir
11. Engelli Hakları ve Engelsiz Gelecek Derneği- Mersin
12. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği- İstanbul (Koordinatör STÖ)
13. Göç edeneler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği- İstanbul
14. Gökkuşuğu Aile Grubu- Ankara
15. Hatay Sakatlar Derneği- Hatay
16. İnsan Hakları Derneği Adıyaman Şubesi- Adıyaman
17. İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi- Diyarbakır
18. İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi- Ankara
19. İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi- Hatay
20. İnsan Hakları Derneği Mersin Şubesi- Mersin
21. İnsan Hakları Derneği Şanlıurfa Şubesi- Şanlıurfa
22. İnsan Hakları Derneği Van Şubesi- Van
23. İnsani Değerleri Yüceltme Derneği- Adana
24. İştar Kadın Merkezi- Mersin
25. Kadın Adayları Destekleme Derneği Adana Şubesi- Adana
26. Kadın-Erkek Birlikte Sosyal Eşitlik Derneği- Trabzon
27. Kaos GL Derneği- Ankara
28. Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği- Trabzon
29. Kürt Dili Araştırma ve Geliştirme Derneği Van Şubesi- Van
30. Mersin 7 Renk LGBT Derneği- Mersin
31. Mersin Ortopedik Engelliler Derneği- Mersin
32. Ordu Kadını Güçlendirme Derneği- Ordu
33. Özürlüler Vakfı- İstanbul

34. Psikolojik Danışmanlar Derneği- Diyarbakır
35. Queer Adana- Adana
36. Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği- Diyarbakır
37. Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği- İstanbul
38. Spina Bifida Derneği- İzmir
39. Spina Bifida Derneği Manisa Temsilciliği- Manisa
40. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği- İstanbul
41. Trans Danışma Derneği- Ankara
42. Tüm Engelliler Federasyonu- İzmir
43. Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi- İstanbul
44. Türkiye Sakatlar Derneği Mersin Şubesi- Mersin
45. Tutuklu ve Hükümlü Yakınları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği- Van
46. Van Engelsiz Yaşam Derneği- Van
47. Van Göç Sorunlarını Bilimsel Araştırma ve Kültür Derneği- Van
48. Yomra Kadınlar Toplumsal Dayanışma ve Girişimciliği Destek Derneği- Trabzon

### **EK 3 YSK'na Yapılan Türkçe Kararı İptal Başvurusu**

Sayı: 2014/1

Konu: 21.12.2013 tarih 592 sayılı YSK kararına ilişkin

YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI'NA

ANKARA

BAŞVURUCU- İSTEMDE BULUNAN: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

ADRES : Kamerhatun Mahallesi Hamalbaşı Sokak No:22/9 Beyoğlu İstanbul

BAŞVURU KONUSU :

21.12.2013 tarih 592 sayılı, siyasi parti ve adayların seçim sürecindeki propaganda ve bu kapsamdaki reklamlarında Türkçe dilinin kullanmalarının esas olduğunu belirten 2. maddesinin T.C Anayasa'sının 10'cu maddesine, Türkiye'nin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi hükümlerine ve dolayısıyla Anayasa'nın 90'uncu maddesine ve temel insan hakları normlarına aykırılığı sebebi ile iptali istemidir.

AÇIKLAMALAR :

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği 2010 yılında, ülkemizdeki insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı her bireyin hiç bir ayrımcılığa uğramadan tüm insan haklarından eşit bir biçimde yararlanması için çalışmaktadır. Derneğimiz bu nedenle bireyler arasında ayrımcılık doğuran her türlü iş ve işlem karşısında kendisini muhatap olarak kabul etmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde 30.04.2014 tarihinde Mahalli İdareler Seçimleri yapılacaktır. Seçme ve seçilme hakkının bütün yurttaşlar açısından eşit ve etkin olarak kullanılabilmesi, adil ve eşit bir seçim sürecinin işlemesi demokrasinin önemli göstergelerindedir. Seçme ve seçilme hakkının adil ve eşit kullanımı ise;

- Gerek seçmenlerin özgür iradelerinin oluşması için, siyasi partiler ve adayların program ile projeleri hakkında bilgilenmede eşit fırsatlara sahip olmaları,
- Gerekse de kurulunuzun 592 sayılı kararında da altı çizildiği üzere "Demokratik toplum gereklerine uygun bir seçimin yapılabilmesi, oy verme gününden önce siyasi partilerin ve bağımsız adayların özgür, eşit ve serbest biçimde kendilerini topluma tanıtmalarına,

program ve projeleriyle yarışmalarına olanak sağlayan bir ortamın oluşturulması koşullarına bağlıdır.

Seçme ve seçilme hakkına eşit erişim; seçmenlerin bilgi edinme, özgür tercihlerini oluşturabilme konusunda fırsat eşitliği ile siyasi parti ve adayların kendilerini seçmenlere tanıtmada konusunda eşit fırsatlara sahip olması hakkını birlikte içermektedir. Bu hakkın hem seçmenler tarafından hem de siyasi partiler ve bağımsız adaylar bakımından eşit

olarak kullanılması imkanlarının yaratılması seçimlerin meşruiyetinin de temeli oluşturan unsurdur.

Seçim Propagandalarının, demokratik toplum gerekleriyle bağdaşmayacak biçimde sınırlanması, Anayasaya açık bir aykırılık oluşturur ve aynı zamanda ifade özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelir.

Ülkemizde farklı etnik kökene mensup yurttaşların bulunduğu ve bu yurttaşların bir kısmının Türkçe dilini bilmediği veya yeterince kullanmadığı, anlamadığı bilinen bir realitedir. Bu yurttaşlar kendi adillerini konuşmaktadırlar. Dolayısıyla sadece Türkçe dili ile yapılacak yazılı veya sözlü seçim propagandası ve reklamlarının bu muhataplar tarafından yeterince anlaşılması, tartışılması mümkün olamayacaktır. Bu durum hem adayların kendilerini ve projelerini seçmenlere anlatmasına hem de seçmenin özgür iradesinin oluşmasına olumsuz etki edecektir. Seçmenler arasında bilgiye erişim hakkı bakımından eşitsizlik yaratacaktır.

Bu nedenle 592 sayılı kararınızın 2. maddesi Türkçe bilen seçmenler ile bilmeyen seçmenler arasında ayrımcı bir uygulamaya yol açmakta ve eşitsizlik doğurmaktadır.

#### HUKUKİ DAYANAK

\*3984 sayılı Radyo Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4. maddesinde "Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir." hükmü bulunmaktadır.

3984 sayılı kanununun bu hükmünden yararlanarak 2002 yılından bu yana Türkçe dışında dillerde gerek ulusal çapta yayın yapan gerekse yerel yayın yapan televizyon ve radyo kanalları farklı dillerde yayın yapmaktadır. Örneğin TRT 6 kanalı Kürtçe yayın yapmaktadır.

08.04.2010 tarihinde 5980 sayılı yasanın 7. Maddesi ile 298 sayılı yasanın 58. maddesinde yapılan değişiklikle seçim süreçlerindeki propagandalarda Türkçe dilinin kullanılması zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu değişiklik "Siyasi partiler ve adayların yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılması esastır" şeklinde formüle edilmiştir. Yasa metninin bu hükmü yeterli açıklığı taşımamaktadır. Ancak maddenin bu şekilde düzenlenmesi Türkçe kullanma zorunluğunun ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

\* AİHM 22.01.2013 verdiği Şükran Aydın Türkiye davası kararında "devletlerin dil politikalarını ve seçim kampanyalarındaki dil düzenlemelerini yaparken, ülkenin resmi dili dışındaki dillerin kullanımını adli cezalarla yasaklamasının ifade özgürlüğüyle uyuşmadığını" ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Kütükleri Hakkında Kanun'un 58 maddesinde getirilen sınırlamanın Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi prensipleri ile uyuşmadığını ve söz konusu davada sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

\* Türkiye Cumhuriyet Devletinin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. Maddesi;

".....

**(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;**

...

**Hak ve fırsatına sahiptir.”**

şeklindedir.

Sözleşme çerçevesinde kurulan İnsan Hakları Komitesinin yukarıdaki 25 madde ile ilgili 25 No’lu Genel Yorumunda 25 maddeden;

“İfade özgürlüğü, barışçı toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarındandır. Okuma yazma bilmeme, dil sorunları, yoksulluk veya seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu haklarını etkili şekilde kullanmalarını engelleyecek zorluklara karşı olumlu tedbirler alınmalıdır. Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır. Fotoğraf ve semboller gibi metotlarla okuma yazma bilmeyen seçmenlerin oylarını nasıl kullanacaklarına ilişkin yeterli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır.” anlaşılması gerektiğini belirtir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından hazırlanan 2011 Milletvekili Genel Seçim Raporu’nda; “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun’un 58. Maddesi’ndeki, radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla diğer seçim propagandalarında, Türkçe’den başka dil ve yazı kullanılması yasaktır, şeklindeki şart yerine şimdi "propaganda faaliyetlerinde Türkçe kullanmak esastır, "ibaresi getirilmiştir. Yeni ifade hâlâ açık değildir; özellikle Siyasi Partiler Kanunu'nun 81 Maddesi'ndeki

propaganda malzemeleri ve faaliyetlerinde başka bir dil kullanımına getirilmiş yasak ışığında değerlendirildiğinde farklı yorumlara yol açabilir” tespitinde bulunmuş ve “Özellikle propaganda malzemeleri ve faaliyetleri bağlamında başka dillerde bilgi alışverişi hakkının daha açık ve net biçimde sağlanması için kanunların anlatım biçiminin açıklığa kavuşturulması” tavsiye edilmiştir.

Kanımızca, Kurulunuzca alınan 592 sayılı kararın 2. maddesi “Siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna” şeklindeki cümlesi kamuoyunda ve yetkili kurumlarda Türkçe dışındaki dillerde seçim reklamı yapmanın yasak olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durum gerek yasa metninin ve gerekse de kurulunuz kararının muhatapları tarafından yeterince anlaşılmadığına işaret etmektedir.

**SONUÇ VE İSTEM;**

Yukarıda açıklanan ve inceleme esnasında re’sen belirlenecek nedenlerle;

Ulusal üstü insan hakları belgeleri ve iç hukuk hükümleri gereği, 30.03.2014 tarihinde yapılacak Mahalli İdareler Seçimleri ile ilgili olarak kurulunuz tarafından alınan 592 sayılı kararın 2. maddesinin yeniden değerlendirilerek iptal edilmesine, bu mümkün olmadığı takdirde maddeye konu “Siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna” ifadesinin siyasi reklamların yalnızca Türkçe dili kullanılarak yapılması gerektiği zorunluluğunu içermediğine dair kurulunuzca açıklama

yapılmasına karar verilmesine ve kararın yazılı olarak derneğimize tebliğini arz ve talep ederiz.

Saygılarımızla

Seda Alp

Eđit Haklar İçin İzleme Derneği

Yön. Kur. Bşk.

## EK 4 YSK Türkçe Kararı İptal Başvurusu Kararı

T.C.  
YÜKSEK SEÇİM KURULU  
Karar No : 138

### - K A R A R -

Eşit Haklar için İzleme Derneği (EŞİD) tarafından Kurulumuz Başkanlığına gönderilen 2014/1 sayılı yazıda; Ülkemizde farklı etnik kökene mensup yurttaşların bulunduğu ve bu yurttaşların bir kısmının Türkçe dilini bilmediği veya yeterince kullanmadığı ve anlamadığı, bu durumun hem adayların kendilerini ve projelerini seçmenlere anlatmasına hem de seçmenin özgür iradesinin oluşmasına olumsuz etki edeceği belirtilerek, 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak olan Mahalli İdareler Seçimlerine ilişkin olarak Yüksek Seçim Kurulunun 21/12/2013 tarihli, 2013/592 sayılı kararın 2. maddesinin yeniden değerlendirilerek iptal edilmesine, bu mümkün olmadığı takdirde maddeye konu "siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna" ifadesinin siyasi reklamların yalnızca Türkçe dili kullanılarak yapılması gerektiği zorunluluğunu içermediğine dair açıklama yapılması istenilmiş olmakla, konu incelenecek;

### GEREKİ GÖRÜŞÜLÜP DÜŞÜNÜLDÜ:

Resmî Gazetenin 3/3/2011 tarih ve 27863 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun "Siyasi reklam" başlıklı 31. maddesinde;

"Medya hizmet sağlayıcılar, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilen seçim sürecinde, yayın yasalarının başlayacağı saate kadar siyasi parti ve aday reklamları yayımlayabilir.

Siyasi reklamlar, bu Kanunda yer alan hükümlere ve Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen usul ve esaslara uygun olmak zorundadır."

"Televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklam ve tele-alışveriş" başlıklı 19. maddesinde de;

"Televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklamlar ile tele-alışveriş, sesli ve/veya görüntülü bir uyarıyla açıkça fark edilebilecek ve program hizmetinin diğer unsurlarından kolaylıkla ayrı edilebilecek biçimde düzenlenir.

Tele-alışveriş yayınları hariç her türlü reklam yayımlarının oranı, bir saat başından bir sonraki saat başına kadarki yayın içinde yüzde yirmiyi aşamaz.

İkinci fıkrada belirtilen orana, program desteklemesi ve yayıncının kendi programlarının tanıtımına ayrılan süre ile ürün yerleştirme dâhil değildir. Program tanıtımının oranı, bir saat başından bir sonraki saat başına kadarki yayın içinde yüzde beşi aşamaz.

İkinci fıkrada belirtilen süreden bağımsız olarak, sesli ve görüntülü bir uyarı ile açıkça belirtilerek, kesintisiz en az onbeş dakika süreyle tele-alışveriş yayını yapılabilir. Bu yayının süresi bir gün içinde toplam bir saati aşamaz.

Ücretsiz yayınları ve Üst Kurul tarafından tavsiye edilen kamu hizmeti duyuruları reklam sürelerine dâhil edilmez.

Reklam ve tele-alışveriş yayınları, programların arasına veya programın bütünlüğü, değeri ve hak sahiplerinin hakları zedelemeyecek biçimde bir program içine yerleştirilebilir. Bağımsız bölümlerden oluşan programlarda veya devre araları içeren spor programları ve benzer yapıdaki olay ve gösteri programlarında, reklam ve tele-alışveriş yayınları bölümü veya devre aralarına yerleştirilir.

..

T.C.  
YÜKSEK SEÇİM KURULU  
Karar No : 138

- 2 -

Sinema ve televizyon için yapılmış filmler ile haber bültenleri ve çocuk programları, planlanan yayın süreleri otuz dakikadan fazla olması hâlinde, her otuz dakikalık yayın süresi için bir kez olmak üzere reklamları ve tele-alışverişle kesilebilir.

Diğer türden yayını içine hiçbir şekilde reklam ve tele-alışveriş yayını yerleştirilemez.

Münhasıran reklam, tele-alışveriş ve öz tanıtım yayınlarına ayrılmış televizyon ve radyo yayın hizmetlerine bu madde hükümleri uygulanmaz.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer hususlar Üst Kurulca yönetmelikle düzenlenir.

hükümleri yer almaktadır.

Resmî Gazetenin 27/12/2013 tarihli 28864 sayılı Mükerrer nüshasında yayımlanan Kurulumuzun 21/12/2013 tarihli, 592 sayılı kararının "SONUÇ" bölümünde;

1- Medya hizmet sağlayıcılarının, seçimin başlangıç tarihi olan 14/03/2011 tarihinden oy verme gününden önceki yirmidört saate kadar (10 Haziran 2011, saat: 24:00) olan sürede siyasi reklam yayımlayabileceklerine (298/55-A/2),

2- Siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna,

3- Medya hizmet sağlayıcılarının, bu görevi yerine getirirken demokratik toplum düzeni gereklerine uygun bir seçim yapılabilmesi için, siyasi parti ve adaylara siyasi reklam tahsisı yaparken tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine uygun hizmet sunmaları gerektiğine,

4- Siyasi reklam yayınlarının 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 8. ve Ticari Reklam ve İlanlara İlişkin İlkeler ve Uygulama Esaslarına Dair Yönetmeliğin 5., 6. ve 7. maddelerinde yer alan yayın hizmeti ilkelerine uygun olmasına,

5- Aynı reklam kuşağında, birden çok seçime katılan siyasi parti ve adayın siyasi reklamları yayımlanmasını istemesi halinde; istekliler arasında kar'a çekilerek o reklam kuşağında yayımlanacak siyasi reklamların tespit edilmesi, yayın dışı kalmayan veya kalmalara ise istek halinde bir sonraki reklam kuşağında yayımlanması için öncelik verilmesine,

6- Medya hizmet sağlayıcılarının, yayımlayacakları siyasi reklamların 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 10. maddesi hükmünde yer alan esaslara tabi olduğuna ve reklamlardan ayrı olarak siyasi reklam kuşağı düzenleyemeyeceklerine,

7- Bir medya hizmet sağlayıcısında yayımlanacak siyasi reklamların ücretinin siyasi partilere ve adaylara göre değişiklik göstermemesine,

8- Seçimin başlangıç tarihi olan 14/3/2011 tarihinden yayın yasalarının başlayacağı oy verme gününden önceki son yirmidört saate kadar (10 Haziran 2011, saat: 24:00) olan sürede medya hizmet sağlayıcıları tarafından yayımlanacak siyasi reklamların Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından izlenmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğine,

./.

T.C.  
YÜKSEK SEÇİM KURULU  
Karar No : 138

- 3 -

hükümlerine yer verilmiştir.

Yüksek Seçim Kurulunun 21/12/2013 tarihli, 592 sayılı kararı ile siyasi reklama ilişkin usul ve esaslar belirlenerek Resmî Gazetesinin 27/12/2013 tarihli, 28864 Mükerrer sayısında yayımlanmış ve ilgili karar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne, Cumhuriyet Başsavcılıklarına gönderilmek üzere Adalet Bakanlığı ile seçime katılabilecekleri tespit ve ilân edilen siyasi parti genel başkanlıklarına gönderilmiştir.

Bu nedenle, görüş istenen konu hakkında 6112 sayılı Kanunun 31. maddesi gereğince ve Kurulumuzun 21/12/2014 tarihli, 592 sayılı kararına göre talepte bulunma hakkı olmadığından istemin reddine karar verilmesi gerekmektedir.

**S O N U Ç :**

Açıklanan nedenlerle;

1- İstemin reddine,

2- Karar örneğinin Eşit Haklar İçin İzleme Derneğine (ESHİD) gönderilmesine,

23/1/2014 tarihinde oybirliği ile karar verildi.

**Başkan**  
Sadi GÜVEN

**Başkanvekili**  
Turan KARAKAYA

**Üye**  
Muharrem COŞKUN

**Üye**  
Mehmet KÜRTÜL

**Üye**  
Nilgün İPEK

**Üye**  
Ünal DEMİRÇİ

**Üye**  
İbrahim ZENGİN



## **EK 5 YSK'na Yapılan Bağımsız Gözlemciliği Başvurusu**

Sayı: 2014/3

Konu: Bağımsız seçim gözlemciliği

YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI'NA

ANKARA

**BAŞVURUCU- İSTEMDE BULUNAN:** Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

**ADRES:** Kamerhatun Mahallesi Hamalbaşı Sokak

No:22/9 Beyoğlu İstanbul

**BAŞVURU KONUSU :** 30.03.2014 tarihinde yapılacak Yerel Seçimlerde bağımsız gözlemcilik yapma istemi.

**AÇIKLAMALAR :**

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği 2010 yılında, ülkemizdeki insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın izlenmesi ve raporlanması amacıyla kurulmuştur. Seçme ve seçilme hakkına eşit fırsatlarla erişim ve ayrımcılığın izlenmesi de derneğimizin faaliyet alanı kapsamındadır. Derneğimizin herhangi bir siyasi parti doğrudan veya dolaylı hiçbir bağı bulunmamaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde 30.03.2014 tarihinde yerel seçimler yapılacaktır. Seçme ve seçilme haklarının bütün yurttaşlar açısından etkin olarak kullanılabilmesi, adil ve eşit bir seçim sürecinin işlenmesi demokrasinin en önemli göstergelerindendir. Derneğimiz, ülkemizin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve T.C Anayasa'sında da güvence altına alınmış olan düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkı, toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkı ile seçme ve seçilme haklarının seçim sürecindeki durumuna ilişkin olarak raporlama çalışması yapmayı kararlaştırmıştır.

Bir çok insan hakları sözleşmesi; kapsadığı hakların ülkeler bazında uygulamasının izlenmesine ilgili sivil toplum örgütlerinin katılımını önermektedir. Ayrıca bir çok ülkede sivil toplum örgütleri bağımsız olarak seçimleri izlemekte ve raporlamaktadır ve bu ülkelerin anayasalarında sivil toplum örgütlerine tanınmış haklar arasındadır.

Türkiye Cumhuriyet Devletinin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. Maddesi;

**“Siyasi Haklar;**

**Her vatandaş, bu Sözleşmenin ikinci maddesindeki ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkanlara sahiptir:**

**a) Doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma**

**b) Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmeleri güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme;**

**c) Genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme.”** hükümlerini içermektedir.

Sözleşme çerçevesinde kurulan İnsan Hakları Komitesinin yukarıdaki 25 madde ile ilgili 25 Nolu Genel Yorumunda madde kapsamını;

**“Seçimleri yürütecek ve seçimlerin adil, tarafsız ve Sözleşme ile uyum sağlayan kurallara göre gerçekleşmesini sağlayacak bağımsız bir otorite kurulmalıdır. Taraf Devletler, seçimler süresince gizli oy ilkesini ve gıyapta oyun mevcut olduğu sistemlerde, bu uygulamayı güvence altına alacak tedbirleri almalıdır. Böylece, oy kullananlar nasıl ve ne şekilde oy kullandıklarını belirtmeye zorlanmamış veya oy kullanma aşamasında müdahaleden korunmuş olacaktır. Belirtilen hakların ortadan kaldırılması, Sözleşme'nin 25. maddesi ile bağdaşmaz niteliktedir. Oy sandıklarının güvenliği sağlanmalı ve oylar adaylar veya temsilcileri önünde sayılmalıdır. Seçmenlerin, oylamanın gizliliği ve oyların sayımına güvenebilmesi için oylama işlemi, sayma işlemi, yargısal gözden geçirme ve benzeri işlemler açısından bağımsız bir seçim kontrolü gerçekleştirilmelidir. Engellilere, görme engellilere veya okuma yazma bilmeyenlere sağlanacak yardım bağımsız bir yardım olmalıdır. Seçmenler, alınan bütün tedbirlerden haberdar edilmelidir.”**

şeklinde açıklamaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan Milletvekili Erken Seçimleri ve 12 Haziran 2011 tarihli Milletvekili Genel Seçimleri'ne değerlendirme raporlarında 1990 Kopenhag Belgesine atıf yaparak bağımsız gözlemcilerin bulunmamasına ilişkin eksikliğe vurgu yapmıştır.

Diğer taraftan seçimlere ilişkin Türkiye mevzuatının bağımsız seçim gözlemciliğine olanak tanıdığını düşünmekteyiz. Örneğin Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da siyasi partilerin ve bağımsız adayların sandık başlarında müşahit bulundurmalarına olanak tanımaktadır. Aynı kanun oy sayım işleminin o sandıkta oy kullanan seçmenler tarafından izlenmesine de olanak tanımaktadır. T.C Anayasa'sının 90/5 maddesi ise “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” şeklindedir. Kaldı ki bağımsız seçim gözlemciliğini yasaklayan, engelleyen bir yasa hükmü de bulunmamaktadır.

Diğer taraftan uluslararası alanda bağımsız seçim gözlemciliği faaliyetinin yapılıyor olması seçimlerin meşruiyetini artıran faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yapılan seçimler AGİT tarafından izlenmekte ve raporlanmaktadır. 2011 seçimlerine ilişkin AGİT raporu dilekçemiz ekindedir.

Derneğimiz 12.06.2011 tarihinde yapılan XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde bağımsız seçim gözlemciliği yapmak üzere Yüksek seçim Kuruluna başvuruda bulunmuş ve kurul tarafından alınan 16.04.2011 tarih 384 nolu kararla başvurumuza olumsuz yanıt verilmiştir.

Buna rağmen derneğimiz koordinatörlüğünde 46 sivil toplum örgütü tarafından belirlenen gönüllülerle İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Ş.Urfa illerinde bağımsız seçim gözlemi çalışması yapılmış sonuçlar raporlanmıştır. Raporun bir nüshası dilekçemiz ekindedir. 2011 yapılan bağımsız seçim gözlemi çalışmamız gerek seçmenler gerekse seçim görevlisi kamu personeli tarafından hiçbir şikayetin konusu olmamıştır.

**SONUÇ VE İSTEM;** Yukarda açıklanan ve resen takdir edilecek nedenlerle ulusalüstü insan hakları belgeleri ve iç hukukun gereği olarak 30.03.2014 tarihinde yapılacak yerel Seçimleri İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Ş.Urfa, Manisa, Hatay, Ordu, Ankara, Eskişehir illerinde okuma yazma ve Türkçe bilmeyen seçmenler ile engelli seçmenlerin oy kullanma koşullarını oy kullanma kabinine girmeden, kamu görevlilerinin görevlerine engel olmadan ve seçim güvenliği ve seçmenlerin haklarına hiçbir müdahalede bulunmadan bağımsız gözlemci olarak izlemek üzere derneğimize yazılı izin verilmesini arz ve talep ederiz.

Saygılarımızla

Seda Alp

Yön. Kur. Bşk.

EKİ:

2011 Genel Seçimleri Bağımsız Gözlem Raporu

AGİT seçim Gözlem Raporu

## EK 6 YSK Bağımsız Gözlemcilik Başvurusu Kararı

T.C.  
YÜKSEK SEÇİM KURULU  
Karar No: 440

### KARAR

Eğil Eşklar için İzleme Demeği tarafından Kurulumuz Başkanlığına gönderilen 14/2/2014 tarihli 2014/3 sayılı yazıda; 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak olan Mahalli İdareler Genel Seçimlerinde İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Şanlıurfa, Marisa, Hatay, Ordu, Ankara ve Eskişehir illerinde okuma – yazma ve Türkçe bilmeyen seçmenler ile engelli seçmenlerin oy kullanma koşullarını oy kullanma kabineine girmeden, kamu görevlilerinin görevlerine engel olmadan, seçin güvenliği ve seçmenlerin haklarına hiçbir müdahalede bulunmadan bağımsız gözlemci olarak izlemek üzere derneklerine yazılı izin verilmesi istenilmiş olmakla, konu incelenerek;

#### GEREĞİ GÖRÜŞÜLÜP DÜŞÜNÜLDÜ:

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun "Adaylar ve müşahitleri" başlıklı 25. maddesinde;

Sandık başi işlemlerini takibetmek üzere, siyasi partiler ve bağımsız adaylar, birer müşahit gönderebilirler.

"Sandık alana ve sandık çevresi" başlıklı 81. maddesinde;

"Sandık alanı, sandık kurulunun görev yaptığı yer merkez olmak üzere 100 metre yarıçaplı alandır. Ancak yurt dışında belirlenen mahallere, gümrüklere, ceza infaz kurumları ile tutukevlerine konulan sandıklar için bu hüküm uygulanmaz. Bu yerlerde, sandık kurulu başkan sandık dikkate alarak bir uzaklık belirler ve bunu tutanağa geçirir.

Sandık çevresi, sandık kurulunun görev yaptığı yer merkez olmak üzere 15 metre yarıçaplı çevredir."

"Sandık çevresinde düzenin sağlanması" başlıklı 82. maddesinde ise;

"Sandık çevresinde düzenin sağlanması sandık kurulu başkanına aittir. Sandık çevresinde alınacak tedbirler, o sandık çevresinde bulunma hakkına sahip kimselerin seçim iş ve işlemlerini takip etmelerini engelleyecek mahiyette olamaz.

Sandık çevresinde, sandık kurulu başkan ve üyeleri, adaylar, milletvekilleri, o sandık bölgesinde kayıtlı seçmenler ve o sandıkta görevli müşahitler ile bina sorumluları ve çağrı üzerine gelen görevli kolluk güçlerinden başka kimse bulunamaz. Şu kadar ki, siyasi partilerin seçim kurullarına bildirdikleri itiraza yetkili kişiler ile temsilciler, seçim kurullarınca önceden kendilerine verilen belge ile sandık çevresinde bulunabilirler. Medya mensuplarının sandık çevresinde, sandık başi işlemlerine engel olmamak şartıyla, haber amacıyla görüntü ve bilgi elde etmeleri serbesttir.

Sandık çevresinde seçmenin oyunu tam bir serbestlikle ve gizli şekilde kullanmasına veya sandık kurulunun görevini yapmasına engel olmaya kalkışanlar ile oy verme, oyların sayım ve ödkümü veya tutanaklara geçirilmesi gibi tüm sandık başi iş ve işlemlerinin düzenini bozmaya kalkışanlar, başkan uyarı. Bu uyarının gereğini yerine getirmeyen kimse, kolluk gücü çağrılarak sandık çevresinden uzaklaştırılır.

Sandık kurulu başkanının bu maddede belirtilen görevini yapmaması halinde, sandık kurulu karar alarak ilgili hâkında yukarıda belirtilen yetkiyi kullanır ve durumu derhal ilçe seçim kurulu başkanına bildirir.

Sandık çevresinde, cebir, şiddet veya tehdit kullanarak sandık başi düzenini bozmaya kalkışanlar, sandık kurulu başkan; veya üyelerinden biri tarafından, derhal kolluk güçleri çağrılmak suretiyle sandık çevresinden uzaklaştırılır.

...."

hükümleri yer almaktadır.

..

T.C.  
YÜKSEK SEÇİM KURULU  
Karar No: 440

- 2 -

Bu nedenle, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 25., 81. ve 82. maddelerine göre hareket edilmesi gerektiğinden talebin reddine karar verilmesi gerekmektedir.

**S O N U Ç :**

Açıklanan nedenlerle;

1- Talebin reddine,

2- Karar örneğinin Eğitim Hakları İçin İzleme Derneğine gönderilmesine,

18/2/2014 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

**Başkan**  
Sadi GÜVİN

**Başkanvekili**  
Turan KARAKAYA

**Üye**  
Muharrem COŞKUN

**Üye**  
Nülgün İPEK

**Üye**  
Ünal DEMİRCİ

**Üye**  
Ali KAYA

**Üye**  
İbrahim ZENGİN

Aslım Aydın  
23.02.2014  
M. Murat ÖZEREN  
Yazı İşleri Şube Müdürü V.

Aslım Aydın  
23.02.2014  
Barın ÖZCAN  
İdari ve Mali İşler Daire Başkanı



